

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- BÉRCESI ZOLTÁN 5
Szerzői jogi normaalkotás az Európai Közösségben
- LŐRINCZY GYÖRGY 23
Hány szintű legyen a bírósági szervezet
- GORICSÁN TAMÁS 35
Pillanatkép a pénzhamisításról Magyarországon,
különös figyelemmel a nyomozások egyes illetékességét
érintő problémáira

DISPUTA

- HEVÉR TIBOR 43
„Sietős embernek viszketős a talpa”
Körkép egy konferenciáról

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

- TÖRŐ ANDREA 51
A THEMIS-találkozóról
*Beszélgetés Csabai Orsolyával, Fodor Péter Dániellel és
Halmos-Józsa Katalinnal*
- LŐRINCZY JUDIT 59
A jogi szakvizsga reformjának szükségességéről
és lehetséges útjairól

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

- FEJES ERIK 75
Szólásszabadság és érdekvédelem a fegyveres erők és
rendészeti testületek működésében

JOG ÉS TÖRTÉNELEM

- SISÁK NOÉMI 83
A rablás büntetőjogi szabályozásának történetisége

KÖNYVISMERTETŐ

- KISS ANNA 95
Mészáros Ádám: Büntetőjogi kodifikációk alkonyán és hajnalán. A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései

KÖNYVAJÁNLÓ

- SÜMEGINÉ TÓTH PIROSKA 99
Válogatás a szakirodalomból

Szerzői jogi normaalkotás az Európai Közösségben

Bevezetés

A szerzői jog a szellemi tulajdon-jog egyik karakteres területeként napjainkban – elsősorban a modern felhasználásokhoz kapcsolódó fokozott vagyoni érdekekre tekintettel – a gyakorlatban is növekvő jelentőséggel bír. Technikaorientált jellege, speciális terminológiája és sajátos intézményrendszere ugyanakkor a polgári és a büntetőügyekben eljáró jogalkalmazó számára is gyakran értelmezési problémák forrása.

Egy EU tagállam e jogterülettel kapcsolatba kerülő gyakorló jogásza számára tanulságos lehet annak vizsgálata is, hogy az európai jogalkotó a szerzői jog problémáira miként és miért vált érzékennyé, illetve milyen megoldásokat követ. Sőt, ez a nézőpont további támpontokat is jelenthet egy tagállami – harmonizált – szerzői jogi forrás megfelelő értelmezéséhez is.

Előzmények, kezdetek

Szerzői jog és közösségi jogalkotási kompetenciák²

A szerzői jog speciális tárgykörű jogterülete az Európai Közösség³ normarendszerében sajátos és tanulságos fejlődési ívet mutat. Absztrakt tárgya miatt sajátos, az európai közösségi jogalkotói fókusz változása, az európai jogharmonizációs szemlélet alakulása szempontjából ugyanakkor tanulságos. Jól illeszkedik az európai integráció azon evolúciós fázisaihoz, amelyeket a „közösségek közösséggé”, illetve a „közösség unióvá” kovácsolódásának fokozatos lépésekben tükröződő esemény-sora jellemez. Ezt a fejlődési ívet kívánja e tanulmány – szükségképpen vázlatosan – érzékeltetni, főbb állomásainak és eredményeinek felvillantásával.

Az Európai Gazdasági Közösség létesítéséről szóló, 1957. március 25. napján aláírt Római Szerződésben⁴ (a továbbiakban Szerződés) az alapítók egy tisztán gazdasági

¹ Bércesi Z. LL.M., főügyész-helyettes, Pécsi Fellebbviteli Ügyészség; PTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék

² Vö.: Bércesi Z. – Pecze D.: Szellemi tulajdonjog és fogyasztóvédelem az Európai Közösségben. PTE ÁJK, Pécs, 2002, I. rész

³ Jelen tanulmány az Európai Közösség (illetve röviden a Közösség) elnevezést használja, arra tekintettel, hogy az elemzett források többségében az EGK, illetve (a maastrichti módosítást követően) az Európai Közösség forrásai. Az elnevezéssel kapcsolatban bővebben ld. Kecskés L.: EU-jog és jogharmonizáció. Budapest, 2009, 73. o.

⁴ A Szerződést átfogó módosítások: Maastricht 1992; Amszterdam 1997.; Nizza 2001.; Lisszabon 2007. E módosítások a Szerződés elnevezését és cikkelyei számozását is érintették.

integráció alapját kívánták megteremteni. Olyan közös piac létrehozására törekedtek, amely a tagállamok gazdaságpolitikáinak fokozatos közelítésével szolgálja a gazdasági tevékenységek harmonikus fejlődését, a folyamatos és kiegyensúlyozott növekedést, a stabilitás fokozását, az életszínvonal gyorsított emelését és az államok közötti szorosabb kapcsolatokat. Az e célokhoz vezető tevékenységek keretében pedig – egyebek mellett – a tagállamok közötti szabad áru-, személy-, szolgáltatás- és tőkeforgalom akadályainak lebontását, illetve a tagállami jogszabályoknak a közös piac megfelelő működése érdekében történő közelítését irányozták elő.⁵ A cél- és eszközrendszer primér jogforrásbeli meghatározásából kezdetben tehát kizárólag a gazdaságot közvetlenül és szorosan érintő integráció igénye tükröződött. Ebből is következően a nem direkt módon gazdasági szférákhoz kötődő területeken a politikai integráció csupán az elsődleges célok – a közös piac létrehozatala – megvalósításával szorosan összefüggő, azokhoz elengedhetetlenül szükséges minimális mértékre korlátozódott.⁶

Nem meglepő tehát, hogy szerzői jogot a Szerződés kifejezetten nem nevesítette. Sőt, a szellemi tulajdon-jog szorosabban piaci kapcsolódású jogintézményei is marginálisan, ellentmondásosan jelentek meg a normarendszerében. Az iparjogvédelem egyes oltalmi formáit – azaz a Szerződés terminológiájában az ipari és kereskedelmi tulajdonjogokat – a 36. cikkelyében említi annyiban, amennyiben a szabad áruforgalmat biztosító 30–34. cikkelyek rendelkezései alóli kivételként az áruforgalmat érintő tilalmakat és korlátozásokat egyebek mellett „az ipari és kereskedelmi tulajdon védelme” érdekében is lehetővé tesz.

Az EGK alapítását követő mintegy másfél évtizedben így a szerzői (és szomszédos) jogvédelem tekintetében a Szerződés alkalmazhatóságára, illetve általában közösségi kompetencia teljes hiányára vonatkozó vélemények is felmerültek⁷. E tagadó nézetek a fentiekkel összhangban többnyire arra alapoztak, hogy a szerzői jog – az oltalmazni célzott irodalmi-művészi alkotótevékenységre tekintettel – kulturális szférát érintő normarendszer, s ekként nem képezheti a közösségi jog elemét. Egy gazdasági közösséget alapító és szabályozó nemzetközi egyezmény szellemétől ugyanis idegen, hogy a tagállami kultúrpolitika körébe tartozó feladatok rendezésére alapítson szupranacionális hatásköröket.

Másrészt a szerzői jog kontinentális szemlélete nemcsak a művel kapcsolatos vagyoni érdekek védelmére, hanem – a kontinentális monista szerzői jogi rendszerben

A jelen szövegben a Szerződés szerinti, eredeti cikkelyszámozás szerepel, arra is figyelemmel, hogy a hivatkozott források alapjaiként is e számozás szolgál.

⁵ Római Szerződés 2. cikkely, valamint 3. cikkely c.) és h.) pontok

⁶ Jellemző, hogy még olyan ágazatok sem kerültek a közös politikaformálás fókuszába, amelyek egyébként szervesen kapcsolódnának a gazdasági integráció körébe. (Így pl. az iparpolitika, a technológiai fejlesztés, a kutatás stb.) Másrészt a fenti indokkal kezdetben olyan jelentős területek is a közös politika hatókörén kívül maradtak, mint a szociális politika, vagy a környezetvédelem és a fogyasztóvédelem.

⁷ Goutzamanis, Ch.: Die Erschöpfung des Verbreitungs- und des Senderechts des Urhebers nach dem Recht der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft. Saarbrücken, 1987, 1–3. o.

például attól tipikusan elválaszthatatlanul jelentkező – személyiségvédelmi szempontokra is koncentrálnak. A szerzői személyhez fűződő jogok forgalomképtelensége a Szerződés szabadságkívánalmaival eleve ütközik.⁸

A szerzői jog közösségi szintű értékelésének tagadása ugyanakkor „struccpolitikát” tükrözött: figyelmen kívül hagyta ugyanis azt a megkerülhetetlen tényt, hogy a szerzői alkotó–teljesítményt, illetve egyéb, előbbihez kapcsolódó tevékenységet hordozó termékek is részei a tagállamközi kereskedelmi forgalomnak, amelyből ekként ugyanazon jogszabályi kollíziók és a feloldásukkal kapcsolatos gyakorlati problémák jelentkeznek, mint amelyekkel az európai jogalkalmazó a 70-es évektől az ipari és kereskedelmi tulajdonjogok léte és hatása tekintetében folyamatosan szembesült. A jogirodalmi dilemmák és főként a jogalkalmazói gyakorlat kételyek forrása, így ettől az időszaktól egyre inkább annak a kérdésnek a megítélése lett, hogy a Szerződés 36. cikkelyének az „ipari és kereskedelmi tulajdonra” utaló fordulata a szerzői alkotásokat és ahhoz kapcsolódó teljesítményeket oltalmazó jogintézményekre – praktikusán kiterjesztő jogértelmezéssel – alkalmazható-e.

E kiterjesztő jogértelmezés szükségességét a szellemitulajdon-jogok – így a szerzői jog – monopolisztikus és területiális jellege, másrésztől a közösségi alapszabadságok, különösen az áruforgalom szabadságának, valamint a szolgáltatások szabad áramlásának normatív követelménye között fennálló ellentmondás, az ebből keletkező jogosulti érdekellentétek, illetve jogszabályi kollíziók lehetősége alapozta meg. Am épp e nehezen feloldható kollíziók következtében a nemzeti határokhoz igazodó iparjogvédelmi és szerzői jogi oltalom több évtizeden át „szükséges rosszként tűnt fel az európai gazdasági integráció harcosai előtt, amely csak annyiban ismerhető el, amennyiben az egységes piac működését nem gátolja”.⁹

Annak ellenére, hogy a szerzői jogok fennállásával kapcsolatos negatív közösségi attitűd fokozatosan enyhült, egy hosszú folyamat eredményeként ismerte fel és fogadta el a közösségi jogalkotó a szerzői jog területein is az európai szintű normaalkotás, a jogharmonizáció, sőt – bizonyos tárgykörökben – a tagállami jogok közelítésénél lényegesen hatékonyabb uniformizáló jellegű közös európai szabályozás (oltalom) szükségességét is.

Az Európai Bíróság jogértelmező szerepe

1./ A jelzett konfliktusok feloldására, illetőleg a szellemitulajdon-jog európai harmonizációja szükségességének elismerésére – és ennek érdekében utóbb a megfelelő közösségi normarendszer kiépítésének megkezdésére – vezető folyamat indukátora az Európai Bíróság jogértelmező, jogfejlesztő tevékenysége volt. Az EB elvi igényű döntései nyomán fokozatosan kirajzolódhatott a szellemitulajdon-jog egyes intézményeinek a Szerződés alapvető rendelkezéseivel, különösen

⁸ Vö.: Dietz, A.: Harmonisierung des europäischen Urheberrechts. In: Ress, G. (Hrsg.): Entwicklung des europäischen Urheberrechts. Baden-Baden, 1989, 64. o.

⁹ Ficsor M.: Védjegyjogunk és az európai integráció. Jogtudományi Közlöny, 1997, 486. o.

a szabadság-kívánalmakhoz való viszonya. A szellemi tulajdon-jog tárgyaira, így a szerzői jog közösségi jogi relevanciájára tekintettel e szabadságkívánalmak közül az egységes belső piac kialakítása szempontjából centrális jelentőséggel bíró szabad tagállamközi áruforgalom követelményével való kollízió lehető feloldása jelentette az első, s egyben döntő fontosságú lépést.

2./ Az Európai Bíróság szerzői és szomszédos jogokat érintő gyakorlata a bemutatott kompetenciaviták okán kezdetben meglehetősen óvatos volt. Erre az „óvatos” gyakorlatra példa, hogy az e tárgyban született első döntés még nem a klasszikus értelemben vett szerzői jogokat, hanem szomszédos jogot érintett. A *Deutsche Grammophon* ügyben¹⁰ az Európai Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy – óvatosságát újfent igazolva, „feltételezése szerint”¹¹ – a szerzői joggal szomszédos jogok, jelen esetben a hangfelvételt előállító társaság szomszédos joga az ipari és kereskedelmi tulajdonjog körébe tartozik, így arra a Szerződés 36. cikkelyének kivételes szabálya alkalmazható.

A Szerződésnek a szabad áruforgalom követelményét megfogalmazó 30. cikkelye, illetve a tagállami tulajdoni rend sérthetetlenségét hirdető 222. cikkelye között a szellemi tulajdon-jogok konstrukciója okán feszülő konfliktust enyhítendő ebben az ügyben fogalmazta meg az EB elsőként az oltalmazott jogok létezésének és gyakorlásának dichotóm megközelítését, e jogintézményi körnek az áruforgalom szabadságának követelményéhez való viszonyát, illetőleg – ezzel szoros összefüggésben – a párhuzamos import kizárásának tilalmára vonatkozó közösségi jogelv alkalmazhatóságát.¹²

A védendő érdekek közötti kívánt összhang megteremtésének alapvető feltételét a Szerződés 36. cikkelye kivételes szabályának megfelelő értelmezésében látta. Kiindulópontja az ipari és kereskedelmi tulajdonjogok statikájának és dinamikájának megkülönböztetése volt. A Bíróság – utóbb számos ítéletében megerősített, majd finomított¹³ – álláspontja szerint a tagállami jogszabályok alapján elismert ipari és kereskedelmi tulajdonjogok fennállását a Szerződés – a 36. cikkelyének rendelkezése szerint és tekintettel a 222. cikkely deklarációjára – nem érinti, ám e jogok gyakorlása során a Szerződésben rögzített szabad áruforgalom követelménye nem sérülhet. A Közösség tehát tiszteletben tartja a nemzeti jogok alapján fennálló

¹⁰ Deutsche Grammophon GmbH v. Metro-SB-Grossmärkte GmbH (78/70) /9171/ CMLR 631. Az ügyben a német Deutsche Grammophon Gesellschaft a német jog által biztosított kizárólagos jogára tekintettel kívánta megakadályozni a Franciaországban a hozzájárulásával forgalomba hozott Polydor-lemezek Németországba történő importálását és terjesztését.

¹¹ Az ítéletből a „feltételezése szerint” fordulat akár némi határozatlanságot is sugall, ami azonban az ítélet indokolása alapján cáfolható.

¹² Ld. Goutzamanis, i. m. 15–17.o. Az 1971-ben kifejtett álláspont visszafogottságára jellemző, hogy az Európai Bíróság a fenti elveit ekkor még csupán a szomszédos jogokra vonatkozóan – a jelzett diplomatikus fordulatokkal – találta megfogalmazhatónak.

¹³ Az iparjogvédelmi jogintézmények tekintetében ld.: Ficsor M: Iparjogvédelem az Európai Közösség egységes piacán: az Európai Bíróság gyakorlatának összefoglalása. Iparjogvédelmi Szemle, 1995, 18. oldaltól; a szerzői jogi döntésekhez vö.: Dietz, i. m. 64. oldaltól.

szellemitulajdon-jogok tartalmát, terjedelmét, ezek gyakorlása esetére azonban az alapvető közösségi szabadságkívánalmaknak érvényesülnie kell.

Az Európai Bíróság e koncepciójából következik a párhuzamos importtilalom, illetve utóbb a szellemitulajdon-jogi oltalom közösségi szintű kimerülésének elmélete, amely szerint az adott ipari vagy kereskedelmi tulajdonjogi, illetve szerzői jogi jogintézményre vonatkozó, a jogosult számára kizárólagos jogokat biztosító oltalom megszűnik („kimerül”), ha annak tárgyát a jogosult vagy annak felhatalmazása alapján más személy a Közösség területén belül első ízben, jogszerűen forgalomba hozza.¹⁴

3./ Az Európai Bíróság a közösségi jognak a szerzői jogra való alkalmazhatósága kérdésével – a szomszédos jogok, illetve az ipari és kereskedelmi tulajdonjogokhoz képest – meglehetősen későn, csupán egy 1980-ban hozott döntésében foglalkozott. A *Musik Vertrieb Membran GmbH v. GEMA*-ügyben¹⁵ megállapította, hogy a szerzői jog és az ipari és kereskedelmi tulajdonjog között azok vagyoni-gazdasági érdekviszonyait tekintve nem lehet különbséget tenni. Ezért a szerzői jogokra is irányadónak tekinti az ipari és kereskedelmi tulajdonjogok és az áruforgalom szabadságának relációjában az Európai Bíróság gyakorlatában kikristályosodott – fentebb vázlatosan bemutatott – elveket.

A szerzői jog tartalmát képező meghatározott – az alkotói/jogtulajdonosi érdekviszonyok jellegzetességéhez igazodó – speciális jogosultságok ugyanakkor a szerzői jog tekintetében az ipari és kereskedelmi tulajdonjogok és a tagállamközi akadálymentes áruforgalom relációjával kapcsolatos fentebb vázolt elvektől esetenként eltérő megítélést igényelnek. Ilyen eltéréseket – voltaképp a közösségi szintű jogkimerülés elve alóli kivételeket – fogalmazott meg az Európai Bíróság a *Basset v. SACEM*, valamint a *Warner Bros and Metronome Video v. Eric Viuff Christiansen* ügyekben.¹⁶

A „Basset” ügyben az EB egyebek mellett megállapította, hogy a felperes jogdíj-igénye a nyilvános előadás mint sajátos – a lemezpéldány adásvétel útján történő forgalomba hozatalától eltérő – műfelhasználási mód következménye, amelyet

¹⁴ A párhuzamos importtilalom és a jogkimerülés értelmezéséről bővebben ld.: Tosics N.: A szerzői jog nemzeti, nemzetközi és regionális kimerülésének kérdései. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2003/1., 3–8. o.

¹⁵ *Musik Vertrieb Membran GmbH v. GEMA* (55 57/80) /1981/ 2 CMLR 44.

¹⁶ *G. Basset v. SACEM* (402/85) /1987/ CMLR 173.; *Warner Bros and Metronome Video v. Eric Viuff Christiansen* (158/86) 1988/ECR 2605. Az előbbi, ún. „Basset” ügyben a SACEM francia szerzői jogi szervezet az alperes diszkótól „pótlólagos mechanikai jogdíj” címen követelt az importált hanglemezek az importáló tagállamban történt előadásáért, noha a szerző joga a hanglemez mint áru forgalmazására – az erre irányuló közösségi jogelv alkalmazása alapján – az első tagállami forgalomba hozatalra tekintettel közösségi szinten kimerült. A „Warner” ügyben a hasonló problémát felvető tényállás tárgya a közösség területén áruként, adásvétel útján jogszerűen forgalomba hozott – tehát a közösségi jogkimerülés által érintett – videokazetták bérbeadásának engedélyezhetősége (illetve ennek alapján jogdíjigény érvényesíthetősége) volt.

ezért a jogtulajdonos alappal követel.¹⁷ Ehhez hasonló következtetésre jutott az EB a „Warner” ügyben a videokazetták bérbeadásának engedélyezésével kapcsolatban, leszögezve, hogy a szerzői műpéldány bérbeadásának jogát (mint a szerzői jog önállósult elemét) olyan ipari és kereskedelmi tulajdoni tárgynak is tekinti, amelynek védelme e jog – közösségi árufogalom fényében értelmezett – kimerülésének korlátozását indokolja.¹⁸

A fenti esetekben kialakított elvi álláspontokra tekintettel tehát általában megállapítható, hogy a szerzői mű rögzített, „testi formában” történő felhasználásának engedélyezése alapján bekövetkező jogkimerülés a szerzői jogvédelem sajátosságai okán eleve szűkebb keretekben érvényesül: egyrészt egyes terjesztésnek minősülő forgalomba hozatali módokra a kapcsolódó specifikus jogosulti érdekekre figyelemmel nem terjed ki, másrészt nincs hatással az ugyanazon művön fennálló egyes más természetű felhasználási módozatokhoz kapcsolódó szerzői jogosultságok gyakorlására.

A fentiekből egyúttal a szerzői jog közösségi relevanciája tekintetében jelzésértékű hangsúlyeltolódás következtethető az Európai Bíróság szemléletében: a kezdeti, a szerzői jogvédelmi pozíció dinamizálását a közösségi szintű korlátozásmentes árufogalom követelményének lényegében kategorikusan alárendelő álláspontot a szerzői jogvédelmi igény privilegizáló elismerése egyre több ponton „puhította”.¹⁹

4./ E jogalkalmazói szemléletváltozást markánsan erősítő fejleményként értékelhető a 80-as években szerzői jogok közösségi szolgáltatásforgalom tükrében történő megítélése is az Európai Bíróság gyakorlatában.

A közösségi jogalkalmazók körében és a jogtudomány berkeiben a kezdetektől vitatott volt a Szerződés – eredeti – 59. illetve 60. cikkelyei kiterjesztő értelmezésének lehetősége, s ezáltal a szolgáltatásáramlás egyéb alakzataira alkalmazhatósága.²⁰ A bizonytalanság az ún. „passzív szolgáltatásforgalom”²¹, valamint a „személytől

¹⁷ A hanglemez nyilvános előadása fogalmilag helyhez kötött, egyedi felhasználás – a belföldi lemezek előadása ugyanúgy jogdíjköteles, mint a külföldről importáltaké – tehát közösségi szinten nem eredményezheti a tagállamok közötti kereskedelem rejtett korlátozását, illetve e relációban nem diszkriminatív hatású. A nyilvános előadási jogra e jellemzőkre tekintettel a közösségi jogkimerülés szabálya sem vonatkozik.

¹⁸ A szerzői művet tartalmazó videokazetták piaca ugyanis elsősorban bérleti (és nem vételi) piac, így a bérbeadás a gyakorlatban a jogtulajdonosok számára az adásvételnél fontosabb bevételi forrást jelent. E sajátos felhasználási módhoz kötődő vagyoni előnyöktől tehát a szerző nem fosztható meg.

¹⁹ Hasonló tendencia volt érzékelhető az ipari és kereskedelmi tulajdonjogokat (szabadalmi-, védjegy- és mintaoltalmi jogokat) érintő döntésekben, vö.: Ficsor (1995), i. m.

²⁰ Vö.: Völker, S: Passive Dienstleistungsfreiheit im Europäischen Gemeinschaftsrecht. Berlin, 1990, 61–72. o.

²¹ Ide azok az esetek tartoznak, amelyekben a „megrendelők” lépik át az országhatárt a szolgáltatás másik tagállamban történő igénybevétele céljából. Ld.: Völker, i. m. 61. o.; vö. még: Grabitz, E. (Hrsg.): Kommentar zum EWG-Vertrag. München, 1990; az 59. cikkelyhez fűzött magyarázat Rdn.4. (Randelzhofer), illetve a 60. cikkelyhez fűzött magyarázat Rdn.18–19.

független szolgáltatások”²² áramlása tekintetében mutatkozott. Az Európai Bíróság már a 70-es évektől több döntésében²³ is elvi élel leszögezte, hogy a Szerződés 59–60. cikkelyei a szolgáltatásforgalom szabadságának kívánalmát a fenti speciális megnyilvánulásokra is vonatkoztatni kell, ellenkező esetben ugyanis a szerződési rendelkezések alapvető célja – a tagállamok közötti szolgáltatásforgalom átfogó liberalizálása – csupán felemás eredményre vezetne.²⁴

A „személytől független” szolgáltatások megjelenési formájára tipikus példa a határokon túlterjedő műsorsugárzási tevékenység²⁵. A Bíróság több vonatkozó döntésében kifejezetten kinyilvánította, hogy álláspontja szerint a rádió- és televízióműsorok sugárzása „önmagában szolgáltatásnak minősülő tevékenységek összességéként értékelendő”²⁶, mégpedig függetlenül attól, hogy a műsor sugárzása technikailag milyen módon történik²⁷.

A tagállamközi dimenzióban ilyenképp szolgáltatásnak minősülő rádió- és televízió-műsorok ugyanakkor szerzői jogilag védett műveket is tartalmazhatnak. Az oltalmazott alkotások sugárzása pedig a szerzőnek exkluzíve fenntartott tipikus, modern műfelhasználási módozatként értékelhető. A sugárzási jog révén ekként biztosított szerzői monopolhelyzet tehát a szabad szolgáltatásforgalom közösségi alapelveivel – a szerzői jogosítványok dinamizálása esetén – kollízióba kerülhet. E kollízió feloldását az Európai Bíróság 1980-as *CODITEL-I* döntésében kísérelte meg.²⁸

Az ítélet koncepciója szerint a szerzői mű rögzített, „testi formában” történő felhasználásától el kell határolni a rögzítetlen, „nem testi formában” megvalósuló felhasználási módot, azaz az alkotás nyilvános megjelenítését, amelyre – természeténél fogva – a műpéldányok dologi forgalmára szabott jogkimerülés szabálya nem lehet érvényes. Mindazonáltal a Szerződés 36. cikkelyének – a szerzői és szomszédos jogokat elsősorban statikus megközelítésben oltalmazó – kivételes rendelkezése annak ellenére alkalmazható, hogy rendszertanilag e cikkely az áruforgalom szabadságát célzó követelményrendszer egyes elemeinek hatálya alól enged kivételeket. A 36. cikkely ugyanis a jogalkalmazói álláspont szerint egy olyan általános alapvetet juttat kifejezésre, amely nem korlátozódik a szabad

²² A szolgáltatások azon esetköre, amelynek során mind a szolgáltatást nyújtó, mind pedig az azt igénybevevő személy a „helyén marad”, azaz országhatárokat egyikük sem lép át a tevékenység kifejtése, illetőleg igénybevétele érdekében. Vö.: Völker, i. m. 75–76. o., valamint Bércesi Z.: A szolgáltatások szabad áramlása az Európai Közösségben. JURA 1996/1–2., 24–26. o.

²³ Például: Rs. 286/82 ill. 26/83, „Luisi és Carbone”, EuGHE 1984, 377. o.

²⁴ Vö. Völker, i. m. 76. o.; ill. Oppermann, Th.: Eurpoarecht. München, 1991, 578–582. o.

²⁵ Ld. Kugelmann, D: Der Rundfunk und die Dienstleistungsfreiheit im Europäischen Gemeinschaftsrecht. Berlin, 1990, 67. o.; Oppermann, i. m. 578–580. o.

²⁶ EG-Urteil v. 1974.04.30. – Rs. 155/73. „Sacchi”, Slg. 1974, 409. és 428. o.

²⁷ EG-Urteil v. 1980.03.18. – Rs. 52/79. „Debauve”, Slg. 1980, 833. és 855. o.

²⁸ EG Urteil v. 1980.03.18. – Rs. 62/79 „Le Boucher” (CODITEL-I) Slg. 1980, 881. o., (ill. ismertetés: Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht Internationaler Teil – GRUR Int., München 1980, 602. o.)

áruforgalmat érintő I. cím 2. fejezetbeli rendelkezésekre, hanem a szolgáltatásforgalom szabadságára is alkalmazni kell, amennyiben irodalmi és művészeti tulajdonjogok szolgáltatáshoz vezethetnek.²⁹ Ebből pedig az következik, hogy a sugárzási jog gyakorlása a Szerződésnek a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó alapelvi szintű szabályait nem sérti, amennyiben a szerzői (felhasználási) jog e dinamizálása nem jelenti „önkéntes diszkrimináció vagy a tagállamok közötti gazdasági kapcsolatokban megvalósuló rejtett korlátozás eszközt.” (36. cikkely 2. ford.)³⁰

A CODITEL-döntésben körvonalazott koncepció révén markánsabban tükröződik a már jellemzett differenciálól szemlélet, amely lehetőséget nyújt arra, hogy a szerzői jog egyes specifikus részjogosítványai – az arányos jogosult érdekekre, illetve a műfelhasználás sajátosságaira figyelemmel – a szabadságkivánalmak mellett (esetleg ellenében) is érvényesüljenek.

Az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatában körvonalazódott, vázlatosan áttekinthető koncepciók is tükröződnek tehát annak a folyamatnak, amely a szerzői jog közösségi relevanciájával kapcsolatos kezdeti elutasító állásponttól előbb a jogterület – kényszerű – közösségi szintű értékeléséhez vezetett, majd e kizárólagosságot biztosító jogoknak Szerződésben rögzített alapszabadságokat gátló tényezőkénti kategorikus értékelését fokozatosan árnyalta, oldotta az egyes jogosult érdekek akceptálásának erősödő gondolata. Ezen elvi alapoktól már csak egy szükségyszerű lépés lehetett a jogharmonizáció igényének megjelenése a szerzői jog terén is.

A közösségi szintű szellemi tulajdon-jogi normaalkotás bázisai

1./ A szellemi tulajdon-jog közösségi megítélésében történt fokozatos változások eredményeként a 80-as évektől a jogalkotói figyelem fokozatosan a jogharmonizáció, illetve a közösségi szintű szellemi tulajdon-jogi joganyag kiépítése felé fordult. E folyamat centruma a jogharmonizáció „motorjaként” működő bizottság volt, amely – jogalkotó tevékenysége mellett – „soft-law termékeivel”, akcióprogramjaival, illetve jogszabály-előkészítő tevékenységével gondoskodott a szellemi tulajdon-jog szinte valamennyi intézményét érintő normatív koncepciók kialakításáról, s ekként a jogalkotó tevékenység relatív dinamikájáról. A bizottság által készített, a szerzői jog intézményeit érintő jogalkotási akcióprogramok közül különösen az ún. „zöld könyvek” emelhetők ki, amelyek alapján történt egyeztetések, viták és kompromisszumok révén a bizottsági koncepciók ún. „munkaprogramokban” finomodtak és konkretizálódtak. A szerzői jogi normaalkotás előkészítő fázisaiban az alábbi zöld könyvek jelentették a tartalmi bázist:

²⁹ Az EB CODITEL-I döntésének indokolása, ld. fentebb 28.lj. (vö. GRUR Int. i. m. 604. o.)

³⁰ Lényegében ugyanez a feltétele a szerzői exkluzív jogok fennállása illetve gyakorlása és az EK-Szerződés 85. cikkelye szerinti kartelltilalom tényállása közt lehető kollízió feloldhatóságának. Ezzel kapcsolatban az EB álláspontját részletesen a CODITEL-II döntésben fejtegette ki. EG-Urteil v. 1982.10.06. – Rs. 262/81. „Le Boucher II” (CODITEL-II) Slg. 1982, 3381. o. (GRUR Int. 1983, 175. o.)

a) 1988-ban publikálta a bizottság a szerzői jogra vonatkozó első átfogóbb jogharmonizációs elképzeléseit a „Zöld Könyv a szerzői jogról és a technológiai kihívásokról – szerzői jogi kérdések, amelyek azonnali cselekvést követelnek” címen.³¹ Az első zöld könyv a modern technika rohamos fejlődése folytán elodázhatatlan jogalkotási kihívásokra igyekezett – a hagyományos szerzői jog intézményi kereteiben – válaszokat találni. Ilyenként külön fejezetekben részletezte egyebek mellett a szerzői művekkel való „kalózkodás”, az audiovizuális többszörözés, az audiovizuális műpéldányok terjesztése (elsősorban bérbeadása), a software- és adatbázisvédelem terén javasolt intézkedéseket.

A jogirodalom azonban sajátos módon fenntartásokkal, helyenként éles kritikával illette a bizottság javaslatait. A zöld könyv ugyanis a szerzői-felhasználói érdekszerkezet csupán egyik – igaz, a legfajsúlyosabb – elemét, a gazdasági vonatkozásokat értékelte. A kulturális érdekek tekintetében mandátumát korlátozotttnak ítélte, sőt a szubszidiaritás elvére hivatkozva utóbbi téren eleve kétségbe vonta a közösségi szintű cselekvés szükségességét. Emellett a vagyoni jogi kérdések megítélése sem a szerzőcentrikus, hanem sokkal inkább a felhasználói gazdasági pozíciókat preferáló szemléletről árulkodott.³²

A zöld könyvben megjelölt egyes szerzői jogi műfajok, illetve műfelhasználási módok tekintetében megfogalmazott elvek a 90-es években meginduló jogalkotás pilléreivé váltak, utóbb irányelvi normákká kristályosodtak. A közösségi szerzői jogi normaalkotás első fázisának eredménye tehát az ún. „első generációs” irányelvek megalkotása volt.³³

b) Az Európai Közösség a 90-es évek közepétől a szerzői jog terén egyre inkább a technológiai fejlődés egy újabb, az eddigieknél jelentősebb változásokat hozó hatásával, az információs társadalom kihívásaival szembesült, amelyet számos koncepció, illetve soft-law-forrás igazol.³⁴ Az információs társadalomnak precíz definíciója nem ismeretes, ugyanakkor általánosnak tekinthető az a megközelítés, amely szerint az információs társadalom fogalma nem szűkíthető csupán az internet világára.

³¹ Grünbuch über Urheberrecht und die technologische Herausforderung – Urheberrechtsfragen, die sofortiges Handeln erfordern – KOM (88) 172 endg. – A bizottság e dokumentumban voltaképp a későbbi szerzői jogi tárgyú irányelvek szabályozási koncepcióit dolgozta ki. A zöld könyv által kiváltott viták nyomán álláspontját az 1990-ben megjelent – a szerzői és szomszédos jogokról szóló – munkaprogramban finomította, amely már az irányelvek közvetlen előzményeként szolgáló anyag. KOM (90) 584 endg., GRUR Int. 1991/5, 359. o.

³² Dietz, i. m. 64–65. o. Megjegyzendő, hogy a munkaprogramban a Dietz által „dupla redukcionizmusnak” nevezett bizottsági szemlélet némileg finomodott, de a bizottság az eredeti vagyonorientált koncepcióját nem adta fel.

³³ Reinbothe, J.: A szerzői jog perspektívái Európában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2002/2., 1. o., vö. még lentebb III/1. fejezet

³⁴ Tattay L.: Tudományirányítás és a szellemi alkotások joga az EU-ban. MTA, Budapest, 2003, 120. o.

Sokkal inkább azon sokféle újabb lehetőség összegző meghatározásaként szolgálhat, amelyeket a modern információs-kommunikációs technikai fejlődés indukált.³⁵ Legfontosabb elemeinek a multimédia, a digitálisan tárolt adatok közvetítése, összekapcsolása, a modern telekommunikációs rendszerek, a számítástechnika, valamint az internet, illetve általában online adatforgalom lehetősége tekinthető.³⁶

E modern közeg technikai jellemzői a jogrendszert, s ennek elemeként a szerzői jogot szükségszerűen több irányból érintik. Új műfajokat, illetve korábban nem ismert műfelhasználási módozatokat produkálnak. E kihívásokra azonban a klasszikus, mechanikai többszörözésre „szabott” szerzői jog csak részben szolgáltatott normatív válaszokat. A szerzői jog így e jelenséget korszakváltásként élte, éli meg: a „Gutenberg-érát” fokozatosan felváltja a „digitális éra”.³⁷

A digitális technika, illetve az online (tipikusan internet útján megvalósuló) műfelhasználások szerzői és szomszédos jogokra gyakorolt hatása az európai jogalkotó számára is feladatként jelentkezett, amelynek sürgető megoldási igényére a jogalkotási koncepciót kijelölő, „A szerzői és szomszédos jogok az információs társadalomban” című zöld könyv 1995. évi publikálása is utal.³⁸ A zöld könyv – a probléma felvázolása és a hatályos normatív keretek összefoglalása mellett – annak pontos vizsgálatát irányozta elő, hogy az új technológiai vívmányok a szerzői és szomszédos jogok rendszerére milyen hatásokat gyakorolhatnak.

Az elemzések három témakör köré csoportosultak:

- aa. a védett művek és teljesítmények „adattfolyamban” való felhasználása szempontjából alapvető, horizontális kérdések (így az alkalmazandó jog, a jogkimerülés, illetve a párhuzamos import problémái);
- bb. az új technológiák meghatározott, specifikus jogokra gyakorolt hatásának, illetve újabb exkluzív jogok létesítése szükségességének kérdései (érintve elsősorban a többszörözés, a nyilvános előadás, a digitális terjesztés és közvetítés jogát, valamint a szerzői személyiségi jogokat);
- cc. a jogok dinamizálásának, a jogosulti pozíció hasznosításának témaspecifikus kérdései (ennek keretében különösen a jogok megszerzésének és kezelésének, valamint jogkezelés szempontjából új lehetőségként adódó technikai azonosító és védelmi rendszerek kiépítésének problémái).

A zöld könyvben kijelölt keretekben lefolytatott egyeztetések nyomán – a nemzetközi egyezményi jogfejlődés egyidejű hatásai mellett – véglegesített bizottsági

³⁵ Weidenfeld, W. – Wessels, W.: Európa A-tól Z-ig. Európai Integrációs Kézikönyv, Európai Bizottság, Brüsszel 1997, 103. o. In.: Tattay, i. m 112. o.

³⁶ Tattay, uo.

³⁷ Vö.: Boytha Gy.: Az interneten hozzáférhető tartalom jogi védelmének szerteágazó szabályozása. www.szecskay.hu/eloadas1.html, 7. pont

³⁸ Grünbuch – Urheberrecht und verwandte Schutzrechte in der Informationsgesellschaft (Zöld Könyv – Szerzői jog és szomszédos jogok az információs társadalomban) – KOM (95) 382 endg.

álláspont képezte a „második generációs” normatív forrás, az ún. INFOSOC-irányelv megalkotásának alapját.³⁹

c) A bizottság 2008-ban „Zöld Könyv a tudásalapú gazdaságban” címmel újabb – esetlegesen uniós szintű normaalkotást is eredményező – elemzést végzett és konzultációt indított a szerzői és szomszédos jogok terén.⁴⁰ E vizsgálatok kiindulópontja voltaképp az INFOSOC-irányelv megalkotásával megteremtett jogi helyzet, azaz annak felismerése, hogy a szellemi tulajdon-jogok megfelelő védelme a tudásalapú gazdaságban az innováció ösztönzésének alapvető feltétele.⁴¹

Az irányelvben a szerzői jogosultaknak fenntartott kizárólagos jogok e jogvédelem pilléreiként szolgálhatnak, de épp a tudásalapú gazdaság másik fontos szempontjával, a felhasználói-befogadói oldal érdekeivel való egyensúly megteremtése érdekében e kizárólagos jogokat normatív kivételek és korlátok szegélyezik. Az irányelvben rögzített kivételek és korlátok katalógusa ugyanakkor – általában – a tagállamok számára nem kötelezően érvényesült. Az opcionális jellegű⁴² harmonizáció eredményeként pedig a kivételek nemzeti jogokban történő szabályozása tagállamonként eltérő megoldásokat, illetve az irányelvi koncepcióhoz képest azok szűkebb, korlátozottabb megállapítását eredményezte.⁴³

Tekintettel arra, hogy a bizottság más programjaiban kifejezetten ösztönzi a tudás és az innováció szabad áramlását, amit az egységes piac „ötödik szabadságaként” definiál⁴⁴, szükségessé vált annak vizsgálata, hogy a tudás egységes piacon, a modern technológia eszköztárával – pl. online környezetben – történő széleskörű terjesztésének igénye az INFOSOC irányelvben meglehetősen tágan meghatározott kizárólagos jogok tartalmi kereteivel miként egyeztethető össze. A harmadik zöld könyv tehát azzal foglalkozik, hogy az exkluzív szerzői jogoknak a tudás terjesztése, szabad áramlása szempontjából fontos kivételei miként fejleszthetők, miként definiálhatók, illetőleg a digitális adatáramlás korszakában szükség van-e ezen kivételek újragondolására.⁴⁵ Ennek keretében legfontosabb területekként a könyvtárak, archívumok és a fogyatékos személyek javára biztosított, a művek oktatási és kutatási célú terjesztését lehetővé tevő, valamint a felhasználók által létrehozott tartalmak esetében érvényesülő esetleges kivételek kérdéseit elemezte.

³⁹ Ld. lentebb III/1. pont és 62. lj.

⁴⁰ Zöld Könyv – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban – KOM (2008) 466 végül.

⁴¹ A Bizottság Közleménye – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban – KOM (2009) 532 végül. – 11. o. 4. pont

⁴² Vö.: Kecskés, i. m. 615–616. o.

⁴³ Zöld Könyv – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban, 4. o. 1.2. pont. Megjegyzendő, hogy az irányelv kivételekre és korlátozásokra vonatkozó katalógusa a tagállamok számára kimerítő jellegű, azaz a katalógusban nem szereplő kivételt, korlátozást nemzeti jogokban nem szerepeltethetnek.

⁴⁴ Uo. Vö. még 5. sz. hiv.: Bizottság: KOM (2007) 724 végül. – Egységes piac a 21. századi Európa számára

⁴⁵ Uo. 3. o. 1.1. pont

A harmadik zöld könyv nyomán indult konzultáció, illetve az ennek eredményeit összegző bizottsági közlemény⁴⁶ alapján konkrét jogalkotási lépésekre még nem került sor. De önmagában a zöld könyvek tematikája is sejteti a közösségi, illetve uniós szintű szerzői jogfejlődés súlypontváltozásait: a szerzői pozíció nehézkes elismerését követően előbb annak fokozatos, egyre átfogóbb erősítése, majd utóbb a kizárólagosságot keretező kivételek finomhangolása áll a fókuszban.

2./ A szerzői jogi jogharmonizációban a joggyakorlat és a bizottsági iniciatívák mellett jogterületet érintő multilaterális nemzetközi megállapodások is kiemelt szerepet játszanak. A bizottság számos állásfoglalásában – különösen akcióprogramjaiban és a jogharmonizációt szolgáló normatervezeteiben, illetve e normák indokolásaiban, sőt másodlagos jogforrási síkon is – kifejezetten leszögezte, hogy a szellemi tulajdon-jog európai harmonizációját a vonatkozó nemzetközi egyezmények bázisán tekinti megvalósíthatónak.⁴⁷

A közösségi primér normaanyag nemzetközi szerződésekhöz való viszonyáról a Szerződés is rendelkezett, amennyiben kinyilvánította, hogy nem érinti egy vagy több tagállam, illetve egy vagy több harmadik állam között a Szerződés hatálybalépését megelőzően létrejött megállapodásokból eredő jogokat és kötelezettségeket.⁴⁸ Amennyiben az ilyen megállapodások a Szerződéssel nincsenek összhangban, úgy a tagállamoknak törekedniük kell ennek megszüntetésére, az összhang megteremtésére. Az esetleges ellentmondások feloldásának eszközei a Bíróság értelmező döntései, valamint az egységes közösségi normaalkotás lehetnek.

Az Európai Közösség szerzői jogi normaalkotása során bázisként szolgáló nemzetközi egyezmények közül – a részletezésüket ehelyütt mellőzve – az alábbiak tekinthetők meghatározónak:

- a) Az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény (Berni Unió Egyezmény – BUE)⁴⁹
- b) Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló 1961. évi Római Egyezmény⁵⁰
- c) „TRIPS” Egyezmény – a szellemi tulajdon-jogok kereskedelmi aspektusairól⁵¹
- d) A Szellemi Tulajdon Világszervezete Szerzői Jogi Szerződése⁵², valamint Előadásokról és Hangfelvételekről szóló Szerződése⁵³.

⁴⁶ A Bizottság Közleménye – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban

⁴⁷ Különösen plasztikusan jelentkezik ez az igény a szerzői jogi jogharmonizáció folyamatában, az 1988-évi zöld könyv, illetve a szerzői jogi tárgyú irányelvek rendelkezéseiben, amely források több helyen is a Berni Unió Egyezményrel való összhang fontosságát hangsúlyozzák. A Tanács emellett 1992-ben határozatban kötelezte a tagállamokat a Berni Unió Egyezményhez, illetve a Római Egyezményhez való csatlakozásra – Abl. EG 1992.05.28. C 138/1.

⁴⁸ Cikkely száma az EGK Szerződésben: 234.

⁴⁹ 1886.9.9. – Párizsi szövegezés – 1971.7.24. – Mo.: 1975. évi 4. tvr.

⁵⁰ Mo.-on kihirdette az 1998. évi XLIV. tv.

⁵¹ 1993.12.15 – Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, Including Trade in Counterfeit Goods, MTN/FA II-AIC, 1–31. o. – Mo.: 1998. évi IX. tv.

Az európai szerzői jog forrásai

A jogforrások áttekintése

Az európai síkú jogalkotás a szerzői jog terén a fentebb vázolt előzmények nyomán a 90-es években indult meg, s e folyamat – bár a kezdeti lendületből lényegesen visszavéve – napjainkban is zajlik. A szerzői és szomszédos jogok másodlagos jogforrásai a jogharmonizáció „klasszikus” eszközeiként irányelvi formát öltenek. Ez egyben azt is jelzi, hogy egységes, uniformizáló igényű, átfogó rendezést nyújtó európai szerzői jog nem létezik, s a tagállami szerzői jogi rendszerek adta eltérésekből következően nem is várható.

A szekundér szerzői jogi normák tartalmi jellemzőik alapján két csoportba sorolhatók. Az irányelvek első csoportja a közösségi szerzői jogi normaalkotás első – a 90-es években zajló – szakaszában keletkezett. Ezen „első generációs” normák legfontosabb közös jellemzője a mozaikszerű problémamegoldás igénye.⁵⁴ Az egyes irányelvek szabályozási koncepciója nem áll össze egységes, a szerzői jog alapvető intézményrendszerét érintő egésszé, zárt rendszerré, hanem egyes, a tagállami nemzeti jogokban részben szabályozatlan, részben jelentős eltérésekkel szabályozott modern műfajok, újszerű műfelhasználási formák meghatározott szempontjai, illetve egyéb olyan szerzői jogi jogintézmények állnak fókuszában, amelyek terén a jogközelítés a tagállamközi kereskedelem zavartalansága, s ezzel a belső piac versenyképességének biztosítása szempontjából – tehát elsősorban gazdasági érdekek okán – indokolt.⁵⁵

A szerzői jog szekundér normatív forrásainak „első generációjához” az alábbi irányelvek sorolhatók:

a.) a modern műfajokra tekintettel:

- a számítógépi programalkotások jogvédelméről szóló irányelv⁵⁶,
- az adattárak jogvédelméről szóló irányelv,⁵⁷

b.) a sajátos műfelhasználási módzatokra tekintettel:

- a szerzői művek bérbeadásáról és haszonkölcsönbe adásáról szóló irányelv,⁵⁸
- a műholdas műsorsugárzás és a vezetékes műsortovábbítás egyes szerzői és szomszédos jogi szabályairól szóló irányelv⁵⁹,

⁵² WIPO Copyright Treaty – WCT 1996.12.20. Genf – Mo.o.: 2004. évi XLIX. tv.

⁵³ WIPO Performances and Phonograms Treaty – WPPT, 1996.12.20 Genf – Mo.: 2004. évi XLIX. tv.

⁵⁴ Reinbothe, i. m. 1. o.

⁵⁵ Vö.: Tóth P. B.: A digitalizálás és a digitális közzététel szerzői jogi vonatkozásai. www.artisjus.hu (tanulmányok), 1–2. o.

⁵⁶ 14.5.1991 (RL 91/250/EWG) – Abl. EG L 122 v. 17.5.1991. (mód.: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/24/EK irányelve, HL L 111/16.)

⁵⁷ 11.3.1996 (RL 96/9/EG) – Abl. EG L 77 v. 27.3.1996.

⁵⁸ 19.11.1991 (RL 92/100/EWG) – Abl. EWG L 346. (mód.: Az Európai Parlament és a Tanács 206/115/EK irányelve, HL L 376/28.)

- az eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról szóló irányelv⁶⁰,
- c.) a szerzői vagyoni jogok immanens kereteinek egységes meghatározására vonatkozóan:
 - a szerzői művek védelmi idejéről szóló irányelv⁶¹.

A közösségi szerzői jogi irányelvalkotás második generációjának nyitó aktusként kezeli a szerzői jogirodalom az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló (ún. INFOSOC) irányelvet.⁶² A hosszas előkészületek és nehéz kompromisszumok árán megalkotott INFOSOC-irányelv alapvető jellemzője – s egyben a jogalkotói koncepció változásának tükrözője – a szerzői és szomszédos jogi problémák mozaikszerű, egyes kérdésekre koncentrálnak szabályozási gyakorlatával való szakítás, az anyagi szerzői jog terjedelme, illetve korlátai terén az átfogó szabályozás, az „első generációs szerzői jogi aquis communautaire hézagai” kitöltésének igénye.⁶³

Az irányelv preambuluma a jogalkotás tartalmi kereteinek meghatározása kapcsán – a belső piac szempontjainak, illetve a jogosulti pozíciók biztosításának „szokásos” szempontjai mellett – kifejezetten utal a fentebb említett WIPO-szerződések rendelkezéseinek a közösségi jogba való átültetésének igényére és kötelezettségére, ami abból következik, hogy a tagállamok mellett a WIPO-szerződésekhez az Európai Közösség is csatlakozott.⁶⁴ E kötelezettség gyakorlatilag azt eredményezte, hogy az irányelv szinte szó szerint vette át a WIPO-szerződések vonatkozó fordulatait.

Tágabb szemlélettel e körbe sorolható még a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről szóló irányelv is⁶⁵, noha szerzői anyagi jogi kérdéseket nem érint, illetve a szellemi tulajdon-jogokra általában érvényes szabályozási koncepciója a szerzői jog mellett az iparjogvédelem területét is integrálja.

A „második generációs” szekundér jogforrások irányelvi formája ugyanakkor azt is tükrözi, hogy a nemzeti szerzői jogi jogalkotás mélyen gyökerező tradíciói, illetve ennek okán az európai szerzői jogi rendszerek alapvető eltérései az európai síkon érvényesülő egységes szerzői jog – pl. rendeleti jogforrásban történő – kialakítását alapvetően gátolják. A jogalkotói cél továbbra is a tagállami vonatkozó

⁵⁹ 6.10.1993 (RL 93/83/EG) – Abl. EG L 248.

⁶⁰ 2001.09.27 – az Európai Parlament és a Tanács 2001/84/EK irányelve – HL L 272.

⁶¹ 29.10.1993 (RL 93/98/EWG) – Abl. L 290. (mód.: Az Európai Parlament és a Tanács 2006/116/EK irányelve, HL L 372/12.)

⁶² 2001.05.22 – az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve – HL L 167.

⁶³ Ld. Reinbothe, i. m. 2. o.

⁶⁴ INFOSOC Irányelv Preambulum 15. pont. Vö. Szilágyi, E.: Az INFOSOC irányelv magyar jogharmonizációs kérdései a német példa tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2003. február, 3. o. www.mszh.hu/kiadv/ipsz/200302/05-szilagy-i-emese.html

⁶⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/48/EK irányelve a szellemi tulajdon-jogok érvényesítéséről – HL L 157. – 2004.04.28.

szabályok fokozatos közelítése, s a szerzői jog alapvető jogintézményei szabályozásában a közös nevező meghatározásával egy európai szerzői jogrend tág kereteinek lassú kialakítása.

A szerzői jogi jogharmonizáció tartalmi súlypontjai

A bemutatott szekundér jogforrások szabályozási koncepciói alapján jól körvonalazható a szerzői jog főbb elemeit érintő jogharmonizáció tartalmára vonatkozó jogalkotói szándék. A kezdeti mozaikszerű jogharmonizációs igény ellenére napjainkra fokozatosan kirajzolódnak a szerzői jogi *acquis* keretei, egyes elemei, amelyek a következők szerint jellemezhetők.⁶⁶

Szerzői mű

Védelemre érett, illetve védelemben nem részesülő produktumok között az elválasztó ismérv az európai jog síkján az eredetiség (originalitás) kritériuma. Az eredetiség igénye azonban az európai közösségi jogforrásokban nem általában valamennyi műhöz, hanem meghatározott modern műtípusokhoz kapcsolódik, amely műtípusokra – így a számítástechnikai programokra, az adattárakra és a fotóművészeti alkotásokra – az európai jogalkotó jogharmonizációs célú definíciót rögzített. E meghatározások voltaképp az eredetiség adott kívánalmával a kontinentális szerzői jog részére formálisan lazító, az angolszász *copyright*-tan szempontjából szigorító engedményt jelentenek. E két alapvető szerzői jogi rendszer mélyreható dogmatikai különbségei indokolják a mű meghatározására vonatkozó jogharmonizáció meghatározott műtípusokra való korlátozását. Az originalitás-elv általános alkalmazására tehát nincs remény, a kontinentális alkotás-elv irányába hajló jogalkotói értékelés ugyanakkor alig félreérthető.

Szerző – jogtulajdonos

A szerzőség, illetve jogtulajdonosi pozíció meghatározása – a magánszemély-jogi személy mint szerző alternatíváira tekintettel – az irányelvekben meglehetősen diplomatikusan történt. A számítástechnikai programok és az adatbázisok jogvédelméről rendelkező irányelvek a magánszemélyek mellett a jogi személyek szerzői státusát is kifejezetten említik, elismerve, s lehetővé téve ezáltal a tagállami törvényhozók számára a jogi személyek szerzőkénti elismerését.

A védelmi idő harmonizációját célzó irányelv elsődlegesen magánszemély-szerzőkre alapoz, mivel a szerzői mű védelmi idejének tartamát, illetve a meghatározott időtartam kezdetét és számításának módját a szerző halálához mint viszonyítási ponthoz igazítja. A jogalkotó azonban másodlagosan figyelmet szentel azon eseteknek is, amikor valamely nemzeti jog szerint a jogi személy is szerzőnek tekintendő. Ebben az esetben a védelmi idő számítását a szerző halála helyett értelemszerűen más jogi tényhez kapcsolja. A bérbeadásról és haszonkölcsönről, valamint a műholdas műsorsugárzásról és a vezetékes továbbközvetítésről szóló irányelvek a szerzőség definícióját nem tartalmazzák, a normaszöveg alapján

⁶⁶ A rendszerező jellemzés alapja: Ellins, J.: *Copyright Law. Urheberrecht und ihre Harmonisierung in der Europäischen Gemeinschaft*, Berlin 1997, 372–377. o.

jogdíjigény intézményei révén a filmproducerek felhasználással kapcsolatos igényeit és a szerzők, illetve előadóművészek vagyoni érdekeit egyaránt képes szem előtt tartani.

A szerző személyhez fűződő jogai

A személyhez fűződő jogok európai harmonizációjára – a bizottság korábbi ezirányú törekvése ellenére – a két tradicionális szerzői jogi rendszer között e téren feszülő alapvető, összeegyeztethetetlennek tűnő különbségek okán a közeli jövőben nincs komoly esély. A kontinentális *droit d' auteur* képviselői az alkotói személyiség általános, átfogó személyiségi jogi védelme mellett szállnak síkra, amely csak kivételes esetekben, az alapvető személyiségi jogintézményi mag érintetlenül hagyása mellett korlátozható a felhasználói érdekek javára. A copyright-modell érvei ezzel szemben amellett szólnak, hogy a szerzői érdekeket – így a személyhez fűződő érdekeket is – csak a felhasználói érdekeknek alárendelten, széleskörű korlátok mellett lehet elismerni és jogvédelemben részesíteni. A két jelzett alapkoncepció közös nevezőre hozatala még kisebb kompromisszumok útján sem tűnik tehát megvalósíthatónak.

Az oltalom időtartama

A védelmi idő európai harmonizációja a szerzői jog e területének átfogó igényű rendezését eredményezte. A szerzői művekre vonatkozó 70 éves általános védelmi idő rögzítésével és az időtartam számítási módjának meghatározásával az átfogó harmonizációra is esély nyílik.

A szerzői és szomszédos jogok átfogó szabályozása – az információs társadalom kihívásai

A digitális technika által meghatározott információs társadalmi szolgáltatások az egyébként mindenkor technikaorientált szerzői jog történetének talán legnagyobb kihívását jelentik. A digitális jelek formájában történő adatrögzítés, illetve adatforgalom szerzői jogi vonatkozásai adekvát jogalkotói válaszokat is igényelnek, különös tekintettel a digitális adatforgalom legismertebb, meghatározó színtere, az internet keretében megvalósuló modern műfelhasználásokra. Az INFOSOC irányelv megalkotásával tehát a közösségi jogalkotó a jogharmonizáció újabb dimenziójába lépett. Erre a szerzői és szomszédos jogok fentebb említett egységes, átfogó szabályozási igénye mellett – ha felemás eredménnyel is – az irányelv tartalmi jellegzetességei, a digitális, többnyire internetes műfelhasználások értékelése is utal.⁶⁸ E téren további jogalkotást generáló szempontokat a tudásalapú gazdaság igényelte kivételek finomítása, újragondolása jelenthet.

A jogérvényesítés

Az anyagi szerzői jogok érvényesítése terén jelentékeny harmonizációs lépésnek tekinthető a szellemi tulajdon-jogok érvényesítésére vonatkozó irányelvi szabályozás, amelynek részletezése e tanulmány – anyagi jogra koncentráló – kereteit meghaladja.

⁶⁸ A kritikákkal kapcsolatban ld. Szilágyi, i. m. 3–4. o.

A jövő kilátásai – a közös európai szerzői jogrend esélyei

Az összegzésből kitűnően a szerzői jog európai jogharmonizációs folyamata lassú, kompromisszumos lépéseken át vezet, amely ugyanakkor az elmúlt mintegy tizenöt évben jelentékeny eredményeket is felmutat. Egy uniformis szupranacionális szerzői jogrendszer kimunkálása illúzió, ám a nemzeti tradíciók érvényesülését is valamelyest engedő irányelvi jogközelítési technika útján is – különösen a jogalkotás második szakaszának indulásával, illetve a jogérvényesítés eszköztárának egyidejű harmonizációja mellett – érzékelhetők immár egy „összeurópai szerzői jogrend” bizonytalan kontúrjai.

A folyamat nem lezárt, mivel a jogalkotási tervek között szerepelhet a szerzői jog egyik meghatározó intézményeként a közös jogkezelés harmonizációja, illetve az esetleges távlati igények – némiképp bizonytalan – tárgyaként említi a jogirodalom egyebek mellett személyhez fűződő jogokra, a felhasználási szerződésekre, illetőleg a szomszédos jogokra vonatkozó európai szabályozási koncepciók kidolgozását.⁶⁹ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy 2003-tól a szekundér szerzői jogi normaalkotás szünetel, lanyhul a jogalkotási kedv⁷⁰. A normatív szabályozás módszere helyett soft law források kerültek – főként bizottsági ajánlások formájában – előtérbe, amelyek alkalmazása eredményeket is mutat.⁷¹

Az európai síkú szerzői jogi normaalkotás folyamata tehát nem lezárt. Nem is lehet az, mivel a szerzői jog normarendszere – sajátos, technikaorientált tárgyra tekintettel – kialakulása óta szinte folyamatos dinamikát mutat. Intenzitása változó, de tárgya és iránya körvonalazható. A szerzői jogi *acquis communautaire* további finomodása is prognosztizálható.

⁶⁹ Tattay, im. 136. o.; vö. Tóth, i. m. 2–3. o.

⁷⁰ Ld. Liedes, J: A szerzői jog időszerű kérdései az Európai Unióban és nemzetközi szinten. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2006/6., 25. o.

⁷¹ Uo. Erre példa a jogszerű online zeneszolgáltatás érdekében a szerzői és szomszédos jogok közös, határokat átszelő kezeléséről szóló bizottsági ajánlás (2005.05.18. – HL 276/54 – 2005.10.21.)

Hány szintű legyen a bírósági szervezet²

A Magyar Köztársaság hatályos Alkotmányának 45. § (1) bekezdése szerint az igazságszolgáltatást a „Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, az ítéletábrák, a fővárosi bíróság és a megyei bíróságok, valamint a helyi és munkaügyi bíróságok gyakorolják.” Ugyanakkor az Alaptörvény a 25. cikk (4) bekezdésében mindössze a következőket tartalmazza. „A bírósági szervezet többszintű. Az ügyek meghatározott csoportjaira – különösen a közigazgatási és munkaügyi jogvitákra – külön bíróságok létesíthetők.” A két rendelkezés összevetéséből – úgy vélem nem alaptalanul –, többen azt a következtetést vontuk le, hogy az alkotmányozó hatalom nem akarta megkötni a jogalkotót abban a kérdésben, hogy a bírósági szervezetet sarkalatos törvényekben jelentős mértékben átalakítsa. Azonnal elindult a találgatás, hogy vajon komoly támogatottsága van-e annak a nézetnek, amely a jelenlegi négy szintű rendszert háromszintűvé kívánja visszaalakítani. Ha háromszintű bírósági szervezet jönne újra létre, akkor nagy valószínűséggel az ítéletábrák megszüntetése várható. Miután a bíróságok mellett mindenhol megtalálható párhuzamosan az adott szintnek megfelelő ügyészségi szervezet, ezért a fellebbviteli főügyészségek léte is bizonytalannak tűnhet.

Ha a címben feltett kérdésre kívánunk válaszolni, akkor nyilván elemezni kell az igazságszolgáltatás feladatait. Ebből a szempontból kiemelkedő jelentősége van annak, hogy a jogorvoslati rendszer milyen jellegű lehet. Az Alaptörvény is tartalmazza a következőket: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát, vagy jogos érdekét sérti.” [XXVIII. cikk (7) bekezdés]. Ebből következően úgy gondolom, hogy legalább egyfokú fellebbviteli rendszert a büntetőeljárás területén is fenn kell tartani.

Kérdésként tehetjük fel azt, hogy hány szintű legyen a bírósági és ügyészségi szervezet. Nyilvánvalóan kínálja magát az a lehetőség, hogy térjünk vissza a korábbi háromszintű rendszerhez, hiszen az annakidején is működőképesnek bizonyult. Ugyanakkor érdemes lenne számba venni azokat az érveket is, amelyek a jelenlegi négy szintű bírósági rendszer mellett szólnak. Úgy vélem, hogy a jelenlegi helyzetben komoly támogatottsága egy kétszintű bírósági szervezetnek nem igazán lenne. Minden bizonnyal hivatkozhatnánk olyan államokra is, ahol minden büntetőügyet a helyi bíróságok intéznek elsőfokon, és mindössze egy

¹ Lőrinczy Gy., címzetes egyetemi docens, Szegedi Tudomány Egyetem, Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék

² Készült a Magyar Jogász Egylet Csongrád megyei Szervezete által rendezett tudományos ülésen elhangzott, „Hatáskör, jogorvoslat a büntetőeljárásban, avagy hány szintű legyen a bírósági/ügyészségi szervezet?” című előadás alapján.

felsőbíróság található a jogorvoslati feladatok elvégzésére. Ismereteim szerint például az USA-ban, az esküdtszéki eljárásokban nincs lehetőség rendes perorvoslatra. A magyar jogi hagyományokra is figyelemmel azonban véleményem szerint abban kell állást foglalni, hogy hazánkban három, vagy négyszintű bírósági szervezet működjön-e a jövőben.

A kérdés megválaszolásához először is azt kell megvizsgálni, hogy mi lenne a feladata a hatékonyan működő bíróságnak.

Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdés a következőket írja elő: *„Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék.”* Ez az előírás nyilván vonatkozik a bíróságokra (és az ügyészségekre) is. Az ésszerű határidőn belül való ügy elintézéséhez nyilván egy ésszerű ügyelosztási rendet és annak megfelelő szervezeti struktúrát kell kialakítani. Ennek figyelembevételével kell a hatásköri és illetékességi szabályokat is megalkotni.

Sajnálatos tapasztalat, hogy a büntetőeljárások időszerűsége folyamatosan romlik. Amíg 1992-ben a büntetőeljárások időtartama a nyomozás elrendelésétől a jogerős bírósági határozat meghozataláig mai szemmel nézve egészen jól alakult – hiszen az egy éven belül elintézett ügyek aránya akkor 77,2% volt –, ez 2010-re 44,5%-ra csökkent. A statisztikai adatokat az 1. számú táblázat szemlélteti.

1. számú táblázat: **A büntetőeljárás időtartama a nyomozás elrendelésétől a jogerős bírósági határozat meghozataláig, százalékos adatban**

Év	1 éven belül	1-2 év között	2 év felett
1992	77,2	16,3	2,4
1993	66,8	23,3	6,4
1994	58,7	25,2	12,6
1995	59,5	22,8	14,8
1996	61,6	20,1	15,6
1998	59,6	18,9	17,1
1999	55,1	18,8	19,3
2000	50,4	19,2	21
2001	48,7	19,1	22,2
2002	46,8	19,5	23,6
2004	58,7	20	21,3
2005	60,8	20,4	18,7
2006	58,6	22	19,5
2007	49,8	24,3	25,9
2008	45,6	24,9	29,4
2009	44,9	24,5	30,7
2010	44,5	24,6	30,9

2004-ben, a 2002. évhez képest, volt ugyan egy kisebb javulás, azonban 2006-tól kezdődően az időszerűség folyamatosan romlik. 2007 volt az első év, amikor a két év felett elintézett ügyek aránya először haladta meg az egy és két év között befejezett ügyek arányát. Ha ehhez még hozzátesszük azt, hogy 1992-ben a két év feletti ügyek aránya 2,4% volt és 2010-ben már meghaladta a 30,9%-ot, úgy vélem teljesen jogos az állampolgárok elégedetlensége a büntetőeljárások időszerűségével.³

Természetesen ilyenkor szoktunk különböző, nem a mi hibánkra visszavezethető okokra hivatkozni. Az első és legfontosabb a bűnözési helyzet alakulása. Tulajdonképpen az 1980-as évek közepéig viszonylag kezelhető szinten volt a bűncselekmények száma, hiszen 200 ezret sem közelítette meg. A bűnügyi robbanás 1989 és 1990 között kezdődött, amikor az ismertté vált bűncselekmények volume 225 ezerről 340 ezerre emelkedett. Ez 1991-ben további 100 ezerrel nőtt, és innentől kezdve gyakorlatilag 400 ezer fölött volt a bűncselekmények száma. A csúcspontot az 1998. évi 600 ezer jelentette, az utolsó évtizedben gyakorlatilag a 400 ezret mindig is meghaladta.

Meggyőződésem szerint az eljárások időszerűségére a bűnözésnek azonban nem a mennyiségi, hanem a minőségi változása volt a sokkal inkább meghatározó tényező. A rendszerváltást követően a bűnözés struktúrája megváltozott, megjelent a szervezett bűnözés. Különösen a kezdeti időszakban jelentett problémát, hogy a társadalomra veszélyes cselekményekre nézve a Büntető törvénykönyv nem biztosított megfelelő elbírálási lehetőséget. A jogértelmezési feladatok rengeteg időt vettek el az ügyek feldolgozásától, hiszen éreztük a társadalomra veszélyes jelenségeket, de vajon melyik büntető törvénykönyvi tényállás alá lennének bevonhatók?

Bár a tanulmány keretei nem teszik lehetővé annak részletes elemzését, hogy melyik eljárási szakasz húzódik el, az eléggé közismert, hogy alapvetően a vádemelést követő eljárásban romlik az időszerűség. A jogalkotó ezért az utóbbi két évtizedben egyre inkább kiszélesítette az elterelés lehetőségét. Erre figyelemmel érdemes összevetni az adott évre vonatkozóan a terheltek és vádlottak arányát.⁴ (2. számú táblázat)

³ Forrás: A büntetőbíróóság előtti ügyészi tevékenység statisztikai adatai. (Az összehasonlíthatóság érdekében az egyes időszakokban alkalmazott különböző idősokra vonatkozó bontásokat „közös nevezőre” hoztam, a 90-es években – érthetően – még nem mérték külön a három éven túli ügyeket, az utóbbi időszakban pedig a hat hónapon belül befejezett ügyeket.)

⁴ Sajnos, az adatokat két különböző statisztikai rendszerből tudtam elkészíteni. Az Egységes Rendőrségi (Nyomozó hatósági) Ügyészségi Statisztika az adott évben kihallgatott terheltek számát úgy adja meg, hogy az adott évben lezárt nyomozásokhoz és vádemeléshez kapcsolódóan volt elvégezhető a gyűjtés. A statisztikai bázisból közvetlenül nem volt legyűjthető, hogy ezekben az ügyekben ebben az évben hány személlyel szemben emeltek vádat. Ezt az adatot az ügyész büntetőbíróóság előtti tevékenységét elemző statisztika („V”-lajos statisztika) tartalmazta, amely értelemszerűen az abban az évben jogerős ítélettel befejezett

2. számú táblázat: **Terheltek és vádlottak aránya, 1992–2010**

Év	Terheltek száma	Vádlottak száma	Vádlottak száma százalékban
1992	178.458	73.803	41
1993	173.068	76.138	44
1994	165.854	85.629	52
1995	166.073	85.867	52
1996	169.529	88.282	52
1997	183.721	89.279	49
1998	196.320	101.025	51
1999	189.573	106.161	56
2000	184.905	99.745	54
2001	181.065	105.203	58
2002	182.060	106.843	59
2004	197.664	102.918	52
2005	205.425	104.647	51
2006	194.826	102.946	53
2007	187.786	94.125	50
2008	191.519	91.530	48
2009	180.912	91.387	51
2010	201.292	91.073	45

A statisztikai torzítások ellenére megállapítható, hogy a gyanúsítottként kihallgatott személyek kb. felénél történik vádemelés. 2001-ben és 2002-ben volt a legmagasabb az arány, amely fokozatosan csökkent, és 2010-ben már csak 45 % volt. A vádlottak száma 2005-ben volt a legmagasabb, meghaladta a 104 ezret, majd lecsökkent, és az utolsó három évben nem érte el a 92 ezret sem. Ennek ellenére a legrosszabb időszerűségi mutatót ezekben az években produkálta az igazságszolgáltatás. Sajnálatos módon további romlás várható, mert a terheltek száma 2010-ben több mint 20 ezerrel volt több az előző évhez képest, tehát valószínűsíthető, hogy tavaly jóval több személlyel szemben emeltünk vádat, akiknek az ügyeiben az ítéletet a következő években kell meghozni és így a vádlotti szám az azévi statisztikában fog megjelenni.

A büntetőeljárások elhúzódsában úgy vélem a jogalkotónak is komoly felelőssége van. Itt most nem arra gondolok, hogy a büntetőeljárás törvényben az eljárást gyorsító jogintézményeket rendszeresen sikerül úgy szabályozni, hogy gyakorlatilag azokkal az általános eljáráshoz képest bonyolultabb szabályozást hoznak létre. (Nyilván erre vezethető vissza, hogy a tárgyalásról lemondás jogintézményét más,

ügyekben adja meg a vádlottak számát. Ezek között biztos vannak az előző évben (években) kihallgatott terheltek, viszont az egymást követő évek véleményem szerint kiegyenlítik az eltéréseket.

egyébként kontinentális jogrendszerben működő államokhoz képest is alig alkalmazzuk.) Számunkra a problémát az okozza, hogy – különösen az utóbbi időszakban – nem múlik el hónap a Büntető törvénykönyv módosítása nélkül, és így a konkrét ügyfeldolgozás során folyamatosan figyelni kell, hogy a Btk. melyik rendelkezését kell alkalmazni. Az egyes tényállások ötletszerű megalkotása rendszeresen vet fel értelmezési gondokat, így például, hogy az újabb tényállás speciálisnak tekinthető-e a korábbi átfogó tényálláshoz képest.

El kell ismerni, hogy az 1980-as években képzett büntető jogalkalmazónak tekinthette magát az, aki jól ismerte a Büntető törvénykönyv gyakrabban alkalmazandó rendelkezéseit és az ahhoz kapcsolódó bírósági gyakorlatot, valamint a Be. rá vonatkozó részének szabályait. Ma már jogos igény az ügyész kollegák részéről a posztgraduális képzésben való részvétel, hiszen e nélkül a gazdasági bűncselekmények miatt indult eljárásban az ügyek hatékony feldolgozása gyakorlatilag lehetetlen. A kriminalisztika fejlődése rendkívül gyors, itt elég, ha csak a DNS vizsgálatokra és az ahhoz kapcsolódó szakvéleményekre utalok. Akik több mint egy évtizede fejezték be egyetemi tanulmányaikat, elmondhatják magukról, hogy a kriminalisztikai ismereteik elavultak. A posztgraduális képzések, illetőleg az egyéni tanulás szintén az ügyfeldolgozástól veszi el az időt.

Természetesen mindezeket a körülményeket lehetett volna létszámfejlesztéssel ellensúlyozni. 1980-ban az engedélyezett ügyészi létszám 1001 volt, míg a mai napon ez 1983. Tehát amíg a bűnözés négyeszeresére nőtt és minősége rendkívüli módon megváltozott, az ügyészi szervezetben a létszámemelés még a kétszeresét sem érte el. A nyomozó hatóságok és a bíróságok létszámára vonatkozóan adatokkal nem rendelkezem, legfeljebb a több mint három évtizedes tapasztalatom alapján tudom azt mondani, hogy náluk sem a feladatokkal arányosan nőtt a létszám.

A bonyolultabbá váló bűnözésre a specializálódás lehet a megoldás. Kis létszámú szervezetekben ez nem lehetséges. Ebből következően a bonyolultabb ügyek feldolgozására azokat a szervezeti egységeket indokolt kijelölni, ahol egy-egy ügytípusra biztosítható a specializálódás. Ez a bírósági ügyészségi szervezetben nyilvánvalóan a megyei bíróság székhelye szerinti helyi bíróságokon, illetőleg a megyei bíróságokon oldható meg.⁵ Az ügyek elosztására a kizárólagos illetékességi szabályok, illetőleg a kiemelt hatáskörre vonatkozó szabályok biztosíthatják az egyensúlyt.

Ezért is volt korábban helyes döntés, hogy a fiatakorúak elleni büntetőeljárásban, a közlekedési bűncselekmények és a gazdasági bűncselekmények jelentősebb részénél a „központi” helyi bíróság eljárását írták elő a kizárólagos illetékességi szabályok. A közlekedési bűncselekmények kizárólagos illetékességének megszüntetése esetében számomra kérdéses, hogy az újabb szabályozás egy jövőbeni változás „előszel” avagy a véletlen műve. Lehet, hogy a jogalkotó már most azon töpreng, hogy a központi bíróságok leterheltségét csökkentendő a kizárólagos illetékességbe

⁵ A Fővárosi Bíróság, a PKKB, és a kerületi bíróságok közti ügyelosztásra vonatkozóan nem tartom kizártnak, hogy eltérő, speciális szabályozás és szervezeti struktúra kialakításával hatékonyabb igazságszolgáltatás hozható létre.

tartozó ügyek elbírálását áttelepíti más bíróságokra azért, hogy a jövőben a megyei bíróságok hatáskörébe tartozó bűncselekményeket levigye helyi bírósági szintre? Elméletileg nem kizárt, hogy a kiemelt hatáskört megszüntesse a jogalkotó, és ezáltal például az emberölés büntetettét is elbírálnának a vidéki helyi bíróságok a több százmillióس vagyron elleni bűncselekmények miatt folyó eljárások mellett. Én úgy gondolom, hogy a kizárólagos illetékességi szabályok változtatásával a jogalkotó elsősorban a központi bíróságok jelentős munkaterheltségét próbálta csökkenteni. Arról nincs tudomásom, hogy milyen információkkal rendelkeztek a „vidéki” bíróságok leterheltségéről, de sajnálatos tapasztalatom, hogy ott is tipikus rendes eljárásban az, hogy az első tárgyalásra a vádemelést követően több mint egy éven túl kerül sor.

Meggyőződésem, hogy a kizárólagos illetékességi és a hatásköri szabályok ideoda alakítgatása nem oldja meg az időszerűségi problémát. A kizárólagos illetékesség és a kiemelt hatáskör lényege, hogy melyek azok a bonyolultabb, vagy kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények, amelyek elbírálása speciális ismereteket, esetleg nagyobb szakmai tapasztalatokat igényelnek. Az az elgondolás, hogy ma már szinte mindenkinek van jogosítványa, így a közlekedési bűncselekmények elbírálása nem jelenthet gondot, egyszerűen nem igaz. A Bírósági Határozatok szinte minden számukban, rendre ismertetnek olyan közlekedési bűncselekmény miatt indult büntetőeljárást, ahol a Legfelsőbb Bíróság a jogerős bírósági ítéleteket megváltoztatta, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy helytelen döntést hoztak az egyébként eddig speciális ismeretekkel rendelkező hatóságok. Vajon milyen ítéletek születnek majd, ha ez a speciális szakértelem eleve hiányozni fog?

A fiatalkorúak elleni büntetőeljárásoknak is megvannak a maga szakmai követelményei, amelyek speciális ismereteket és élettapasztalatokat követelnek. Mint hajdani gyermek- és ifjúságvédelmi szakfeladatokat ellátó ügyész, meggyőződéssel vallom, hogy téves döntés volt a kizárólagos illetékesség megszüntetése.

A hatályos legfőbb ügyészi utasítások is erről győznek meg, hiszen ezekben az ügyekben a nyomozás felügyeleti tevékenység és a vádemelés továbbra is a központi ügyészség feladata maradt és marad. Ebből következőleg a törvénymódosítás az ügyészi szervezetet még rosszabb helyzetbe hozta, mert ugyanazt az ügyet két ügyésznek kell feldolgoznia.⁶ Egyikük a nyomozás felügyeletet ellátó és vádiratot készítő „központi ügyész”, míg a másik kolléga a vidéken dolgozó, aki a vádképviselőt ellátásához kénytelen lesz újra megtanulni az ügyet.⁷ A magam részéről úgy hiszem, hogy ez a jogszabályváltozás nem a tudatos jogalkotás része volt, hanem a pillanatnyi helyzetértékelésre adott gyors válasz.

⁶ Lásd a 11/2003. (Ü.K.7.) LÜ. utasítás 89.§ (1) és (2) bekezdését, illetőleg a 14/2003. (Ü.K.7.) LÜ. utasítás 10.§ (8) bekezdését.

⁷ Kezdő ügyész koromban láttam ilyen felállást, és láthattam szakmai nézetkülönbségeket is a vádiratot készítő és azt a tárgyaláson megvédeni igyekvő ügyész kolléga között, de ők legalább egy szervezeti egységben voltak. Az már csak vezetéselméleti töprengés, hogy esetleg a szakmai nézetkülönbség hogyan lesz kezelhető azonos szintű helyi ügyészségek között, ha például a vádirat hiányosságait állítja a vádat képviselő ügyész.

Mint korábban már említettem, a kizárólagos illetékességi szabályoknak, illetőleg a kiemelt hatásköri szabályoknak az ügyek bonyolultsága lehet a fokmérője és nem az, hogy a „központi” bíróság leterheltségét így próbálják csökkenteni.

Ha háromszintűvé válik a bírósági szervezet, az ügyelosztás rendje megváltoz-e egyáltalán, és hogyan? Az elmúlt években a kiemelt hatásköri szabályok folyamatos bővülésének lehettünk tanúi. Elsősorban a jelentős tárgyi súlyú, illetőleg a bonyolultabb ügyeknek ígérkező ügykategóriákat helyezte át a jogalkotó a megyei bíróság hatáskörébe. Ezt nyugodtan megtehetette, hiszen a jogorvoslati fórum rendelkezésre állt az ítéletátlák létrehozatalával. Úgy vélem, hogy ezekben a kiemelt ügyekben az időszerűség sokkal jobban biztosítható volt, hiszen a szervezet felépítéséből adódóan már az elsőfokú eljárásban is tipikusan hosszabb szakmai múlttal és több tapasztalattal rendelkező bírák és ügyészek jártak el.

Az is kérdéses, hogy mi történik abban az esetben, ha a kiemelt hatásköri szabályok nem változnak? Az elsőfokú eljárás során biztos nem lesz változás, hiszen ugyanez a bírói, ügyészi testület áll rendelkezésre.⁸ Viszont ha kiesnek az ítéletátlák, akkor a jogorvoslati fórum a Legfelsőbb Bíróság lesz. Úgy gondolom, hogy ez utóbbinak erre nem igazán lesz kapacitása, hiszen annak idején is azért történt meg az ítéletátlák létrehozása, hogy a Legfelsőbb Bíróság túlterheltségét csökkentve, ezekben a kiemelkedő ügyekben is biztosítsuk az időszerű elbírálás lehetőségét.⁹

Ebből az következik, hogy ha háromszintűvé válik a bírósági szervezet, a kiemelt hatáskörbe tartozó bűncselekmények jelentős részét vissza kell telepíteni a helyi bíróságokhoz és csak rendkívül kevés ügykategória maradhatna a megyei bíróságok szintjén. Ezzel lehetne biztosítani, hogy a Legfelsőbb Bíróság képes legyen ellátni ezekben az ügyekben a jogorvoslati feladatokat, de vajon mi történik a helyi és a megyei bíróságokon? A megyei bíróságon ugyan csökkenne az elsőfokú ügyforgalom, viszont ezek tipikusan azok az ügyek, amelyekben viszonylag ritka az, hogy első fokon jogerőre emelkedjen a bírósági döntés, így az visszakerülne a megyei bíróságokra. Tehát összességében ezekben az ügyekben a megyékben munkateher növekedés jönne létre, hiszen a jogorvoslat visszakerülne ide.

⁸ Ez persze jelen pillanatban nem teljesen igaz, hiszen a hírek szerint mind a megyei bíróságok, mind a megyei főügyészségek szintjén jelentősebb számban lesznek kollegák, akik a nyugdíjba vonulásukat nem a következő egy-két évre tervezték és az ő kiesésük pótlása nyilván nem lesz egyszerű feladat. Valószínűsíthető, hogy a helyi bíróságok szintjéről kerülnek fel a tapasztaltabb bírák/ügyészek a megyei szintekre és így a helyi bíróságok/ügyészségek kerülnek emiatt még nehezebb helyzetbe.

⁹ A másik előny – és ez érzékelhető is –, hogy az egységes ítélkezési gyakorlat biztosítása érdekében a Legfelsőbb Bíróság gyorsabban tud reagálni az állásfoglalást érdemlő kérdésekben. Ezzel kapcsolatban rendkívül érdekes és megfontolandó gondolatokat fogalmazott meg Dr. Kőrös András és Dr. Wellmann György a Magyar Jog 2011. évi 5. számában, „Javaslatok a jogegység biztosítása fórum- és eszközrendszerének átalakítására” című tanulmányában. Megjegyzem, a szerzők is a négyszintű bírósági rendszer változatlanására számítanak, bár valószínűsítem, hogy a tanulmány lezárásakor még nem volt ismert számukra az Alaptörvény tervezete sem.

Bár a másodfokú eljárás kevésbé időigényes, mint az elsőfokú ítélezés, viszont amíg első fokon csak egy hivatásos bíró, addig másodfokon három hivatásos bíró hozza meg az ügyben a döntést. Ebből következően aligha lehet számítani arra, hogy az ügyek áttelepítésével a megyei bíróságok létszáma csökkenthető lenne, és bírák átirányítására kerülhetne sor a helyi bíróságok felé.

A helyi bíróságok már jelenleg is túlterheltek, ezt a jogalkotó is érzékelte, amikor a kizárólagos illetékességi szabályok változtatásáról döntött. (Az más kérdés, hogy ezzel a problémát nem oldotta meg, sőt az ügyészségek számára többletmunkát okozott.) Ha most a megyei bíróságok hatáskörébe tartozó ügyeket (vagyok azok jelentős részét) levisszük a helyi bíróságok szintjére, akkor az eddig is folyamatosan romló időszűrőség drasztikusan tovább romlik majd.

Vizsgáljuk meg azt a lehetőséget is, hogy mi történik akkor, ha marad a jelenlegi négy szintű rendszer?

A kiemelt hatáskörbe tartozó, a társadalomra fokozottan veszélyes bűncselekmények elbírálásának időszűrősége véleményem szerint jobban biztosítható lenne, mint a háromszintű rendszerben. Az ítéletátlak 2004-ben „ledolgozták” a Legfelsőbb Bíróság hátralékát és a folyamatban lévő ügyek időszűrű elbírálását is megoldották. (Kétségtelen – és ez igaz a fellebbviteli főügyészségekre is – eleve kedvezőbb létszámfeltételek voltak biztosítottak és néhány éven belül megszűntek a munkavégzést hátráltató munkakörülmények is.)

Az elmúlt napokban¹⁰ sajtóhíradásokból arról értesültünk, hogy az általános illetékességi szabályoktól eltérve a munkateherre hivatkozással a Legfelsőbb Bíróság elnöke, illetőleg a legfőbb ügyész döntése alapján más bíróság is eljárhat.¹¹ E mögött nyilvánvalóan az áll, hogy az egyik bíróságon jelentős ügyhátralék halmozódott fel és ezért más bíróság eljárása lenne célszerű. Ezt én „egyedi illetékességi szabályozás”-nak nevezem, bár lehet, hogy bevezetését követően más, pontosabb elnevezést is találhatunk erre a jogintézményre. Itt viszont azt kell felvetnem, hogy létezik-e az egyes szervezetekben korrekt munkateher-felmérés?

Élénken él emlékezetemben Gödöny József még 1994-ben írott tanulmánya, amelyben bemutatta, hogy az ügyforgalmi és létszámadatok összehasonlításával egy hitelesebb munkateher-felmérés is készíthető.¹² A vidéki főügyészségek közül akkor a legterheltebb a Heves megyei Főügyészség volt, és emlékeim szerint ekkor létszámfejlesztések történtek.

Csak a kíváncsiság kedvéért kigyűjtettem a 2010. évi ügyérkezésre vonatkozó adatokat és a 2011. június elsején engedélyezett ügyészi létszámokat, és ennek alapján a következő kép bontakozott ki. (3. számú táblázat)

¹⁰ A tanulmányom 2011. június végén készült.

¹¹ A tanulmány megírása után módosult a Be., és ez érintette a hatásköri szabályokat is.

¹² Gödöny J.: „Leteszem a főesküt”. *Ügyészek Lapja*, 1994/6. szám

3. számú táblázat: **Egy ügyészre jutó vádemelési javaslatok és vádemelések száma 2010-ben**

Ügyészségi egység	Engedélyezett állandó ügyész	Vádemelési javaslatok száma	Egy ügyészre jutó vádemelési javaslatok	Vádemelések száma	Egy ügyészre jutó vádemelések
Főváros	403 fő	26.291 db	65,2	15199 db	37,7
Baranya	61 fő	5570 db	91,3	3144 db	51,5
Bács-Kiskun	94 fő	6464 db	68,8	3664 db	39,0
Békés	53 fő	3862 db	72,9	1974 db	37,2
Borsod-Abaúj-Z.	131 fő	9182 db	70,1	6306 db	48,1
Csongrád	70 fő	5947 db	85,0	3439 db	49,1
Fejér	53 fő	4659 db	87,9	1811 db	34,2
Győr-Moson-S.	58 fő	4498 db	77,6	2921 db	50,4
Hajdú-Bihar	86 fő	6401 db	74,4	3841 db	44,7
Heves	56 fő	4448 db	79,4	2112 db	37,7
Jász-Nk.-Szoln.	72 fő	6429 db	89,3	2845 db	39,5
Komárom-Esztt.	52 fő	4844 db	93,2	2150 db	41,3
Nógrád	36 fő	2665 db	74,0	1499 db	41,6
Pest	165 fő	11.069 db	67,1	6177 db	37,4
Somogy	59 fő	4042 db	68,5	2471 db	41,9
Szabolcs-Sz.-B.	95 fő	8899 db	93,7	5248 db	55,2
Tolna	39 fő	3232 db	82,9	1777 db	45,6
Vas	41 fő	2455 db	59,9	1472 db	35,9
Veszprém	54 fő	3735 db	69,2	2204 db	40,8
Zala	47 fő	3201 db	68,1	1772 db	37,7
Összesen / Átlag	1725 fő	127893 db	74,1	72026 db	41,8

Az országos átlagtól való eltérések most is elgondolkodtatóak (kiemelve a két szélső érték). Tudom, hogy mindössze két statisztikai mutató – bár talán szerintem elég jól jelzik a munkaterhet – csak egy évre vonatkoztatva téves következtetésekre adhat lehetőséget. Ezért nyilván az lenne hitelesebb, ha több, a munkaterhelést kifejező más adatot is figyelembe vennénk és nem csak az utolsó egy évet értékelnénk.¹³

¹³ A pillanatnyi munkaterhet sok tényező befolyásolhatja még, ami nem is derülhet ki az összehasonlító adatokból. Először is az engedélyezett létszám nem azonos a tényleges létszámmal. A tényleges létszám nem azonos a valóban dolgozó létszámmal, hiszen ebből nem ismert a tartósan távollevők száma. (gyes, gyed, táppénz, más ügyészséghez történt tartós kirendelés stb.) Speciális körülmények is torzíthatják a létszám-igényeket, pl. amelyik megyében csak letartóztató bv. intézet van, ott a teljes ügyészi létszám sem indokolt, míg a nagy bv. intézetes helyeken akár 3-4 plusz ügyészre is szükség lehet. Csongrád megyében

Parkinson törvénye szerint „a munka mennyisége mindig kitölti a munkaidőt”. Akinek csak egy ügyet kell feldolgozni egy nap, azzal az egy üggyel foglalkozik, legfeljebb jut ideje még a szakirodalom tanulmányozására is, amelyre a másik kollegának, akire aznap 8 ügy jutott, aligha marad ideje. Ezért is lenne fontos azon kritériumok meghatározása, amelyek a személyzeti erőforrások korrektebb elosztását tennék lehetővé az egyes szervezeti egységek között.

Egészen biztos vagyok abban, hogy az egyedi illetékességi szabályok alkalmazására csak végszükségi helyzetben kerülhetne sor. Helyette egyébként is célszerű lenne a kirendelésekkel kiegészíteni azt a szervezeti egységet, amelyik valamely okból időlegesen nagyobb munkateherrel szembesül, mint a másik szervezeti egység.

A négy szintű bírósági szervezettel kapcsolatosan időnként hallottam olyan véleményeket is, hogy így most már a megyei bíróságok mellett van még öt olyan bírói fórum, amelyik eltérő ítélkezési gyakorlatot folytathat. Úgy gondolom, hogy a jogszabályok értelmezésénél ez viszonylag könnyen korrigálható. A büntetőjog-alkalmazásnál a legnagyobb gondot ott látom, hogy a büntetékiszabás területén nagyobb szóródás tapasztalható.¹⁴ A határozott tartamú szabadságvesztések aránya országos átlagban 33,9%. A legnagyobb arányú Somogy megyében: 42,9% és Jász-Nagykun-Szolnok megyében: 41,7%. (Az országos átlag majdnem egyharmadával több.) A legalacsonyabb Vas megyében: 24,2% és Heves megyében: 26,2%.¹⁵ Arányaiban Somogyban majdnem kétszer annyi a legsúlyosabb büntetés, mint Vas megyében. De vajon a két szomszédos megye (Heves és Jász-Nagykun-Szolnok) bűnözési szerkezete valóban annyira eltérő lenne, ami az egymáshoz viszonyított több mint 70%-os eltérést megmagyarázná?

Úgy gondolom, hogy ezeknek a statisztikai adatoknak a szóródása igazolja, hogy az egyes megyei bíróságok között felfedezhetők olyan különbségek, amelyek szerint vannak szigorúbb, illetőleg enyhébb ítélkezési gyakorlatot folytató bíróságok.

Éppen emiatt vethető fel az, hogy egy- vagy kétfokú fellebbeviteli rendszer legyen a büntetőeljárás területén. Bár az utóbbi Bírósági Határozatokban több olyan eseti döntés is megjelent, amely arra utal, hogy a felülvizsgálati eljárásban a Legfelsőbb Bíróság a jogerősen kiszabott büntetést is megváltoztatja, igazán a büntetés

például kifejezetten sok többletet jelentenek a külföldi állampolgárságú bűnelkövetők, itt elég ha csak a kötelező védői részvételre és fordítási feladatokra gondolunk. Rendkívül sokat befolyásolhat az is, hogy az ügyészség egy épületben van-e a bírósággal, vagy több kilométerre, mert jelentős mértékben függ ettől a tárgyalási szünetek időbeli kihasználhatósága. Tudom, hogy első pillantásra megdöbbentő lenne a létszámemelés iránti igény azon indokolása, hogy az ügyészek sok időt töltenek azzal, hogy busszal, villamossal utaznak a bírósági tárgyalásra, és a munkaidejük egyharmadát ez teszi ki – ügyfeldolgozás helyett, holott ez sok helyütt létező probléma.

¹⁴ A magyar jogrendszer szankciórendszere felborulni látszik. Amíg a közigazgatási bíróságok összege drasztikusan meghaladja – és sokszor objektív felelősségi alapon – a büntetőjogi szankciók mértékét, addig kérdéses számomra, hogy valóban a bűncselekmények miatti felelősségre vonás során alkalmazzuk-e a legsúlyosabb szankciókat.

¹⁵ A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai 2010, V/602. tábla.

mértékével kapcsolatos legfelsőbb bírósági iránymutatásra rendes eljárásban kellene, hogy sor kerüljön. Bár a harmadfokú eljárások növekvő tendenciát mutatnak, számuk gyakorlatilag elhanyagolható (2010-ben alig haladta meg a 100-at). Éppen ezért azt vetném fel, hogy végig kellene gondolni, hogy a jelenlegi csökevényes kétfokú fellebbviteli rendszernek van-e értelme, viszont ha már fenntartjuk azt, érdemes lenne bővíteni olyan irányban is, hogy a büntetés kiszabása további feltételek nélkül támadható legyen.

Úgy vélem sikerült igazolni azt, hogy a jelenlegi négyfokú bírósági rendszer a büntetőeljárások területén hatékonyabban biztosítja a büntetőeljárások időszerűségét. További izgalmas kérdés az, hogy a polgári perek ügyintézése is alátámasztja-e, hogy célszerű a négyfokú bírósági rendszer, vagy pedig azon a területen egy háromszintű bírósági szervezet is elégséges lenne? Ezért is érdemes lenne a polgári perek szempontjából is megvizsgálni, hogy melyik szervezeti szisztémát lehetne költséghatékonyabb módon üzemeltetni.

Pillanatkép a pénzhamisításról Magyarországon, különös figyelemmel a nyomozások egyes illetékességet érintő problémáira

Az utóbbi tíz évben világviszonylatban is egyre gyakoribbá váltak a jó minőségű bankjegyhamisítványok, melyek a valódi pénz biztonsági elemeit már a szakavatott pénztáros számára is megtévesztésre alkalmas módon imitálják. A pénzhamisítás hazánkban az elmúlt másfél évben ismét reneszánszát éli, amit mi sem bizonyít jobban, mint a hamis bankjegyek valódi pénzekhez viszonyított magasabb előfordulási aránya. A pénzhamisítás az egyik legrégebbi gazdasági bűncselekmény, melynek jelentősége abban rejlik, hogy súlyosan veszélyezteti az állam gazdálkodási biztonságát és a gazdaság feletti irányító szerepét, támadja az állam által kibocsátott pénzbe vetett bizalmat. Mivel a pénzkibocsátás állami monopólium – és ennek jelentőségét az sem csökkenti, hogy a pénzügyi intézmények állami felhatalmazás alapján állítanak elő és bocsátanak forgalomba különböző típusú pénzhelyettesítőket –, a pénzhamisítás megkülönböztetett büntetőjogi súlyt képvisel. A pénzhamisítás jelentőségét csak fokozza az Európai Monetáris Unióhoz (EMU) történő jövőbeni csatlakozásunk lehetősége, amely érdekében fontos, hogy visszaszorítsuk úgy a nemzeti valutánk elleni bűncselekményeket, mint az euro elleni támadásokat.

Az ismertté vált pénzhamisítások száma az 1980-as évek óta évről évre exponenciális ütemben nőtt, ezt a növekedést a 2000. évi adatok törték meg. Az idegenforgalom növekedésének, majd a nyitott schengeni határoknak köszönhetően hazánkban ugrásszerűen megnőtt a külföldi illegális műhelyekben készített hamis bankjegyek száma, melyek elsősorban alkalmi pénzváltók közvetítésével kerülnek forgalomba.

A Magyar Nemzeti Bank (MNB) Nemzeti Készpénzszakértői Központjának adatai szerint Magyarországon 2010-ben összesen 7375 darab hamis forintbankjegyet azonosítottak és vontak ki a készpénzforgalomból. A 2008-as évhez viszonyítva (2986 db) ez nagy mennyiségi növekedés, bár még mindig jóval alatta marad a 2009-ben detektált 9041 darabnak². A hétezeres számot meghaladó mértékű hamisítás elsősorban az új típusú és nagyon jó minőségű 10.000 forintos hamisítványok készpénzforgalomban való térnyerésének volt köszönhető, melynek forrását egy sikeres rendőri akció keretében sikerült felszámolni.

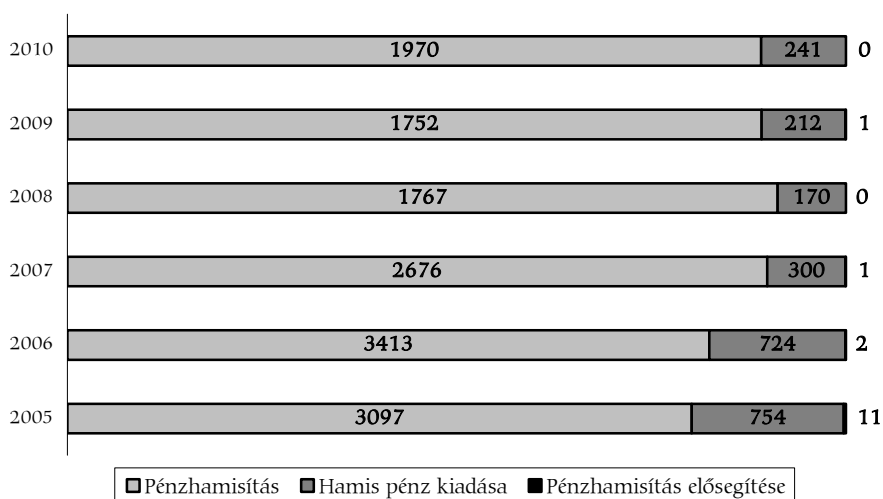
¹ Goricsán T., r. százados, ORFK Bűnügyi Főigazgatóság, Bűnügyi Főosztály

² Valójában a 2008-ban azonosított alacsony hamisítvány-szám annak köszönhető, hogy az addig legnagyobb mértékben hamisított, holografikus csík nélküli 1000 Ft címletű bankjegyeket az MNB kivonta a forgalomból.

Az egyes hamisítási adatok részletes ismertetése helyett³ a deliktum fontosabb bűnügyi vonatkozásait ismertetem.

Az ENYÜBS adatai szerint 2010. január 1. és december 31. között összesen 2211 pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmény vált ismertté. Ez a szám az előző évi adatokhoz (1965) képest csekély, 12,51%-os emelkedést mutat. Ezen belül a pénzhamisítás büntett száma 12,44%-kal, míg a hamis pénz kiadása vétség 13,6%-kal emelkedett. Pénzhamisítás elősegítése vétség miatt nyomozás a múlt évben nem indult, azt megelőzően is csak elvétve fordult elő. Ezt szemlélteti az alábbi ábra.

A rendőri eljárásban regisztrált pénzhamisítás, hamis pénz kiadása és pénzhamisítás elősegítése bűncselekmények száma⁴

A büntetőeljárások (összesen 2415) túlnyomó többsége a sértett (1025), valamint az MNB kezdeményezése (611) alapján indult. A rendőri szervek együttvéve 595 eljárást kezdeményeztek e deliktumok gyanúja miatt. 2010-ben a rendőri eljárásokban összesen 1970 pénzhamisítás büntettét és 241 hamis pénz kiadása vétségét regisztrálták. A 2009. év azonos időszakához képest a nyomozáseredményességi mutató – az ismertté vált büntetőeljárások enyhe növekedése mellett is – még mindig alacsony, viszont enyhén emelkedő tendencia tapasztalható mind a pénzhamisítás, mind pedig a hamis pénz kiadása miatt indult nyomozások tekintetében, amely azonban önmagában túlzott optimizmusra még nem adhat okot. (1. számú táblázat)

³ A készpénzszakértői statisztika szerint egyébként leggyakrabban forint esetében a 10.000-es, a 20.000-es és az 5000-es címletek, dollár esetében a 100-as, míg euro esetén az 50-es, a 100-as és a 200-as címletek hamisítványai fordulnak elő.

⁴ Forrás: ENYÜBS

1. számú táblázat: **Rendőri eljárásokban lefolytatott releváns nyomozások számának és eredményességének alakulása (országos összes)**⁵

Év	Pénzhamisítás		Pénzhamisítás elősegítése		Hamis pénz kiadása	
	ügyszám	Eredményesség (%)	ügyszám	Eredményesség (%)	ügyszám	Eredményesség (%)
2010	2004	11,8	0	0	258	17,8
2009	1815	10	1	100	230	9,1
2008	1808	7	0	0	180	12,2
2007	2702	5,8	1	100	313	5,1
2006	3455	15,5	2	50	745	3,8
2005	3115	24,5	12	8,3	767	6,5

Pénzhamisítás és hamis pénz kiadása bűncselekmények gyanúja miatt a rendőri szervek által lefolytatott eredményes nyomozások száma Borsod-Abaúj-Zemplén megyében volt a legmagasabb (44), ezt követte Győr-Moson-Sopron megye (34), majd Pest megye (22). Pénzhamisítás terén a nyomozás-eredményességi mutató Győr-Moson-Sopron megyében a legmagasabb (40,5%), ezt követi Borsod-Abaúj-Zemplén (40%), valamint Nógrád megye (39%).

A pénzhamisítás és hamis pénz kiadása bűncselekmények gazdasági bűncselekményekhez, valamint az összes regisztrált bűncselekmény számához viszonyított arányát a 2. számú táblázat mutatja be a következő oldalon, az elmúlt hat évre visszamenőleg.⁶

Az adatok alapján látható, hogy a gazdasági bűncselekmények 2005. és 2006. évi stagnálását követően csekély mértékben csökkentek, majd 2009-ben ismét csaknem elérték a 2005-ös értékeket, majd 2010-ben kiugróan magas volt a regisztrált gazdasági deliktumok száma. Az összébűnözést vizsgálva azonban nem ilyen szignifikáns az eltérés, mivel a gazdasági bűncselekmények összébűnözéshez viszonyított aránya általában 4% körül mozog. Ezen belül a pénzhamisítás és a hamis pénz kiadása bűncselekmények száma és aránya viszont a 2005. és 2006. évekhez mérten is jelentősen csökkent. Ezen összehasonlítás alapján örömmel felkiálthatnánk, majd unott arckifejezéssel legyinthetnénk is egyet, hogy „De hiszen a pénzhamisítás egy marginális bűncselekmény!”, ám e deliktum jelentősége nem az előfordulásának arányában mutatkozik meg, hanem abban, hogy alkalmas a hétköznapi emberek készpénzbe – és a készpénzforgalom biztonságába – vetett bizalmának megingatására⁷.

⁵ Forrás: ENYÜBS

⁶ A pénzhamisítás elősegítése bűncselekmények előfordulása gyakorlatilag elhanyagolható.

⁷ A közelmúltban egy kollégám azzal keresett fel, hogy vizsgáljam meg az 5000 Ft-os címletű bankjegyt, mert az utcában lévő élelmiszerboltban a pénztáros nem fogadta el, mondván: szerinte hamis.

2. számú táblázat: **A pénzhamisítás és hamis pénz kiadása bűncselekmények gazdasági bűncselekményekhez, valamint az összes regisztrált bűncselekmény számához viszonyított aránya**⁸

Év	gazdasági bűncselekmények	pénzhamisítás	hamis pénz kiadása
2005			
száma	17 106	3 097	754
aránya (%)	3,9	0,7	0,2
2006			
száma	17 862	3 413	724
aránya (%)	4,2	0,8	0,2
2007			
száma	14 021	2 676	300
aránya (%)	3,3	0,6	0,1
2008			
száma	15 870	1 767	170
aránya (%)	3,9	0,4	0,0
2009			
száma	16 752	1 752	212
aránya (%)	4,3	0,4	0,1
2010			
száma	21 119	1 970	241
aránya (%)	4,7	0,4	0,1

A kriminalisztika szemszögéből vizsgálva: pénzhamisítás gyanúja miatt a büntetőeljárás általában különböző pénzügyi szolgáltatók, bankok, takarékszövetkezetek, pénzváltók, valamint kereskedelmi egységek észlelése alapján indul meg. Amennyiben pénzügyi szolgáltatónál bukkan fel hamis-gyanús bankjegy, azt rendszerint automatikusan megküldik az MNB-nek. Közösségi szinten az Európai Központi Bank szervezeti keretei között működő Bankjegyszakértői Központ az eurobankjegyekkel, míg az Európai Műszaki és Tudományos Központ az euroérmékkel kapcsolatos szakértői tevékenységet látja el. Magyarországon ezeket a feladatokat – úgy a bankjegy, mint az érme tekintetében – az MNB szervezeti keretei között működő Nemzeti Készpénzszakértői Központ végzi.

A bűnügyi előzményi előfordulásokat ismerve az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK), mint a Pénzhamisítás Elleni Nemzeti Központi Hivatal által kezelt és folyamatosan frissített központi adatbázisból tájékoztatás adható arról, hogy hamisítvány esetén azonos sorozatszámú és ugyanazon eljárási technikával készített hamis bankjegyet az ország mely pontján hozták még forgalomba.

⁸ Forrás: Belügyi és rendészeti statisztika

Kereskedelmi egységek, a bankszektor esetében a vezetők vagy alkalmazottak értesítik a rendőrséget, amit tettenérés esetében a hamis-gyanús bankjeggyel fizető személy előállítására, kihallgatására és a bankjegy lefoglalására követ.⁵

Szeretnék rávilágítani egy a mindennapi jogalkalmazói tevékenység során észlelt anomáliára. Az egyes cselekmények megítélésénél a nyomozó hatóságoknak az ügy összes körülményei mérlegelésével kell megállapítania, hogy a történet mely bűncselekmény törvényi tényállásának gyanúját veti fel, illetve fennállnak-e együttesen a büntetőeljárás megindításának törvényi feltételei, és amennyiben pénzhamisítás gyanúja megállapítható, akkor az inkriminált cselekmény-utánzással vagy meghamisítással, avagy hamis vagy meghamisított pénz forgalomba hozatalával elkövetett pénzhamisításnak minősül-e. Különösen érvényes ez azon egyedi, ismeretlen tettes ellen indult eljárásokban, amikor az elkövető hamis vagy meghamisított pénzt használ fizetőszközként, függetlenül a bankjegy címletétől. Ezekben az esetekben ugyanis többségében nem áll rendelkezésre arra vonatkozó adat, hogy az elkövető jogszerűen vagy jogszerűtlenül jutott-e a pénz birtokába, illetve tisztában volt-e a pénz hamis vagy meghamisított voltával, és ennek tudatában cselekedett-e.

Az egységes rendőrségi jogalkalmazói gyakorlat szerint – melynek alakításában a Legfőbb Ügyészség is szerepet vállalt – a hamis pénzzel való fizetés (forgalomba hozatal) esetén a fizetőszköz hamis vagy meghamisított volta az egyetlen olyan objektív tény, amely a nyomozás elrendelésénél a minősítés alapja lehet, ezért mindaddig, amíg az egyes elkövetési magatartások és elkövetői alakzatok nem tisztázottak, a nyomozás a Btk. 304. § (1) bekezdésének a) pontjában írt, azaz a pénz forgalomba hozatal céljából történő utánzásával vagy meghamisításával megvalósítható fordulata miatt lehet folyamatban. A pénzhamisításnak a hamis vagy hamisított pénz forgalomba hozatalával elkövetett [tehát c) pont szerinti] fordulatát csak akkor lehet megállapítani, ha a forgalomba hozatal céljából való utánzás, meghamisítás vagy megszerzés (illetve import, export vagy tranzit) nem állapítható meg. Csak a nyomozás során tisztázhatók a hamis pénz előállításával, megszerzésével vagy forgalomba hozatalával kapcsolatos, a törvényi tényállás alanyi oldalának ismerveivel összefüggő és a minősítés esetleges későbbi megváltoztatására okot adó adatok, körülmények.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 72. § (2) bekezdése szerint egyesíteni lehet azokat az ügyeket, amelyek együttes elbírálása az eljárás tárgyára vagy az eljárásban részt vevő személyekre tekintettel, illetve egyéb okból célszerű.

⁵ Pénzhamisítással gyanúsított ellen vizsgálatot rendelt el a vizsgálóbíró s a fogatosítással megbízta az elkövetés helye szerint illetékes járásbírószágot. A vizsgálatot az egyik – akkor volt még – albíró látta el. Kihallgatta a terheltet, a tanúkat és lefoglalta a házkutatás során talált 15 darab tízforintos bankjegyet. A jegyzőkönyveket beküldte a vizsgálóbíróhoz azzal a megjegyzéssel, hogy: „a 150 forint értékű tízforintosokat, melyeket bűnjelként lefoglaltam, egyidejűleg postai pénzesutalványon feladtam”. Meg is tette; s a vádlott ellen folyó eljárást – tárgyi bizonyítékok hiányában – megszüntették. Forrás: Angyal P.: Emlékeimből. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010, 68. o.

Figyelembe véve azt a kriminológiai tény, miszerint a hamisítók és a terjesztők személye az esetek túlnyomó többségében markánsan elkülönül, ezért a hamisító (utánzó vagy meghamisító) és a forgalmazó személye között nem lehet mechanikusan azonosságot feltételezni. Mindaddig tehát, amíg a nyomozásban ismeretlen az elkövető kiléte, addig értelemszerűen az egyes elkövetési magatartások és elkövetői alakzatok sem tisztázhatók megnyugtató módon; így az sem állapítható meg, hogy az eljárás tárgyát egyáltalán az elkövetőnek mely cselekménye képezi. Figyelemmel ezekre, csupán a sorozatszám azonosságára tekintettel megalapozatlan a bűnügyek egyesítésére történő hivatkozás olyan, másutt korábban indult nyomozásokra, amelyek ismeretlen tettes ellen, pénzhamisítás miatt vannak folyamatban (sokszor helytelen minősítés mellett, a Btk. 304. § (1) bekezdés c) pontjába ütköző forgalomba hozatallal elkövetett pénzhamisítás gyanúja miatt), hiszen sem az eljárás tárgya, sem a résztvevők tekintetében nem sorakoztathatunk fel célszerűségi érveket.

Az ilyen – ismeretlen elkövetővel szemben folyamatban lévő – nyomozásokban a cselekmény helyes, azaz a Btk. 304. § (1) bekezdésének a) pontjában írt fordulat szerinti minősítés mellett megalapozatlan a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló 3/2008. (I. 16.) IRM rendelet 4. § (1) bekezdés b) pontjában írt megelőzés elvére alapított, egyedül a hamis bankjegy sorozatszámára tekintettel történő illetékességi (az iratok megküldéséről rendelkező) döntés is arra hivatkozással, hogy a gyanúsított több nyomozó hatóság illetékességi területén követett el bűncselekményt, vagy az elkövetés helye nem állapítható meg.

Megalapozatlan az ilyen intézkedés: egyrészt azért, mert ismert elkövető hiányában nem foglalhatunk állást a tekintetben, hogy valóban ugyanazon elkövető általi pénzhamisításokról van-e szó az érintett nyomozásokban. Másodsorban azért sem megalapozott e döntés, mert az áttétellel érintett ügyekben nem egyazon büntetőeljárásról van szó, így az áttevő nyomozó hatóság ügyében a korábban indult nyomozást folytató s az áttétellel érintett nyomozó hatóság az áttételt megelőzően egyáltalán nem is intézkedett, így a megelőzésről fogalmilag szó sem lehet.

Kriminológiai aspektusból vizsgálva a pénzhamisítást, hazánkban a nyomozó hatóságok előtt 2010-ben 298 elkövető vált ismertté a pénzhamisítás és hamis pénz kiadása bűncselekmények gyanúja miatt folytatott nyomozásokban. Az elkövetők közül többségében a 25–59 éves korosztály (összesen 184 fő) került a nyomozó hatóságok látókörébe, közülük is többségében férfiak (148 fő). Megjegyzendő, hogy hozzájuk képest viszonylag magas a fiatal felnőttek (a 18–25 éves korosztály, összesen 84 fő) és a fiatalok (21 fő) aránya is. Gyermekkorú elkövető mindösszesen egy vált ismertté.

Az elkövetők alacsony életkora általában azzal indokolható, hogy a fiatal felnőttek nem mérik fel kellően a cselekmény tárgyi súlyát, és a hamis bankjegyek modern számítástechnikai eszközökkel történő otthoni előállítását esetenként szórakozásnak vagy egyfajta kihívásnak tekintik. A pénzhamisítás és hamis pénz

kiadása bűncselekmények elkövetői lakóhelyüket illetően döntően Borsod–Abaúj–Zemplén megyéhez voltak köthetők (42 fő), ezt követte a főváros (31 fő) és Pest megye (29 fő). Fejér, Tolna Somogy és Zala megyében az elkövetők közül mindössze 3–3 fő, Komárom–Esztergom és Vas megyében pedig 4 fő lakott. A hamisítók pedig általában üzletszerű elkövetésre rendezkednek be, hiszen cselekményükkel rendszeres haszonszerzésre törekednek.

Az MNB által a nemzeti valuta, elsősorban a bankjegyek védelmében hozott intézkedések a büntetőjogi szabályozással együtt alkalmasak arra, hogy meggátolják azokat a káros gazdasági-társadalmi következményeket, amelyeket a pénzhamisítás és a kapcsolódó bűncselekmények előidéznek. A büntetőeljárások eredményességének és hatékonyságának elősegítése érdekében fontos, hogy a nyomozó hatóságok pénzhamisítási ügyekkel foglalkozó nyomozói rendszeres szakmai továbbképzésben részesüljenek, hogy naprakész tájékoztatást kapjanak a bankjegyek és érmék biztonsági jellemzőiről, átfogó ismereteket szerezhessenek a hamis pénzek felismerését elősegítő újabb technikákról, továbbá a legújabb hamisítási módszerekről, amely a pénzforgalomba vetett bizalomnak, egyben a készpénzforgalom biztonságának egyik fontos pillére. E célkitűzés elérésében az MNB és az ORFK szoros együttműködést vállalt.

„Sietős embernek viszketős a talpa”

Körkép egy konferenciáról²

„Az a társadalmi rend, melyben az egyéni, társadalmi és állami feladatok megvalósítására törekvő egyéni és együttes működés minden bekövetkező zavar vagy veszedelem ellen a lehetőségig biztosítva van, a bekövetkezett veszedelmek pedig elháríthatnak és azok okozóival szemben meg is toroltatnak”³, nem más, mint a közbiztonság – szól a múlt század első feléből származó, ma is érvényes meghatározás. A közbiztonság fogalma szorosan kapcsolódik a társadaloméhoz, hiszen azt a közösség tagjai, az egyes emberek általában szubjektív biztonságérzete tölti meg elsődlegesen tartalommal, ugyanakkor e szubjektivitást – közvetve – jellemzően objektív körülmények generálják. A „köz” biztonságának megteremtésén való folyamatos munkálkodás az említett elemeket is szintetizáló rendészet célkitűzéseinek egyike, melyen azt „a közigazgatási tevékenységet értjük, amelynek feladata a közbiztonság és a közrend, valamint az állampolgárok személyes biztonságának megóvása, továbbá közreműködés a megsértett rend helyreállításában”.⁴

Egyetértve e körben Szamel Lajossal, aki a rendészeti tevékenység joghoz kötését a jogállamiság szempontjából elemi igénynek tekintette. Másként fogalmazva: ne legyen semmilyen területen rendészeti fellépésre lehetőség, ha ezt a jog nem alappozza meg. Emiatt a fogalomból ki kell iktatni azt, ami felesleges, ami a jog eszközeivel nem kezelhető. Ellenkező esetben nincs jogbiztonság, de lehet önkény és kiszolgáltatottság. A vázolt programot úgy vélte sikerre vihethetőnek, ha megragadjuk a rendészeti tevékenységnek a központi elemét, amely jogilag egyértelműen definiálható. Felfogása szerint ennek leginkább a közrend felel meg, amely azonosítható a jogi renddel, de nem egyezik meg a teljes jogrenddel. Ebből következően jogalkotási feladat annak meghatározása, hogy mi a közrend sérelme, és erre kell kiterjeszteni a rendészeti szervek hatáskörét.⁵

Látható tehát, hogy a közbiztonság, a társadalom és a közrend (jogi rend) egymás mellé történő felsorakoztatása nem hangzatos frázisalkotás, hanem ölelkező rím mintájára történő egységbe forrasztás. Hasonló megállapításra jutva, „Közbiztonság és társadalom” címmel rendezett közös konferenciát a Magyar Kriminológiai Társaság és az ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszéke, 2011. szeptember 30-án.

¹ Hevér T., ügyész, Kiskunfélegyházi Városi Ügyészség

² Ujgur közmondás

³ Révai Nagy Lexikona, 12. kötet, 204. DVD-ROM kiadás

⁴ Baraczk R. né – Szikinger I.: A rendészeti igazgatás. Magyar közigazgatási jog. Különös rész európai uniós kitekintéssel. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 383. o.

⁵ Szamel L.: A modern rendészetfogalom és következményei. Studia Juridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata, Pécs, 1995.

A témaválasztás időszerűségét (és egyáltalán az időszerűséget) illetően egy inkább jogi, mintsem kriminológiai megfontolásra térek ki.

Korunk információs társadalmában korántsem elhanyagolható a megbízható, hiteles forrásból származó információ rendelkezésre állásának és feldolgozásának, ebből adódóan felhasználhatóságának gyorsasága. Ez az alapelv jogrendszerünkben is leképeződik. Ennek igazolására elég csak azt a tényt rögzítenünk, miszerint több mint 120 olyan jogszabály⁶ van hatályban, melynek szövegében szerepel az „időszerű” szó. Másrészt – s ez a fontosabb (!) – számos olyan jogszabály(hely) mutat irányt a jogalkalmazóknak, melyek az eljárás elhúzódsához, illetve az előírt kötelezettség késedelmes teljesítéséhez, elmulasztásához jogkövetkezményeket fűznek. Kiemelendők ezek közül az eljárási kódexeink. A 2006. évi XI. törvény – a büntető és a polgári eljárás lényegéből fakadó különbségekkel – beépítette a Be. és a Pp. rendszerébe az eljárás elhúzódsá miatti kifogás lehetőségét; a Pp. 2. § (3) bekezdése pedig kártérítési igény érvényesítését is lehetővé teszi a per ésszerű időn túli befejezése esetére. A Magyar Köztársaság nemzetközi jogi kötelezettségei által is követelményként megfogalmazott „az ügyek ésszerű időn belüli eldöntésének elve”⁷, és a – jogállamiság alkotmányos követelményeiből is levezethető – „haladéktalan, késedelem nélküli tárgyaláshoz való jog”⁸ olyan megkérdőjelezhetetlen jogi tételek, melyeknek univerzálisan érvényesülniük kell. E jellegből fakad az a követelmény, miszerint a tárgyalásnál tágabban értelmezett eljárások folyamán is mindvégig tetten érhetőeknek kell lenniük a gyorsaságra és egyben hatékonyságra irányuló ismérveknek. Megjegyzendő, hogy az eljárás ésszerű idejét mindig az adott ügy egyedi körülményeinek fényében, az alábbi kritériumok segítségével kell megvizsgálni: az ügy bonyolultsága, a felek, valamint az üggyel foglalkozó hatóságok magatartása.

Mindemellett – bár kivételesen, de – az is előfordulhat, hogy a jogalkotó már a jogszabály megnevezésében (címében) utalni kíván a kodifikáció motívumára, jelesül a különböző eljárásoknak a feltétlenül szükségesnél nem hosszabb ideig való folyamatosságát célzó elvárásra, ezzel is jelezvén, milyen átfogó, elvi jelentőségű

⁶ Nem elsősorban a statisztikai hűség, hanem a pontosság kedvéért fontos hangsúlyozni, hogy e számadatot illetően figyelmen kívül maradtak a helyi jogalkotás – bár formájukban, elnevezésükben egyféle (rendelet), tartalmukban annál változatosabb – produktumai.

⁷ Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4. napján kelt Egyezmény 6. Cikke 1. pontjának első mondata szerint „mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően”.

⁸ Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett, az ENSZ közgyűlése által 1966. december 16. napján elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. Cikke 3/c. pontja értelmében „Az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van [arra, hogy] indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét.”

⁹ Ld. bővebben Eur. Court HR, *Vernillo v. France* judgment of 20 February 1991, Series A no. 198, p.12, para. 30

a szabályozás.¹⁰ Harmadrészt: bár a jogi kényszer problémája nem azonos a jogi szankció problémájával, hiszen kényszerrel nemcsak a szankció gyakorolható, hanem különböző etikai és szociológiai tényezők is,¹¹ olyan, „lex imperfecta”-nak minősülő, időszzerűséget előmozdítani hivatott rendelkezések tömegével fordulnak elő, melyek szankció kilátásba helyezése nélkül kísérlék meg jogi jellegüket megőrizni. Túlnyomó többségükben ilyenek például az adatközlési, bejelentési kötelezettséget előíró¹² és az időtűzés eszközével operáló, ám a késedelmet mint jogszegést hátrányos jogkövetkezmény nélkül hagyó rendelkezések.¹³ Ez utóbbiak (mivel érvényes, viszont nem feltétlenül érvényesülő normák¹⁴) sok esetben – sajnálatos módon – igazolják Bibó megállapítását: *„Egy erkölcsi szabály, mely nem talál követésre, az emberi gyarlóságot helyezi éles megvilágításba, egy jogszabály, mely nem érvényesül, inkább saját gyarlóságát bizonyítja.”*¹⁵

Végül azokról a jogi kötelezettségekről is indokolt külön említést tenni, amelyek különböző (jogági) szabályozási kontextusban eltérően teljesed(het)nek ki. Ebbe a kategóriába sorolható például a lakcímbejelentés,¹⁶ a kiszabott rendbírság megfizetésének elmulasztása,¹⁷ de a tankötelezettség¹⁸ is. Ezek, noha különböző (sőt rendhagyó) módon, szintén az aktualitás felé hatnak.

¹⁰ Vö. a 2009. augusztus 13. napján hatályba lépett, a büntetőeljárások időszzerűségének javítása céljából a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXXIII. törvény

¹¹ Redslob, R.: *Das Problem des Völkerrechts*. Leipzig, 1917. 331. o.

¹² Pl. az 1994. évi LXXX. törvény 36. § (3) bek., 40/A. §, vagy a 20/2009. (VI. 19.) IRM rendelet legtöbb szakasza

¹³ Pl. a Be. 64/A. §, 70/B. § (1) bek., 136. § (1) bek., 214. § (1) bek., 226. § (1) bek., 278. § (1) bek. [v.ö. 263. § (1)–(2) bek.], 403. § (2) bek.; 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 29. § (1) bek., 202. § (1) bek., 208. §.

¹⁴ Moór Gy.: *Bevezetés a jogfilozófiába*. Budapest, 1923, 184–185. o.

¹⁵ Bibó I.: *A szankció kérdése a nemzetközi jogban*. M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Intézetének Kiadványai 3. szám (Kéziratok példányán – MTA Kézirattár, Ms. 5111/4 – saját kezű rájegyzés a cím alatt: „Doktori értekezés a nemzetközi jog köréből. 1932/33.”), Szeged, 1934. <http://mek.niif.hu>

¹⁶ A közigazgatási és a büntetőeljárásban a Magyar Köztársaság területén élő polgár, illetve terhelt egyaránt köteles arra, hogy – a beköltözés, kiköltözés vagy elköltözés után három munkanapon belül – lakóhelyének, illetve tartózkodási helyének címét a települési önkormányzat jegyzőjének nyilvántartásba vétel céljából, illetve a vele szemben büntetőeljárást folytató bíróságánál, ügyésznél, nyomozó hatóságnál bejelentse. E kötelezettség elmulasztásához azonban – figyelemmel az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződő érdekre – kizárólag a büntetőeljárás kódex kapcsolja a rendbírsággal sújtás, az okozott költség megfizetésére kötelezés és magánvádas ügyben az eljárás megszüntetésének lehetőségét [1992. évi LXVI. törvény 26. § (1) bek. és Be. 43. § (5) bek., 504. § (1) bek. a) pont, 507. § bek.].

¹⁷ Amennyiben csak a közigazgatási és az anyagi büntetőjog tereumát vizsgáljuk meg e téren, akkor is pregnánsan látszanak a különbségek. Míg az eljárás rendjének fenntartása és egyes kötelezettségek teljesítése érdekében (megszegése miatt) kiszabott rendbírság megfizetése esetén szabálysértési ügyben közvetlen letiltásnak, ennek eredménytelensége

Az időszerűség tehát valamely rendszert átható kategorikus jellemző, melyet a benne rejlő kettősség határoz meg. Egyik oldalról ugyanis nem más, mint egyfajta sajátosság, amit a mögötte húzódó összehangolt emberi erőfeszítések tesznek azzá. Másik oldalról viszont feltétlen érvényesülést kívánó követelmény. Imperatív, mert kényszerűségből fakad: az adott rendszert körülbástyázó jogszabály(ok)éból, és azon szükségszerűség felismeréséből, hogy nélküle jelentős hatásfok-csökkenéssel, hovatovább eredménytelenséggel kell számolni.

Az imént megvilágított értelemben is időszerűnek mondható a konferencia téma-választása, mivel a közbiztonsági helyzetkép látványos javítása gyorsan és hatékonyan (időszerűen), jogállami és fair szabályok megalkotásával lehetséges. Az utóbbi idők kriminálpolitikai stratégiája és az erre építő jogalkotás azonban – némi malíciával – épphogy tiporja e követelményeket. Arról, hogy hogyan, a tanácskozás második felében esett szó, mely – az időrendhez igazodva, alább – külön figyelmet érdemel.

Gönczöl Katalin és Lévy Miklós bevezetője után a tulajdonképpeni program két plenáris ülésből és a hozzájuk kapcsolt hét szekcióülésből állt. Délelőtt a plénum a kisz jelentőségű kriminalitásokról és a településbiztonság különböző vetületeiről, míg délután a büntetőeljárás szabályok azon változásai felől fújó „szelekről” hallhatott, melyek leginkább 2011. július 13-tól borzolják a magyar kriminálpolitikát.

A kisebb súlyú kriminalitások jogági elhelyezésének (ti. közigazgatási jog vagy büntetőjog) örök dilemmájával kezdte meg előadását *Nagy Mariann*, az ELTE-ÁJK habilitált docense. Vitaindító felvetése az volt: vajon elegendő-e a kisebb súlyú jogsértések problémahalmazának kezelésére a kriminológia–büntetőjog–közigazgatási jog „triumvirátusa”, vagy teljesen új, elsőre akár meghökkentő irányból közelítve kell megállapítani a „diagnózist” és a „terápiát”? Nem kell látnoknak lennünk ahhoz, hogy az utóbbi mellett tegyük le voksunkat. Hogy a jogásznak (jogalkalmazónak) mely területre javasolható kirándulás a megoldás megtalálása érdekében, a szónok meg is adta a választ: a természettudományok – közelebbről a kognitív idegtudományok, az evolúciós pszichológia és a humánétológia – birodalmába. A jogkövető és a jogsértő magatartások szembeállításával, párhuzamos vizsgálatával az elkövető személyében rejlő, a jogellenes magatartás megvalósításához vezető okok pontosabban feltérképezhetők. A mindenkori büntetőpolitika ugyanis összemossa és homogén egységként kezeli a célracionális, valamint az értékracionális (érzelmi, indulati) cselekvéseket, és azonos eszközöket

esetén – fiatalkorúakat illetően kizárólag – a tartozás adók módjára történő behajtásának lehet helye, addig büntető ügyben – a törvény felhatalmazásával – a rendbíróságot a bíróság elzárásra változtatja át [Sztv. 81. §, 111. § (2)–(3) bek., 114. § és Be. 161. §].

¹⁸ Általános esetben a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló tizennyolcadik életévét betölti. Ehhez képest, ha a bíróság a fiatalkorúval szemben javítóintézetit nevelést alkalmazott, nevezett az intézkedés tartama alatt a tanköteles koron túl is köteles általános iskolai tanulmányait folytatni [1993. évi LXXIX. törvény 6. § (3) bek. és Bv. tvr. 109. § (2) bek. c) pont].

próbál alkalmazni befolyásolásukra. Erre az alapot a „csekély fokú társadalomra veszélyesség” teremti meg. Az, hogy mi tekintendő csekély fokban veszélyesnek a társadalomra, a jogalkotó megítélésétől függ, ami reflexió a társadalom elvárásaira – mégpedig manapság egyre gyorsabban (nem feltétlenül törődve a kiszámíthatóság társkövetelményével).

Az elméleti alapvetés után – az Sztv. hatálya alól kivett, közigazgatási bírsággal sújtandó, ki nem mentett szabályszegéseket ide nem értve – a szabálysértések közterület-felügyeleti, rendőrségi és bírói gyakorlatába engedett bepillantást Szabó Mihály (általános igazgatóhelyettes, Fővárosi Közterület-felügyelet), Kincses Ildikó (főosztályvezető, ORFK Igazgatásrendészeti Főosztály) és Fekecs Beáta (csoportvezető bírósági elnök, PKKB).

Osztva a délelőtti etap felkért hozzászólójának, Kántás Péternek (parlamentari főreferens, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának Hivatala) az álláspontját, megítélésem szerint akkor lett volna teljes a kisebb súlyú kriminalitások jellegzetességeinek a rendelkezésre álló keretek közötti – amúgy perspektivikus – megtárgyalása, ha a szakminisztérium képviselője is jelen van, és bemutatja az új Szabálysértési Koncepció alapján készülő Sztv.-t. Annál is inkább indokolt lett volna ez, mert segíthette volna a koncepció előirányozta újítások szövevényében való eligazodást. Az így hagyott úrt kénytelen lesz majd a jogalkalmazó kitölteni. Ez nem is feltétlenül gond egy novelláris módosításnál, egy új kódexnél – a várható gyökeres reformok miatt (például egy jogszabályban kap helyet a teljes anyagi és eljárási jog; a járási kormányhivatal mint szabálysértési hatóság felállításával azzal az indokkal, hogy a jegyző a helyi vállalkozó ellen esetleg nem lép fel kellő eréllyel; elővezetésnél az ügyészi jóváhagyás mellőzése stb.) – viszont a jogalkalmazó madáchi (deista) magára hagyása a jogszabály-előkészítés során elvárható együttműködést anulálja.

Korunk kriminológiájának egyik megközelítési módja a radikális vagy kritikai paradigma. E szemlélet középpontjában a tilalmakat létesítő jogi normák keletkezése és érvényesítése mögötti érdekviszonyok elemzése áll. Ezek a kriminológiai irányzatok különös figyelmet szentelnek a hatalmi viszonyok, a társadalmon belüli különböző konfliktusok (gazdasági, osztályok, nemek, etnikai csoportok közötti) és a bűnözés, büntető igazságszolgáltatás működése közötti összefüggések vizsgálatának.¹⁹ Részben ennek jegyében, de még inkább a bűnügyi tudományok közös eredőjének (a bűnnek, bűnelkövetőnek és bűnözésnek) foglalataként, a tétéles büntető eljárási jogi szabályok kerültek a délutáni plenáris ülés napirendjére. Konkrétabban: igazságügy-miniszteri múlttal bírósági ügyvéd, korábban ügyészként is tevékenykedő egyetemi tanár és a nyomozó hatósági munkát tudományművelésre cserélő (kutató) professzor fejtette ki véleményét az esztendő

¹⁹ Vö. Korinek L. – Lévy M.: A kriminológia fogalma, feladata, kutatási területei; helye a tudomány rendszerében és a bűnügyi tudományokban. In.: Gönczöl K. – Kerecsi K. – Korinek L. – Lévy M. (szerk.): Kriminológia – Szakkriminológia. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 25–45. o.

huszonnyolcadik hetének szerdájával hatályba lépett, 2011. augusztus 4-e²⁰ óta utólagos normakontrollra váró 2011. évi LXXXIX. törvényről.

Hivatásrendtől függetlenül, mindhárman éles kritikát fogalmaztak meg. Annak, hogy ez pusztába kiáltott szó marad-e, vagy az illetékesek befogadására talál, az újabb, minden bizonnyal hamarosan ránk köszöntő törvénymódosítások lesznek a fokmérői. Az alábbiakban néhány gondolatot emelek ki.

„A nyomozati szakban eddig: ha nem volt tilos, akkor lehetett jogorvoslással élni, most: akkor lehet jogorvoslással élni, ha az megengedett.” A kiemelt jelentőségű ügyeknél (Be. XXVIII/A. Fejezet) nem állapíthatók meg anyagi vagy alaki jogi csoportképző ismérvek, továbbá „[h]a minden »valamirevaló« bűncselekmény ide tartozik, hogyan lesz biztosítható a törvény által előírt soronkívüliség”, melynek biztosítására az 554/C. § az eljárás minden (!) résztvevőjét kötelezi, tehát „[a] terheltet is, aki ha nem tesz azonnal jól strukturált vallomást, akkor máris jogot sértett.” (Bárándy Péter)

„[...] Persze nem elégedhetnék meg vele, de »a Be. ennyiből is állhatna: tisztességesen kell érvényesíteni az állam büntetőjogi igényét!«.” Amire nincs magyarázat: miért maradt kizárólagos illetékességben – az évente amúgy is igen csekély számban előforduló – közveszély okozás, valamint a közérdekű üzem működésének megzavarása. „Ami a hatályosságot és az alkalmazhatóságot illeti: a felsorolt [Be.-t módosító] jogszabályok ugyanis az utóbbi másfél évben tizenkét különböző időponttól hatályosak (2010. január, április, május, június, július, augusztus, illetve 2011. január, február, március, május, július és szeptember), és – átmeneti rendelkezések hiányában – a folyamatban lévő ügyekben a hatályba lépés napjától alkalmazni kell.” „Ami a szerkesztés és formába öntést illeti, a kép szintén siralmas”: i) a Be.-nek a TASZ tárgyi hatályáról szóló 201. § (1) bekezdésének c) pontja kiegészült a hivatali visszaélés bűncselekményével, majd „a d) pontban ismételtelen feltüntették a hivatali visszaélést, hozzátevé, hogy ezúttal a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő alakzatáról van szó – tegyük hozzá: más alakzata nincs (!)”; ii) „A bíróság [...] tárgyalás mellőzésével végzésben végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést [...] alkalmaz. [...] Tárgyalás mellőzésével két évet meghaladó szabadságvesztés nem szabható ki.” [Be. 544. § (1)-(2) bek.] Nem tudta a kodifikátor, hogy a két évet meghaladó szabadságvesztés végrehajtása próbaidőre nem függeszthető fel? [Btk. 89. § (1) bek.] – „Én tényleg megbuktatom azt, aki ezt nem tudja.” (Tóth Mihály)

„Van a büntetőeljárás kódexnek egy nagyon fontos megállapítása: az ügyész a döntéseit a belső meggyőződésére alapítja.”²¹ A kiemelt jelentőségű ügyekben megengedett százhusz órás őrizet legnagyobb „elszenvedői” maguk a nyomozók,

²⁰ Ezen a napon kelt a Legfelsőbb Bíróság elnökének az Alkotmánybírósághoz címzett, az egyes eljárási és igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény alkotmányellenességének utólagos megállapítását és nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát kezdeményező, 2011.EL.I.I. 1/25. számú indítványa.

²¹ Vö. Be. 78. § (3) bek.

vizsgálók lesznek, hisz bonyolultabb ügyekben „alig várják”, hogy a védő a nyomozás során előterjessze észrevételeit, melyek mentén ők is mérni tudják az addigi nyomozás érdemeit. *Szabó András* nyomán: „Az igazságszolgáltatásnak makulátlanná kell válnia, mert ha nem, akkor nem lesz becsületfosztó.” (*Finszter Géza*)

A konferencia összegzéseként megállapítható, hogy a mai, minden szempontból felgyorsult társadalmunkban elengedhetetlen időnként meg-megállni, szakmai-tudományos fórumokon eszmét cserélni, s a lehetőségekhez mérten ellensúlyozni az irdatlan iramot diktáló jogalkotás „torzulásait”. Ha sietős embereket látunk Budapesten, biztosak lehetünk benne, hogy van köztük kodifikátor – hangzott a Vámbéry Ruzstem-féle ironizáló kritika az 1928. évi X. tc. „megrögzött büntettek”-re irányadó passzusai kapcsán. Ha el akarjuk kerülni a „viszkető talpat” és egyéb kellemetlen mellékhatásokat, a jogalkotói akaratnak való alávetés mellett, a büntetőjog- és a kapcsolódó tudományok eszköztárával mindig jelezni érdemes az eltérő, de alapos megfontolás után kialakított szakmai álláspontot, mert csak ekkor remélhető, hogy a jogalkotónak előbb-utóbb feltűnnek az „idők jelei”.

A THEMIS-találkozóról

*Beszélgetés Csabai Orsolyával, Fodor Péter Dániellel és
Halmos-Józsa Katalinnal*

Immár hatodik alkalommal rendeztek THEMIS-találkozót, amelyet az Európai Igazságügyi Képzőhálózat (EJTN) a Portuguese Centro de Estudos Judiciários (CEJ) és a National Institute of Magistracy of Romania (NIM) közreműködésével szervezett. A találkozó valójában egy olyan verseny, amit az Európai Unió, valamint a közeljövőben csatlakozni kívánó országok igazságügyi fogalmazói részére rendeznek. A verseny célja, hogy a fiatal jogi egyetemet végzett bírósági, ügyészségi fogalmazók a prezentáció, valamint az azt követő vita során szakmai tapasztalatokat cseréljenek, és megismerkedjenek az Európai Unió más tagállamaiban problémát jelentő igazságügyi együttműködés egyes kérdéseivel, nehézségeivel, az egyes tagállamokban alkalmazott megoldásokkal.

Maga a THEMIS-találkozó három részből, az előre kijelölt témában elkészített dolgozat benyújtásából, a dolgozat találkozóon történő prezentáció-bemutatásából és ezt követően a zsűri, illetve a hallgatóság kérdéseinek megválaszolásából állt. A találkozó munkanyelve az angol és a francia. A verseny szabályzata alapján négy szekcióban lehetett dolgozatot benyújtani. A *magisztrátusok etikája és deontológiája* szekció, valamint a *nemzetközi bűnügyi együttműködés* szekció 2011. május 25–27. között Franciaországban, Bordeaux-ban, míg a *nemzetközi polgári jogi együttműködés*, valamint az *Európai Emberi Jogi Egyezmény 5. és 6. cikkelyének alkalmazása és értelmezése* szekció Portugáliában, Lisszabonban került megrendezésre, 2011. június 27. és július 1. között.

A selejtező első lépéseként egy maximum 20 oldalas dolgozatot kell készíteni, azt előadni legfeljebb 30 percben, amelyet egy kisorsolt nemzetbeli csapat, majd a zsűritagok kérdései követnek. Az értékelés során figyelembe veszik a témaválasztás eredetiségét, az európai jogalkotás aktuális kérdéseinek ismeretét, a megoldási javaslatok minőségét, az előadásmód érthetőségét, a logikai felépítést. A zsűri értékelése alapján minden szekcióból két-két csapat továbbjut a döntőbe, ahol újabb megmérettetés vár rájuk.

Mivel korábban én is részt vettem már ezen a versenyen, engem ért a megtiszteltetés, hogy interjút készítsék a 2011-es ügyészségi csapattal, amely minden eddiginél jobb eredményt ért el. A csapat résztvevői *Csabai Orsolya*, *Fodor Péter Dániel* és *Halmos-Józsa Katalin* ügyészségi fogalmazók; felkészítőjük pedig *Péter Zoltán* legfőbb ügyészségi ügyész volt.

¹ Törő A., ügyészségi titkár, Budapesti V. és XIII. kerületi Ügyészség

❖ *Hogyan zajlott a felkészülés a verseny első fordulójára?*

Csabai Orsolya: 2011 februárjában tudtuk meg, hogy beválasztottak a csapatba, és már ebben a hónapban felvettük telefonon a kapcsolatot Péter Zoltánnal.

Halmos-Józsa Katalin: Viszonylag kevés alkalmunk volt személyes konzultációkra, hiszen mindhármunknak különböző városokban van a szolgálati helye, ezért ezek az alkalmak mindig komoly szervezést igényeltek. Nagyjából három-négy alkalommal találkoztunk: ezek során először a konkrét témát beszéltük meg, vázlatot készítettünk és felosztottuk, hogy ki melyik részét dolgozza ki a témának, majd a különféle változatokat csiszoltuk össze, végül pedig a szóbeli prezentációt mutattuk be egymásnak. Ezen kívül számtalanszor egyeztettünk emailben és Skype-on, hiszen minél inkább beleástuk magunkat a témába, annál inkább kérdéseink merültek fel.

Fodor Péter Dániel: A problémát az jelentette, hogy nehezen tudtuk a találkozókat megszervezni, az egyéb kommunikációs próbálkozásaink, így például a Skype, pedig rendre kudarcot vallottak. Ezért a munka nagy része a végére, az utolsó hetekre maradt, mert addigra alakult ki, hogy egész pontosan hogyan néz majd ki a dolgozat.

Csabai Orsolya: A felkészüléshez Péter Zoltán jogszabályanyaggal és könyvekkel nyújtott segítséget. A dolgozat leadását közvetlenül megelőzően már csak interneten továbbítottuk egymásnak az anyagokat, aki tudott, beleváltott, majd a kötelező leadás napján elküldtük e-mailen az EJTN-nek.

❖ *Mikor kellett leadni az írásbeli munkát, mennyi idő volt a megírására?*

Halmos-Józsa Katalin: Május első hetében kellett leadni. Ha jól emlékszem, úgy két héttel a verseny előtt. Ez soknak tűnik, de a felkészülési időszak elején még szabadságon voltam, így eleve csak április közepén tudtunk nekikezdeni, ezért nagyjából három-négy hetünk maradt, ami munka mellett elég feszített volt. Volt olyan nap, hogy délre mentünk konzultálni Péter Zoltánhoz, tőle körülbelül fél 4-kor eljöttünk és még aznap éjjel 1 óráig dolgoztunk közösen.

❖ *A „Problems of securing the civil claim in the European criminal cooperation” című, angol nyelvű dolgozatotok központi kérdése a polgári jogi igény fedezetéül szolgáló vagyontárgyak biztosítása volt. Hogyan választottátok ezt a témát, kinek az ötlete volt?*

Csabai Orsolya: Mi az első körben tényként kezeltük, hogy a bűnügyi együttműködésben versenyzünk, egyrészt azért, mert hivatásunknál fogva ez áll hozzánk a legközelebb – habár EU-s jogszabályokkal nem foglalkozunk –, így fel sem merült bennem, és szerintem a többiekben sem, hogy esetleg más szekcióban indulhatnánk.

Halmos-Józsa Katalin: Igen, a szekció eleve adott volt, már a jelentkezési felhívás is úgy érkezett meg hozzánk, hogy a bűnügyi együttműködés témakörében indítják

majd a csapatot, de ezen belül ránk volt bízva a konkrét kérdés kiválasztása. A témaválasztás egyértelműen Péter Zoltán érdeme. A munkája során élesben is találkozunk ezekkel a jogszabályokkal. A verseny kiírása alapján is fontos szempont volt, hogy aktuális jogalkalmazási problémát kellett feldolgozni, amelynek a polgári jogi igény későbbi érvényesítése érdekében történő tulajdonjog-korlátozás problematikája megfelelt. Szintén Péter Zoltán ötlete volt, és Dani kivitelezését dicséri a jogalkotási javaslat, a jogszabályszöveg „kijavítása” – ezt egyébként többször kiemelte a zsűri a verseny során.

Fodor Péter Dániel: Abban kezdettől fogva biztosak voltunk, hogy nem akarunk olyanul foglalkozni, ami az európai uniós bünyügyi együttműködés irodalmában „lerágott csontnak” mondható, például az európai elfogatóparancs vagy a reménybeli európai ügyész. Azt is fontosnak tartottuk, hogy olyan témát dolgozzunk fel, ami a gyakorlati életben előfordul és problémát jelent. Ezért nagyon megörültünk a javaslatnak, amely úgy gondolom, hogy valamennyi fent említett szempontnak megfelel.

❖ *A szóbeli részre mennyi időt fordítottatok?*

Halmos-Józsa Katalin: Sajnos arra jutott a legkevesebb, a dolgozat leadását követően már csak 1-2 hét állt rendelkezésünkre. Már az is nehéz volt, hogy a „sűrű” dolgozatunkat hogyan rövidítsük és egyszerűsítsük le annyira, hogy fél órába beleférjen. Szerintem ez volt a legnehezebb része a prezentáció elkészítésének.

Fodor Péter Dániel: A mondanivalónk tehát megvolt, csak azon kellett gondolkoznunk, hogyan fogjuk ezt a témát könnyebben emészthetővé tenni a többi országból érkező társaink számára, akik egyáltalán nem biztos, hogy a sértett polgári jogi igényét úgy kezelik, mint mi. Hallottuk, hogy a korábbi években jó helyezést elért csapatok igyekeztek különböző „show-elemekkel” élvezhetőbbé tenni az előadásukat. Szerencsére a lányoknak volt egy halom kreatív ötlete, amelyek közül meg is valósítottunk egy párat, így például a humoros képek használatát vagy a rendhagyó „belépésemet”.

Halmos-Józsa Katalin: Igen, a megjelenítés elkészítése kifejezetten szórakoztató volt: igyekeztünk aranyos, jellegzetes képekkel személetessé tenni a vetítést, végül mi is jól szórakoztunk a saját alkotásunkon, és a versenyen is nagy sikert arattunk. Természetesen nem ez a legfontosabb szempont, de mindannyian tapasztalhattuk, hogyan fulladhat a legérdekesebb téma is unalomba, ha nem sikerül megfogni a közönség érdeklődését. Gyakorlatilag a verseny előtti percekig csiszoltattuk az előadást, így az utolsó dián minden résztvevő ország nyelvén kiírtuk, hogy „köszönjük”, és Orsi ötlete és kivitelezése nyomán a vázlatot piros-fehér-zöld kártyákra írtuk fel. Napokkal előtte jutott eszünkbe az ötlet, hogy – mivel a felosztás szerint én mondtam az elejét, Orsi a közepét és Dani foglalta össze és vonta le a következtetéseket – az előadás elején csak Orsi és én jelentünk meg, elmondtuk a részünket, majd Orsi szigorúan megkérdezte, hogy ki tudná összefoglalni, amiről eddig beszéltünk. Néhány másodperc hatásszünet után Dani végül „megmentette a helyeztet” és jelentkezett a közönség soraiból, és érdeklődő

kérdésünkre még az is kiderült, hogy véletlenül ő is épp Magyarországról jött, sőt, egy vetítés is van nála éppen erről a témáról.

❖ *Nyelvi felkészülést igényelt-e a verseny?*

Csabai Orsolya: Külön nyelvi felkészülésre nem fordítottunk időt az első kört megelőzően – és hivatalosan sem kaptunk felkészítőt –, így ami a dolgozat megírása során, valamint az előadásra való felkészülés során ránk ragadt, abból gazdálkodtunk. Ennyi nyelvtudás az első körben elegendőnek bizonyult – ahol a dolgozat témájára való tekintettel, továbbá az előadás színességét tekintve az I. helyet érte el –, habár a zsűri kérdéseit követően éreztük a hiányosságokat itt-ott, már ami a gördülékeny kommunikációt illeti.

Fodor Péter Dániel: Szerintem igen sok mindennek utána kellett nézni, rengeteg problémát tud okozni, hogy az angolszász jogok büntetőeljárása ennyire különbözik a kontinentális európai országokétól, mert ez az egyes jogintézmények, nyomozati cselekmények stb. megnevezésénél is bizonytalanságot kelt.

Halmos-Józsa Katalin: Igen, leginkább a speciális szókinccs és kifejezések elsajátítása jelentette a legnagyobb kihívást. Ennek érdekében – bár a vonatkozó jogszabályok magyarul is rendelkezésre állnak – eleve angolul olvastuk el őket, hogy a szükséges szavak jól rögzüljenek. Például komoly fejtörést okozott már rögtön az elején, hogy a „polgári jogi igény” kifejezést hogyan fordítsuk.

❖ *Mi volt a benyomásotok a többi ország csapatának előadásáról, nyelvi felkészültségéről?*

Csabai Orsolya: Az első fordulóban a többi ország felkészültsége magas szintű volt, a francia csapat előadása – ami a külalakot, megjelenést illeti – az egyik legjobb volt, a bolgár csapat nyelvtudása – meglepően – a legjobb volt, a zsűri egyik tagja külön odament az előadást követően hozzájuk, hogy megdicsérje őket a kommunikációban nyújtott teljesítményükért. Az olasz csapat szakmailag nagyon felkészült volt, ami nem meglepő, hiszen csupa negyven év körüli tagokkal volt tele, akik nyilvánvalóan nagyobb tapasztalattal rendelkeznek, mint mi. A német csapat nyelvi tudása szintén kiemelkedő, az előadásuk pedig érdekes volt.

Halmos-Józsa Katalin: A francia csapat körében külön is kiemelném, hogy bár a szabályok lehetővé tették volna, hogy az anyanyelvükön adjanak elő, ők mégis az angol nyelvet választották mind az írásbeli, mind a szóbeli részben.

Fodor Péter Dániel: Természetesen a saját előadásunkkal hasonlítottunk össze a többiekét már a verseny közben is. Az egészen biztos, hogy első fordulóban egyedül voltunk a kicsit dinamikusabb, humorosabb előadásmóddal, a többieké visszafogottabb volt. Diákkal mindenki készült, a német csapat pedig egy előadásvázlatot is kiosztott, így szerintem egy életre rögzült bennünk, hogy a bírák indoklási kötelezettségének fejlődésében milyen szerepet tölthettek be a Bangalore-ban elfogadott elvek. Ami a szakmai felkészültséget illeti, szerintem érezhető különbségek voltak az egyes csapatok között, ami abból eredt, hogy a verseny szabályai alapján eléggé

rugalmasan lehet értelmezni a „trainee” (gyakornok, fogalmazó) fogalmát, így például az olasz csapatba egy benyomásom szerint jelentős élet- és szakmai tapasztalattal rendelkező, középkorú bíró is bekerült. A versenyzők zöme persze pályája elején álló gyakornok vagy fogalmazó volt, például a győztes francia csapat tagjai is, mely három huszonegynéhány éves leányból állt.

❖ *A verseny harmadik napján került sor az eredményhirdetésekre, ahol a zsűri a nemzetközi bűnügyi együttműködés témakörében egyhangúlag a magyar csapat munkáját ítélte a legjobbnak, így a selejtezőt megnyerve jutottatok a 2011. október 3–7. napja között, Amszterdamban megrendezésre kerülő döntőbe. A csoportból második helyen a francia delegáció jutott tovább, míg a másik szekcióban a német csapat végzett az első helyen, az olaszokat megelőzve. Váratlanul ért benneteket a döntés?*

Fodor Péter Dániel: Mindenképpen váratlanul ért minket, ugyanis fogalmunk sem volt, hogy mire számítsunk. A francia csapat előadása nagyon igényes volt, de a téma (lényegében az európai emberkereskedelem nyomozásával kapcsolatos problémák) és a kivitelezés mintha egy kicsit fantáziátlan lett volna. A mi előadásunkkal szerintem sikerült feltűnést kelteni, ez már érezhető volt az előadás alatt is. Megmosolyogták a diákon szereplő képeket is, de a fő meglepetés nyilván az volt, amikor az Orsi a közönséghez fordult, hogy kinek lenne kedve összefoglalni, hogy miről volt szó eddig, én pedig jelentkeztem, felmentem a pódiumra és folytattam az előadást. Amikor a zsűri kérdéseire került sor, mindhárom zsűritag méltatta a témaválasztást és az előadást is. Volt tehát okunk reménykedni, de olyan gyorsan történtek az események, hogy túl sok időnk nem volt elmélkedni azon, hogy vajon hanyadikak leszünk.

Halmos-Józsa Katalin: Nagyon nehéz ilyenkor elfogulatlanul értékelni, hiszen a saját teljesítményét az ember nem látja kívülről. Ráadásul egymás dolgozatát nem láttuk, így csak az előadásokra tudtunk hagyatkozni annak megítélésekor, hogy ki milyen színvonalon dolgozik, az értékelésnél viszont az írásos rész is nagyon komolyan számít. Ez a probléma egyébként a döntőben még inkább hangsúlyos volt.

Csabai Orsolya: Az előadásunk megtartását követően már éreztük a zsűri tagokon, hogy mind a dolgozat, mind pedig az előadás nagyon tetszett nekik. A kérdésfeltevések előtt mindhárom zsűritag kiemelte a dolgozatunk gyakorlati jellegét és elismerte a munkánkat. Szinte nem is tudtak a dolgozattal kapcsolatban kérdezni, mert annyira meggyőzte őket. Kizárólag elvi kérdéseket és általános kérdéseket kaptunk tőlük, de végig úgy viselkedtek velünk, hogy érezhető volt, meggyőztük őket.

Halmos-Józsa Katalin: Figyelemmel arra, hogy Franciaországban francia csapat volt az ellenfelünk, adottnak vettük, hogy ők fogják nyerni a kategóriát. Igyekeztük persze elfogulatlanul megítélni a többiek teljesítményét, és érzékeltek is, hogy talán a mi dolgozatunk felelt meg leginkább annak a feltételnek, hogy egy aktuális jogalkalmazási problémát dolgozzon fel – a francia csapat egy megtörtént emberkereskedelmi jogeseten keresztül mutatta be a nemzetközi nyomozások

menetét, míg a bolgár a saját belső jogában felmerülő interpretációs problémákat mutatta be –, mégsem mertünk, legalábbis én nem mertem reménykedni a győzelemben. Azt éreztük, hogy tetszett az előadásunk, magát az előadásmódot is méltatták. Sőt, az opponens bolgár csapat egyik tagja később elmondta, hogy komolyan megijedt, hogy felszólítjuk összefoglalni a témát. Én azért úgy emlékszem, hogy voltak a dolgozattal kapcsolatos konkrét kérdéseik is, így például azt meglehetősen nehezen akarták elhinni, hogy nem feltétlenül szükséges bírói engedély a házkutatáshoz, de egy idő után valóban egyre inkább elméletibb, dogmatikai kérdések irányába tolódott a beszélgetés. Összességében nagyon reméltük, hogy továbbjutunk, de a győzelemben az említett okok miatt nem mertünk reménykedni, ezért nagyon kellemes meglepetésként ért, hogy mi nyertük a kategóriát.

❖ *A verseny szabályai szerint a négy szekció – büntetőügyekben történő nemzetközi együttműködés, polgári ügyekben történő nemzetközi együttműködés, magisztrátusi etika és deontológia, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 5. és 6. cikkének értelmezése és elemzése – közül két héttel a döntő előtt választották ki a döntő témakörét, ekkor küldték meg a résztvevőknek azt a 19 jogszabályból és nemzetközi egyezményből álló listát, amelyekre a döntő feladatai épülnek. A választás a „polgári ügyekben történő nemzetközi együttműködés” témájára esett, a lista átfogta a nemzetközi magánjog, az európai polgári eljárásjog és a kapcsolódó nemzetközi egyezmények nagy részét. Szintén két héttel a döntő kezdete előtt mindkét csapat kapott egy-egy témát, amellyel kapcsolatban előre megadott szempontok szerint ellentétes véleményt kellett kialakítani. Ti – Németország 1. csapatával együtt – a polgári és kereskedelmi ügyekben végzett közvetítés egyes szempontjairól szóló az 52/2008/EK Irányelv 3., 6. és 7. cikkének elemzését kaptátok feladatul, a szövegezési hiányosságaira vonatkozó kritikák ismertetésével és értékelésével együtt, melyet egy fél óras prezentációban, a másik csapattal megvitatva kellett előadni. Ezen felül a döntő első napján a szervezők egy jogesetet osztottak ki – mindegyik csapatnak ugyanazt –, amelyet a következő nap este 6 óráig kellett megoldani és leadni. A jogeset megoldásának benyújtását követő két napon került sor a „vitákra”, ahol mindegyik csapat előadta a saját véleményét, majd a zsűri kérdéseire válaszolt.*

Az eredményhirdetésen a harmadik díjat vehettétek át, míg a második helyezett Olaszország 1. csapata lett, a versenyt pedig Franciaország 3. csapata nyerte. Hogyan készültetek a második fordulóra?

Csaba Orsolya: Nagyon örültünk, szinte hihetetlennek tűnt, hogy megnyertük az első fordulót, de akkor még elképzelni sem tudtuk, hogy a második fordulóra való felkészülés milyen nehézségekkel jár majd. A szabályok szerint a témát nem rögtön mondják meg, hanem a verseny előtt. Azt azért tudtuk, hogy a bűnügyi együttműködés témája már nem lesz, ugyanis az a 2010-es évben volt a téma a döntőben. Ez a tény kicsit elszomorított bennünket, de pozitívan álltunk valamennyi témához. A nyarat mindannyian meghagytuk a pihenésnek, és augusztus vége felé kezdtük egymással felvenni a kapcsolatot emailben.

Halmos-Józsa Katalin: Végül, nagyjából találomra az emberi jogok témakörére kezdtünk készülni először, ehhez a megadott cikkek kapcsán készült kiadmányokat olvastunk.

Fodor Péter Dániel: Aztán néhány héttel a döntő előtt megtudtuk, hogy a téma persze nem az emberi jogok, hanem a polgári ügyekben folytatott uniós együttműködés lesz.

Halmos-Józsa Katalin: Miután a szívrohamból magunkhoz tértünk, elkezdtünk minden elérhető forrást összegyűjteni, amit a témáról leírtak, amely a mediációs irányelv tekintetében nem túl bőséges. Felosztottuk a jogszabályokat, hogy ki melyiket dolgozza fel. A mediációs irányelvvel kapcsolatos munka azonban annyira sok időt elvett, hogy gyakorlatilag a többi joganyag feldolgozására alig maradt idő. Annyit azért sikerült megvalósítanunk, hogy tudtuk, melyik témához hol, melyik jogszabályban és szakirodalomban keressünk anyagot, mely a döntőben a jogesetmegoldásnál nagy segítségünkre volt. Amire még próbáltunk odafigyelni, hogy igyekeztünk megtudni, melyik témában milyen aktuális jogalkotási szándékok vannak jelenleg.

Csabai Orsolya: Először azért megijedtünk a feladattól, de két hét alatt összeállt a kép és az internetről, cikkekből, könyvekből, valamint egyéb segítségekkel el tudtuk készíteni az előadást az utolsó pillanatra. Az előadásunk ugyanolyan stílusú volt, mint az első körben – vicces képekkel teletűzdelt, hogy ne legyünk mindig olyan komolyak –, de most a stílussal sajnos nem arattunk akkora győzelmet, mint ezelőtt. Az előadást követően kérdéseket intéztek hozzánk a zsűritagok, amelyeket szerencsére a felkészültségünkből eredően meg tudtunk válaszolni. Péter Zoltán elmondása szerint nagyon jól sikerült az előadásunk és talán jobb is volt, mint az első. Azért ezt a dicséretet nem mertük elhinni, hiszen nem éreztük magunkénak a témát.

Halmos-Józsa Katalin: Mivel a négy elődöntős téma közül az egyik volt a döntő témája – előzetesen azt hittük, annak a két csapatnak előnye lesz, akik az adott szekcióból kerülnek ki. Mivel azonban a jogeset annyira összetett volt, hogy szinte a teljes területet lefedte, az előnyüket is csak egy részben tudták érvényesíteni, így tényleg kijöhetett az, hogy melyik csapat mennyire felkészült. Természetesen magukat a jogszabályokat is ismerni kellett, de sok olyan buktató volt, amelynek nem volt köze konkrétan az európai polgári együttműködéshez, sokkal inkább az általános figyelmesség kellett hozzá. Ezek a körülmények végül annyira egyenlővé tették az esélyeket, hogy egyik polgáris csapat sem került be az első háromba – ezen azért jól meglepődtünk.

❖ *Mit javasoltok a jövőben a jelentkezőknek a felkészüléshez, milyen gyakorlati tanácsokkal látnátok el őket?*

Halmos-Józsa Katalin: Ami szerintem sokat segített, az egyrészt az aktuális jogalkalmazási probléma feldolgozása volt, ami nem konkrétan a magyar joghoz kötődik, hanem magából az uniós szabályozásból ered. Felmerültek olyan kérdések, amiben egymás között sem értettünk egyet, de valahogy végül döntenünk kellett. Ezeket azért is érdemes volt alaposan átgondolni, mert felmerülhet – és esetünkben fel is merült –, hogy a zsűritagok sem értenek egyet velem, ezért meg kell tudni indokolni, miért képviseljük az adott álláspontot.

Amit technikailag megemlítek, hogy célszerű külsőségekben is olyat nyújtani, ami eltér az átlagostól. A sok csapat közül óhatatlanul jobban felfigyelnek arra, amelyik érdekesen adja elő a mondandóját. A prezentációnál egyértelműen lényeges tényleg a szóbeliségre koncentrálni. Valamelyik értékelésnél ki is emelték, hogy hány sor az, amelyik maximálisan elfogadható egy adott power point-oldalon. Így nem érdemes mindent kivetíteni, mert egyrészt úgysem olvassák el, másrészt akkor nem lenne értelme beszélni. Igaz ugyan az is, hogy a döntőben előadásmódjában a holland csapaté volt a legerősebb prezentáció, mégsem érték el helyezést. Másrészt a jogesetmegoldásunk az idő hiánya miatt sajnos formailag nem lett annyira igényes, mint szeretttük volna, ennek ellenére értékelhették belbecsét, ha helyezést kaptunk. Ezért a megjelenítés mellett a másik nagyon fontos dolog szerintem – és erre is igyekeztünk koncentrálni – a nem sablonos megoldások megtalálása. Érdemesebb egy szűk témába mélyen belemenni, mint egy átfogó téma felszínét kapargatni.

A döntőbeli jogesetmegoldásnál igyekeztünk arra figyelni, hogy amikor olyan pont merült fel, amely előzetesen eldöntendő dogmatikai kérdést vetett fel (így például, hogy mi minősül ingatlanokkal kapcsolatos dologi jognak), akkor ne csak a végső válaszra térjünk ki, hanem jelezzük azt is, hogy ez kérdésként felmerült, és végül miért az adott megoldást választottuk.

A jogi szakvizsga reformjának szükségességéről és lehetséges útjairól

A jogi szakvizsga reformja már akkor napirenden volt, amikor jogi egyetemre jártam, azóta nemcsak a diplomám szereztem meg, hanem – miután letelt a három év gyakorlati idő – 2010 őszére szakvizsgáimat is letettem. Ennek során szerzett saját és mások tapasztalatait pedig e cikk keretein belül szeretném megosztani az olvasóval.

Helyben toporgó fórumok

1.) A szakvizsgareform mikéntjével kapcsolatosan két alkalommal is összeültek a hivatásrendek képviselői. A Magyar Jogász Egylet szervezésében 1995 szeptemberében,² majd tíz évvel később, 2005 júniusában is.³ A két szerkesztett összefoglaló ismeretében világosan látszik, hogy az egyes álláspontok nem változtak, illetőleg a hozzászólók gyakorta nem közvetlenül, vagy nem kizárólag a szakvizsgára koncentráltak, hanem úgy általában a jogászképzésre. Hozzáteszem, nem véletlenül, mert van abban valami, hogy a szakvizsga-rendszer megalkotása összefüggésben áll az egyetemi kurzusok milyenségével, az egyetemi oktatás módszereivel.

2005-re talán mindez annyiban módosult, illetőleg vált határozottabbá az egyes hivatásrendek képviselőinek véleménye, hogy a fórum résztvevőjeként *Máthé Gábor* kijelentette, „...több tény és több megvalósításra érett szándék bizonyítja, hogy az egyénes jogi szakvizsga-rendszer perspektívája reménytelen.” Ennek ellenére, bár az akkori igazságügyi minisztérium részéről a változtatásoktól nem zárkóztak el, végeredményben úgy foglaltak állást, hogy az átjárhatóság fenntartása szükséges.⁴

2005 óta eltelt hat év, és még csak kísérlet sem történt a specializációra, ahogy a jogászképzésben sem történt gyökeres változtatás, holott egyre sürgetőbb az igény

¹ Lőrinczy J., ügyészségi titkár, Siklósi Városi Ügyészség

² Jogászképzés-szakvizsga-rendszer-vitafórum. Magyar Jog, 1996. március, 129–144. o.

³ A jogi szakvizsgarendszer megújítása. Magyar Jog, 2005. szeptember, 513–543. o.

⁴ „A jogi szakvizsgarendszer és az azt megelőző joggyakorlati idő alkalmas lehet arra, hogy az átjárhatóság biztosításán túl megtanítsa a fiatalokat egymás szakmájának tiszteletére is.” – Hankó Faragó Miklós, mint az igazságügyi minisztérium politikai államtitkára a vitafórumon. Magyar Jog, 2005. szeptember, 516. o. A szakmai tiszteletet valaki vagy megtanulja az egyetemen és majd a gyakorlati életben, vagy nem. Ha a szakvizsgán kényszerűen megtanulandó, jórészt sosem használt joganyag ismerete tiszteletet is ébreszt a másik iránt, a jelenlegi rendszer fenntartása melletti érvnek kevésnek találom.

az egyszerűsítésre, és legfőképpen az ésszerűsítésre.⁵ Mert ha már a nevében is benne van, hogy szakvizsga, az elvileg azt jelentené, hogy minden jelölt a munkája során használt joganyagból (gyakorlatból) vizsgázzon. Mint ahogyan teszik azt az orvosképzésben. Manapság a jog nem kevésbé specializálódik, mint az orvoslás, így aztán aligha várható el egy szabálysértési jogi előadótól, hogy egyformán elmélyült ismeretekkel rendelkezzen értékpapírjogból vagy versenyjogból is. Ugyanakkor közbeszerzéssel foglalkozó jogásztól sincs értelme mondjuk a Be. másodfokú bírósági eljárásra vonatkozó szabályait számon kérni.

A specializált szakvizsga ellen természetesen a legfőbb érv az, hogy nem tudni, utóbb mit hoz az élet. Ha valaki ügyészségi fogalmazóként kezdte, de idővel inkább válóperes ügyvédnek menne, szakvizsgát kellene tennie az új munkakörének megfelelő jogterületből is.

Akik szerint a szakmák közötti átjárhatóság miatt nem lehet, nem érdemes szakosítani a szakvizsgát, abba nem gondolnak bele, hogy azok, akik évekkorábban „leszakvizsgáztak” pl. a Ctv. akkor hatályos szabályaiból, és most, az elektronikus cégeljárás idején szeretnének immár cégioggal foglalkozni, már nem rendelkeznek naprakész tudással (a Gt. változásairól nem is beszélve). Fordítva: az is kétséges, hogy milyen hatékonysággal lesz egy korábban adásvételi szerződésekkel foglalkozó ügyvédből büntető ügyszakos ügyész, amikor ma már ott tartunk, hogy az egyetemről kilépő hallgató tudása rövid idő alatt elavul. Mind-ebből valójában az következik, hogy nagyon is *ésszerű volna* a jogterületet váltó jogásztól az új munkájához szükséges más szabályoknak a *munkakör váltásakor történő számonkérése*.

A szakvizsga reformja, specializálódása hosszútávon elkerülhetetlen, mégis, a jelenlegi rendszer hívei ijesztőnek találják, hogy az adott területről érkező jelölt más jogágak szabályaiból legfeljebb csak általános jogi műveltségi szinten legyen tájékozott. Kétségtelenül nem egyszerű meghatározni, hogy *mi számít lényegesnek*, mi az, amit minden jogásznak tudnia kell, foglalkozzon bármivel. Hogyan lehetne egyáltalán egységes követelményrendszert felállítani (avagy megőrizhető-e a jelenlegi szakvizsga-bizottsági rendszer), elvetendő volna-e a modern technikát latba vetni, és az egyszerűsített (szándékosan nem használok a „butított” szót) vizsgarészeket írásban, akár elektronikus feleletválasztós rendszerben felmérni?

⁵ Különösképpen az ügyvédség részéről: „...az ügyvédi irodák nagy része is specializálódott, azaz az ügyvédjelölt képzése vélhetően nélkülözi az egységes, jogi szakvizsgához szükséges sokoldalúságot. [...] A radikális és az ügyvédi hivatás hosszútávú minőségi, szakmai szempontjainak leginkább megfelelő megoldás a hivatásrendi vizsga visszaállítása lenne [...] hiszen a vizsga tartalma jobban igazodhatna az ügyvédi hivatás megváltozott követelményeihez – és egyúttal emelné magának a vizsgának a presztízsét is.” Bánáti János felszólalásából a 2005. évi fórumon, Magyar Jog, 2005/9., 517. o. Manapság is vannak olyan ügyvédi irodák hazánkban, ahol egy ügyfelet aszerint irányítanak át – házon belül – egyik kollégától a másikhoz, hogy miként változik meg az ügy természete (pl. egy adójogi probléma időközben büntetőeljárássá „nőtte ki magát”).

Lehet, hogy most akad, aki a vázolt lehetőség láttán csóválja a fejét, és arra gondol, képtelenség ilyen követelményrendszert felállítani, egységesíteni, képtelenség ilyen feladatlapot kitalálni. Sőt, talán még arra is hivatkozna, hogy márpedig a jogász vizsgázzon szóban, mert egy jogásznak jó kommunikációs készséggel kell rendelkeznie. Nos, a fejszóválóknak sajnos rossz hírem van. Jelenleg sincs semmiféle egységes követelményrendszer, a mostani szabályozás a visszaélések melegágya, a vizsgáló tökéletesen kiszolgáltatott, és rendelkezék bármekkora tudással is, csak a bizottság jóindulatában bízhat.⁶ A kommunikációs készségeket pedig a jogi szakvizsga éppúgy nem fogja lemérni, fejleszteni, mint ahogy az egyetemi vizsgák sem.⁷

2.) Már említettem, hogy a szakvizsga rendszere nagyban függ az egyetemi képzés milyenségétől is. Az egyetemi metodika szerint a hallgatóknak átadják az elméleti tudást, erre épülnek majd rá a gyakorlatban szerzett tapasztalatok. Az egyetemi hallgatók számot adnak elméleti tudásukról a szigorlatokon, majd a záró(állam)vizsgálókon. Ezzel szemben a szakvizsga jelenleg megfogalmazott célja az volna, hogy a gyakorlatban szerzett tapasztalatokat kérjék számon a jelölteken. Ez önmagában lehetetlen, hiszen ügyészségi fogalmazóként aligha szerezhettem tapasztalatot az E-cégeljárásban, és azon túl, amit a Ctv. ír, mást felmondani nem is tudnék. *A jogszabály (és annak mellékletei) bemagolása nem gyakorlati tapasztalat.* Fordítva is így van: cégjoggal foglalkozó ügyvédjelölt kolléga sem látott büntetőügyet, aktát, „büntetőbírószágot” vagy akár soros ügyészt, mit fog tehát megtanulni a pusztá jogszabályokon túl? A tételsorban szereplő jogegységi határozatokat, BK véleményeket, elvi BH-kat, amelyek egy részét (nyilván a legfontosabbakat) már az egyetem alatt is megismerhette. Ez sem gyakorlati tapasztalat, hanem a *gyakorlat sok évtizedes essenciája*, kvázi jogszabály, amit úgy is tanulunk meg és mondunk fel, akár az írott jogot.

A szakvizsga valójában nem méri a gyakorlati tudást, elég végigpillantani a tételsorokon, amelyekhez elvileg a bizottságoknak tartaniuk kell magukat. Ha valóban a gyakorlatban szerzett ismereteket szeretnék hallani, a három év alatt egy adott jogterületen dolgozó jelöltek a sajátjukból esélyesen jól teljesítenének (még az ügyvitelt is könnyedén felmondanák), de az összes többi vizsgán szükségyszerűen elbuknának. Egy személyes példa: a kérdező tisztában volt vele, hogy ügyészségen töltöttem a gyakorlati időmet (büntető ügyszakban), ennek ellenére polgári anyagi jogból az elbirtoklással kapcsolatban megkérdezett egy jogesetet,

⁶ Mellbevágó volt 2008-ban egy előadáson azt hallani egy évek óta szakvizsgáztató kollégától, hogy meggyőződése szerint a sikeres szakvizsga 70%-ban a szerencsén múlik, és a maradék a tudás. (Akkor nem is hittem el, ma már igen).

⁷ „Az írásbeli jogeset-megoldásos vizsgálóval szembeni ezen ellenvetés (mármint hogy a szóbeli vizsga azért jó, mert a jogásznak tudnia kell beszélni – a szerző) meglehetősen álszent, hiszen azt tetteteli, hogy a szóbeli vizsgáztatással kiképezzük a beszédre a hallgatókat. Ha azonban valóban érdekelne bennünket a beszédképességük, akkor ezt külön oktatnánk is...” – írja Jakab András. Jakab A.: A magyar jogi oktatás megújításához szükséges lépések. Magyar Jog, 2010/4., 212. o.

ám hiába tanultam meg magát a Ptk.-t, hiába forgattam a témában a régi egyetemi jegyzeteimet és még a tankönyvet is hozzátanultam a jogszabályhoz, a kérdésre nem tudtam válaszolni. Ha ezek után azt kérte volna számon, miért nem néztem meg bírósági határozatokat is, nos, egyrészt azok nem voltak megjelölve a tételsorban, másrészt, ha minden egyes tételhez hozzá akartam volna tanulni legalább a Complex Jogtárban kapcsolódó anyagként a Ptk. szövegébe ágyazott bírósági határozatokat, nem értem volna a tételsor végére. Ráadásul olyan anyag esetén, amelyekkel utoljára egyetemi kurzuson találkoztam, aligha tudom eldönteni, mely jogesetek lesznek fajsúlyosak, kardinálisak, a mindennapokban fontosak (szubjektív megítélésem szerint az elbirtoklás, szemben a tulajdonszerzés egyes más formáival egyébként nem esik „az igen gyakori” esetkörbe).

3.) Egy új típusú, ésszerűbb, egyszerűbb és mind a bizottságnak, mind a jelöltnek átláthatóbb számonkérés kimunkálása természetesen nem könnyű feladat. Jelenleg a reform már ott elbukik, hogy a szakmák közötti átjárhatóságot mindenkinek felettinek tekintik. Természetesen e cikk terjedelmi korlátai között részletes megoldást adni nincs mód, ráadásul nem csak egy választási lehetőség adódik. Céлом e cikkben mégis bőszeges, a reform szükségességét alátámasztó érvet szolgáltatni más szakvizsgálók segítségével is (az általam összeállított – természetesen nem reprezentatív, de tanulságos – kérdőívre adott válaszok révén).

Ha a fentiek még mindig nem eléggé elgondolkodtatók, hogy mérlegre tegyük a helyzetet, vessük alapos vizsgálat alá a szakvizsgálóról szóló, számtalanszor módosított 5/1991. (IV. 4.) számú IM rendeletet.

Jogszabályi hiányosságok

A rendelettel kapcsolatos problémák alapvetően két csoportra bonthatók. Egyfelől a megnövekedett adminisztratív terhek a jogszabály avulására utalnak, amit a 2011. január 1-jétől kezdődően alternatívaként kínált elektronikus vizsgajelentkezéssel⁸ igyekeztek megoldani, de ehhez nem igazították hozzá a rendeletet, vagyis meg sem említik a jelentkezés e módját. A vizsgajelentkezéshez különféle más terhek is kapcsolódnak. Ezekre, valamint a felkészülési lehetőségekre később kitérek. Másfelől a számonkérés mikéntjét a rendelet nem is rögzíti kellő mértékben – mondhatni sehogy.

1.) Az IM rendelet szerint szakvizsgát tenni nem kötelező, az csak – bizonyos feltételek megléte esetén – lehetőség. A gyakorlatban dolgozó jogászok számára egyes munkakörök betöltéséhez azonban elengedhetetlen.

E „kényszerűségből” kifolyólag – ha csak abból indulok ki, mennyien végeznek egy évben jogász szakon hazánkban – valószínűleg a szakvizsgálók száma sem csökkent, éppen ellenkezőleg.

⁸ <https://jogszakvizsga.kim.gov.hu/> (Letöltés dátuma: 2011. március 19.)

Ha nyomon követjük egy átlagos jelölt útját, akkor először is feltételezzük, hogy a diplomáját követően megszerezte a három éves gyakorlati időt. Nagyjából ekkor szembesül először azzal (legalábbis ezt mutatják a témával foglalkozó internetes fórumok hozzászólásai), hogy a szakvizsgának anyagi vonzatai is vannak. Ha csak a vizsgadíjat számolom (anélkül, hogy vizsgát kellene ismételnie) a jelöltnek összesen közel 60.000 Ft-ot kell befizetnie. A bírósági, ügyészségi fogalmazóknak további, egy összegben fizetendő kb. 70.000 Ft-ot kell ugyanebben a nagyjából háromnegyed éves időszakban megelőlegezniük a pályaalakmassági vizsgálatra. Az előbbi összeg megtérítése bírósági és ügyészségi fogalmazó esetén kitűnő eredménynél 100%-os, jó átlagnál 50%-ot fizetnek utóbb vissza. A titkári kinevezést követően a PÁV díját is megtérítik. További költségként jelentkezhet a vizsgákra történő utazás: a vizsgázók csak részben érkeznek ugyanis Budapestről, és nem mindenkit visznek fel szolgálati autóval. Tehát nagyjából erre is 10-15.000 Ft-ot számolhatunk alkalmanként, ebben az összegben nemcsak a vonatjegy vagy a benzinár van benne, hanem a Budapesten belüli közlekedés is. A jelenlegi pályakezdő fizetések tükrében ezek az összegek drasztikusak, és volt rá példa, hogy a jelöltnek baráti kölcsönt kellett kérnie a vizsgával járó költségek finanszírozására.

„A vizsgát az arra való jelentkezéstől számított négy hónapon belüli időpontra, a jelentkezés sorrendjében kell kitűzni azzal, hogy az időtartam számítása során figyelmen kívül kell hagyni azon időszakokat, amelyekre vizsga nem tűzhető ki.” – írja a rendelet.

Az elkallódott jelentkezéseket, késedelmesen postázott vizsgaértesítőket remélhetőleg kiküszöböli az új elektronikus rendszer;⁹ aki viszont továbbra is a papír alapú jelentkezés mellett dönt, azt kockáztatja, hogy nem kapja meg időben az értesítőt. Van példa erre is (a telefonon történő érdeklődés pedig szintén eléggé nehézkes, a konkrét érdeklődésre a válasz sokszor csak az, hogy „az értesítőket már kiküldtük, idejében meg fogja tudni az időpontot”).¹⁰

A vizsgára felkészüléshez nem elegendő másfél-két hét; az Mt. szerint a munkavállalónak a munkáltatónál 15 nappal a szabadságra menetel előtt be kell azt jelentenie, így a jelöltnek nem csak a majdani szakvizsgabizottság, de a főnöke jóindulatában is bíznia kell. A hivatásrendek eltérő helyzetéből eltérő felkészítési körülmények alakultak ki, az egyik internetes fórumon egy ügyvédjelölt arra panaszkodott, hogy „bezzeg az ügyészségi és bírósági fogalmazók milyen könnyű helyzetben vannak”: vizsgánként – az éves szabadságon felül – legalább négy hetet biztosítanak nekik a tanulásra, míg az ügyvédjelölt a tanulást kénytelen munka mellett vagy a saját szabadsága terhére, vagy akár jogellenes módon,

⁹ Pozitív tapasztalatokról már hallottam: a számítógépes rendszer megmutatja, adott vizsganapra mennyi szabad hely maradt.

¹⁰ „Nevetségesnek tartom, hogy telefonon szinte elérhetetlen a vizsgákat szervező titkárság, és interneten nem lehet megtudni a vizsgaidőpontokat” – válaszolta ezt arra a kérdésemre egy jelölt, hogy hogyan értékelné a szakvizsga megszervezését, az információátadást.

táppénzen (!) megoldani.¹¹ Pedig a munkáltató érdeke is volna a sikeres szakvizsga mielőbbi letétele.

Hozzáteszem, hogy az ügyvédjelöltek előmenetelébe aligha számít bele az érdemjegye, ellenben a bírói és ügyészi pályán a kinevezéskor előnyben részesítik a szakvizsgán jobb eredménnyel végzőket (de legalábbis ez mindenképpen szempont a szakmai értékelés mellett).

Mindettől függetlenül egyenlőtlenül és igazságtalanul oszlik el a tanulásra szánható idő, ezért hallani egyes vizsgáztatóktól olyan véleményeket, hogy már annak is örülnek, ha fogalmazó jön vizsgázni, mert felkészültebbek az ügyvédjelöteknél. Persze hogy felkészültebben, az olyan jogász kollégákkal szemben, akik munka (sőt, gyermek és háztartás) mellett innen-onnan elcsent, néha alig több mint másfél-két heti tanulással kénytelenek – próba szerencse alapon – vizsgázni.

A fogalmazó mindemellett oktatásban is részesül, illetőleg „házon belüli” beszámolókon is részt kell vennie; a felkészítés nemcsak az adott szakterületére, hanem a többi vizsgatárgyra is kiterjed, még ha nem is olyan mélységben, mint a majdani tanuláskor, vagy éppen az egyetemi évek alatt. *Bánáti János* 2005-ös felszólalásában nem véletlenül sürgette az ügyvédjelöltek képzésének megújítását.¹²

Mindezek alapján azt hiszem, nagyon távol vagyunk az esélyegyenlőségtől. Ha valaki egy-két hetet szánt a felkészülésre, és mégis átmegy, egyszerűen szerencséje volt, minden szubjektív megfontolás mellett vizsgánként a négy hét a minimum. Igazság szerint a polgári jogi részvizsgára ennél is több idő kellene, hogy a tételsorban szereplő joganyagot legalább kétszer, a fajsúlyosabbakat pedig, még legalább további két alkalommal átismételhesse a jelölt.

2.) A jogi szakvizsga szükségességét tehát azzal indokolja a rendelet, hogy három év elteltével a vizsgázó adjon számot „*gyakorlati szaktudásáról és jogalkalmazási készségéről.*” Illetőleg: „*A vizsgabizottság a jelölt vizsgáját akkor fogadja el, ha meggyőződött a jelölt rendszerező- és ítélőképességéről, valamint arról, hogy a vizsga joganyagát a gyakorlatban megfelelően alkalmazni tudja.*”

Az egyetemen megtanítják az alapokat, de a szakmát nem, tartja a mondás, ez alapján kérdéses, hogy mi az, amit a vizsgázónak meg kellene tanulnia a vizsgára? Hiszen a jogszabályi háttérből már egyszer levizsgázott, most belelátott a gyakorlati életbe, tehát oldjon meg jogeseteket a bizottság előtt? Muszáj visszacsatolni a bevezetőben írtakhoz: egy büntető ügyszakos ügyészségi fogalmazónak miért kellene ismernie a munkaügyi bíróság társadalombiztosítási jogi gyakorlatát? Vagy fordítva: cégjoggal foglalkozó ügyvédi iroda jelöltjének miért is kellene elsajátítania pl. a büntetés-végrehajtási bíró egyes feladatait? A rendelet eredeti célja nem pusztán a jogszabályi háttér számonkérése, hanem az ahhoz kapcsolódó gyakorlat ismerete, ez pedig a bevezetőben írtak fényében lehetetlen.

¹¹ „Táppénzem voltam a vizsgák előtt 2-4 hétig, legalább ilyen formában elengedett a munkáltatóm” – írta egy közgazgatási ügyintéző.

¹² Magyar Jog, 2005/9. sz., 518. o.

Az IM rendelet szabályai adminisztratív jellegűek és egyoldalúak. A szabályozás jobbára a jelentkezési feltételek felállítása és a szakvizsga bizottság oldaláról közelel. Meghatározza, mely területek tartoznak az egyes részvizsgákba:

- a) polgári jog és családjog, a gazdasággal kapcsolatos joganyag, polgári eljárási jog,
- b) büntetőjog, büntető eljárási jog, büntetés-végrehajtási jog,
- c) munkajog és társadalombiztosítási jog, alkotmányjog és közigazgatási jog, európai közösségi jog.

A tételsort azonban már nem tartalmazza a rendelet, ezt ettől függetlenül állítják össze az igazságügyért felelős minisztériumban, és innentől kezdve teljesen ad hoc jelleget ölt, mely jogszabályt miért tartanak fontosnak, vagy miért hagynak ki.¹³ Az egyes tételsorok eltérnek abban is, hogy a szakaszszámra feltüntetett jogszabályhelyeken túl meghatározzák-e azt is, mely Legfelsőbb Bírósági kollégium állásfoglalást, jogegységi határozatot, bírósági eseti döntést kell a jelöltnek elsajátítani az egyes tételekhez. A tételsorokat átlapozva (letölthetők az internetről)¹⁴ szinte csak jogszabályok felsorolásával találkozunk, ez alapján pedig nem a gyakorlatot, hanem a szabályozási hátteret kéri számon. Valószínűleg a jelöltek megkönnyebbülésére, hiszen egyszerűbb kinyomtatni, megvenni a vizsga napján hatályos versenyjogi törvényt, mint annak utána járni, milyen ügyben hogyan döntött a Gazdasági Versenyhivatal.

A tételsorok „válogatás nélküli” összeállítását az is eredményezi, hogy egyes tételek két-három sorból állnak (pl. a jelölt határozza meg, mi a jogképesség), más tételek pedig több mint száz szakaszhelyre vagy oldalra rúgnak (pl. a részvénytársaság; egyes EK rendeletek). A bizottságnak elviekben tételszerűen kellene kérdeznie, és a jegyzőkönyvben is feltüntetni, mely tételt kérdezték, de az egyenlőtlen mennyiségelosztás okán nyilvánvalóan nemcsak a jogszabályból néhány mondattal megválaszolható részeket kérdezik meg, hanem az ahhoz kapcsolódó elméleti anyagot, vagy további szabályokat polgári anyagi jogból. A végén aztán kérdéses, melyik tételt írják be a jegyzőkönyvbe.

¹³ „5. § (4) A Szakvizsga Bizottság minden év április 30. napjáig ismertetőt ad ki, amelyben a részvizsgákon számon kérhető joganyag és a részvizsgatárgyak tételei szerepelnek. Az ismertetőt az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium honlapján is közzé kell tenni. Az ismertető évenként történő felülvizsgálatáról az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium gondoskodik.” – Az évenkénti felülvizsgálat azonban el-elmarad, amit szakvizsgáim idején (2010-ben) különösen a C. részvizsga tételein láttam: sokuk már nem volt hatályban, felváltotta őket egy-egy teljesen új jogszabály. Ilyenkor nekünk kellett „kitalálni”, mit kérdezhetnek egyáltalán belőle. Az anyag mennyiségéről pedig Bánáti János gondolatai: „...hihetetlen mennyiségben kellett számukra szükségtelen joganyagot elsajátítaniuk (pl. közjegyzőjelöltnek büntetés-végrehajtási jogot), miközben a választott pályájuk szempontjából fontos jogi tárgyak kimaradnak (pl. ügyészeknél kriminalisztika).” Magyar Jog, 2005/9., 517. o.

¹⁴ http://irm.gov.hu/jogi_szakvizsga_temakorei (letöltés 2011. július 24.); Hosszú évek után, 2011. július 7. napja óta egy „frissebb” verzió tölthető le a [kormany.hu](http://www.kormany.hu)-ról, ha a dokumentumkeresőbe beütjük, hogy „jogi szakvizsga”.
<http://www.kormany.hu/hu/dok#!DocumentSearch> (letöltés 2011. július 24.).

A jelölt Btk.-ból szerzett ismereteit felmérni aligha lehet, pl. az elkövetők megkérdezésével. A tételhúzásos vizsgáztatásnak sincs értelme. Elég valószínűtlen, hogy egy nem tb-jogi területen dolgozó személy elsajátítsa azt a két végeláthatatlan rendeletet (883/2004/EK és a végrehajtására kiadott 987/2009/EK rendelet, C. részvizsga, 67. tétel), amelyek – a tétel címéből kiindulva – az EU csatlakozás következményeit taglalják a nyugdíjbiztosítás területén.

Ráadásul mi van akkor, ha maga a vizsgáztató sem ismeri mélységében a jogszabályt?¹⁵ A ténylegesen tételszerű, húzással történő vizsgáztatás – hacsak egyes tételeket előzőleg a bizottság saját érdekében ki nem vesz belőle – a jelenleg fennálló igazságtalan helyzetet csak tovább mélyítené.

Emberek lévén nem vagyunk egyformák, és nincs két ugyanolyan napunk sem. *„A jogi szakvizsgabizottság tagjainak heterogén összetétele, szemléletbeli különbözősége (tételes tudás, gyakorlati ismeretek, avagy a megfelelő jogi gondolkodás megkövetelése a vizsgáztatótól) önmagában is illuzórikussá teszi a szó valódi értelmében vett egységes jogi vizsga létét.”*¹⁶

A szakvizsga bizottsági tagok a saját részterületükből megkérdezik a jelöltet, aztán a vizsga hátralévő részét végigülik (a jelölt szempontjából ez a jobbik eset), de nem tudom, hogy elgondolkodnak-e azon, mekkora mennyiséget kell egy-egy alkalomra megtanulni, tulajdonképpen a büntetőjogi tárgyak kivételével teljesen heterogén, egymással olykor „köszönő viszonyban sem lévő” jogterületek anyagából? Néha abban sem lehetünk teljesen biztosak, hogy az általa kért jogterületből elég tájékozott és naprakész-e a vizsgáztató: egy rendszeresen ugyanazon személyekkel együtt szakvizsgáztató kolléga¹⁷ megfigyelte, hogy az egyik bizottsági tag kizárólag ugyanazt az öt kérdést tette fel minden egyes alkalommal, semmi mást.

Miközben a jelöltnek minden kérdésre kell tudnia a választ, ezért nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a bizottság tagjai szintén ismerjék a tananyagot, és tudjanak megfelelően kérdezni. Előfordul a hosszú, körmondatban feltett kérdés, amelynek a végére érve az amúgy is ideges jelölt „elveszti a fonalat”, vagy a vizsgáztató türelmetlen, és nem várja meg, hogy a jelölt miként gondolkodik egy többértelmű kérdéstről.¹⁸

¹⁵ Így is volt rá példa (a saját szememmel is láttam), hogy a vizsgáztató az ölében tartotta a jegyzeteit (nem a tételsort).

¹⁶ Bánáti János felszólalásából, Magyar Jog, 2005/9. sz., 517. o.

¹⁷ Fogalmazóképzésen, egy előadáson hangzott el az utóbbi években.

¹⁸ Például arra a kérdésre adott válaszában egy egyetemi jogász jelölt, hogy hol találkozhatunk a Btk.-ban a cselekmény társadalomra veszélyességének kategóriájával, sorban kívánt haladni, de a vizsgáztató ezt nem engedte. A kérdés feltevésekor ugyanis a bizottság tagja nem gondolta végig a lehetséges választ, miközben ő maga kizárólag a megrovás intézkedésről szeretett volna hallani. A baj csak az volt, hogy az eredeti kérdésre adandó válasznak a megrovás csak egy részleme.

Valószínűleg az a vizsgáztató sem olvasta *Pohl Mariann* intelmeit,¹⁹ aki nem hallgatta végig a jelöltet, illetőleg téves válasz esetén nem tett fel segítő kérdéseket, sőt, helyes válaszait nem fogadta el (ki tudja, milyen megfontolásból).

Rémtörténetet hallani eleget, de a másik végletet is: számtalan szakvizsgázott ember mondja, hogy a vizsga az egyetemiekhez képest színvonaltalan, meglepően könnyűeket kérdeztek ahhoz képest, hogy mennyit tanultak rá, és mire számítottak. Amiként a felkészülési idő egyenlőtlensége, úgy a vizsga egyenlőtlen színvonala is tapasztalható (persze statisztikai adat erre sincs): egy folyosón többen várakoztak, nagyjából öt-öt ember jutott minden ajtóra.

Miért lehetséges, hogy az egyik bizottság „éjszakába nyúlóan” kérdez kettesért, hármasért, míg a másikinál negyedóránként cserélődnek a jelöltek négyes-ötös jegyekkel?

Nyilvánvalóan bizonyíthatatlan történetek ezek, és egy jogász ragaszkodik a tényekhez. Mi áll rendelkezésre? A szakvizsgára vonatkozó jogszabály. Ha pedig azt megnézzük, a rém- és a kurtán-furcsán rövid vizsgákról szóló történetek egyáltalán nem nélkülöznek minden alapot. Mert mit is mond a rendelet? *„A szóbeli vizsgáról jegyzőkönyvet kell készíteni, amelyben fel kell tüntetni a jelölt személyi adatait, a vizsga tárgyait, időpontját és értékelését. A jegyzőkönyvet a vizsgabizottság tagjai aláírják.”*

Amikor 2006-ban záróvizsgáztam a Szegedi Tudományegyetemen, a hallgatókat forgó rendszerben engedték be a bizottság elé; ketten-hárman kidolgozták a tételüket, mialatt hallhatták az éppen folyó vizsgát is. Amikor az utolsóra került a sor, az előtte vizsgázónak bent kellett maradnia. Ezen túlmenően figyelmeztettek minket az oktatók, hogy *mindent* írjunk le, amit a tételről tudunk – arra a papírra, melyet az egyetem pecsétjével láttak el, és amelyre a nevet is gondosan, minden oldalra – akár egy nyomozati vallomás során, fel kellett írni.

Elvileg a szakvizsga is nyilvános. Mégis, az összes alkalommal egyedül ültem bent – ahogy a velem egy napon vizsgázó jelöltek is mind – a háromtagú bizottsággal szemben. Rajtunk kívül vagy jelen volt egy jegyzőkönyvvezető, aki rendszerint valamelyik vizsgabiztos titkárnője lehetett, vagy ő sem volt ott. Jegyzőkönyvet minden egyes alkalommal a következőkről vettek fel: az adataim, a megkérdezett tételek, és a vizsga eredménye. Ezt a legjobb jóindulattal sem tudom máshoz hasonlítani, mint egy olyan nyomozati vallomáshoz, amelyben rögzítik a terhelt adatait, aki vallomást tesz, de azt nem, vagy nem az általa elmondottak szerint rögzítik, majd aláírják vele a jegyzőkönyvet.

¹⁹ *„Ha a jelölt valamelyik kérdésre nem tud válaszolni, kerüljük a hosszú kínos csendeket, próbáljuk meg segítő kérdésekkel rávezetni a jelöltet a helyes válaszra, ha ez is eredménytelen, térjünk át másik kérdésre. Helytelen válasz esetén korrigáljunk. [...] A kérdezők próbáljanak meg elszakadni a tevékenységi körükbe tartozó szakterületről és ne csak az azzal összefüggő, vagy ahhoz közeli témájú kérdéseket tegyenek fel.”* Pohl M.: Tudnivalók a jogi szakvizsgáról. Magyar Jog, 1998/1., 17–20. o.

Mindebből következően *egyszerűen nem feltételezhetjük*, hogy nincsenek visszaélések, illetőleg egyenlőtlenségek a bizottságok részéről, akár a jelöltek rovására, akár javára.²⁰ Ezt a jogi – nem – szabályozást látva nem feltételezhetjük, hogy a jelölt nincs *valamilyen módon* kiszolgáltatva a bizottságnak. Mindez pedig alaposan aláássa a vizsga tekintélyét, értékét, hitelességét.

A rendelet további szabályozási köreiről szólva: az írásbeli vizsgát – a szóbelihez képest bőven – részletezi, de itt sincsen meghatározva a konkrét követelményrendszer, hogy valakit mi alapján bocsátanak szóbeli vizsgára. Részletezi ezen kívül a befizetendő díjak összegét, a vizsga időpontjának áttételével kapcsolatos szabályokat, és azt is, hogy a befizetett díjakból mennyi illeti a vizsgáztatót és a jegyzőkönyvvezetőt. Ezekon kívül további, a vizsga érdemi lebonyolításával kapcsolatos szabályokat nem találunk a rendeletben.

Módosítás?

Ha a fentebb írt kritikák mentén haladok, úgy szükség van egy naprakész rendeletre, amely tükrözi a rendszert. A tételSOROK aktualizálására is folyamatosan igény volna, de ezek összeállítása még komolyabb feladat, és a követelményrendszertől nem elválasztható.

A szakvizsga specializálására több ötletet is felvetettek, pl. *Kapás Katalin*, az Országos Közjegyzői Kamara elnöke a 2005. június 10. napján tartott vitaülésen.²¹ Elképzelése szerint a szakvizsgát egy negyedik résszel kellene kiegészíteni, és magát a követelményrendszert párhuzamosan át kellene alakítani. „Legyen lehetőség összeválogatni a vizsgákat a szakmák igényei szerint.” Eszerint a jelenlegi három részvizsga közül a jelölt *egy*et kötelezően választ (büntetőjogi, magánjogi, „vegyes”), majd ún. hivatásrendi kiegészítő szakvizsgát tesz.

A magánjogi szakvizsgát további a) és b) részre bontaná (polgári jog, családjog – anyagi és eljárásjogi egyaránt; gazdasági jog és az ide áttett munkajog), és e két részegységből választhatna a jelölt. „A szakmáknak ennek a tagolásnak megfelelően ki kell alakítani az új, differenciáltabb elnevezéseit: pl. büntető ügyszakos bíró, polgári ügyszakos stb., melyek használata kötelező, és amely egyértelmű információt közöl a jogászai szolgáltatást igénybe vevő közönség számára.”

Azt maga Kapás Katalin is elismerte, hogy ez az elképzelés finomításra szorul, ugyanakkor egyáltalán nem részletezte a negyedik, „hivatásrendi kiegészítő szakvizsgát”, azt, hogy ez legalább nagyvonalakban miből állna.

²⁰ A kérdőívben ugyancsak idén megkérdezett jelölt (ügyészségi fogalmazó) szavaival: „Rossznak tartom azt, hogy a jegy nagy része azon múlik, hogy ki hová, melyik bizottsághoz kerül. Saját tapasztalatból mondom, hogy 6-7 hét polgári tanulást, amit ráadásul szerettem is tanulni, csak 3-3-4 re volt elég a Legfelsőbb Bíróságon, míg egy barátom, aki két hétig olvasgatta a polgári témaköröket, 4-5-5-t kapott a Legfőbb Ügyészségen.”

²¹ A jogi szakvizsgarendszer megújítása, Magyar Jog, 2005. szeptember, 513-543. o.

A jelenlegi tárgykörök egy részét tennék át ide? Vagy azokon felül még mélyebben kérdeznék (teremtenék meg ennek lehetőségét)? Vagy akár ügyviteli, iratszerkesztési metódusokból kérdeznének?

Bánáti János ugyancsak két részre bontaná a szakvizsgát²², eszerint „továbbra is fennmaradna egy minden szakmában használható és ténylegesen is használandó ún. alaprész [...] a vizsga másik részét pedig minden hivatásrend maga állítaná össze a jogszabályi felhatalmazás által adott keretek között. Az ügyvédi »különös részi« vizsga keretében pl. ide tartozhatna az okiratszerkesztés...” Ezen elképzelés szerint pályamódosítás esetén a vizsga alaprésze továbbra is konvertálható lenne, de a hivatásrendi részből ismét számot kellene adnia a munkahelyet váltó jogásznak. A számonkérést is, ehhez igazítanák: a foglalkozás jellemzőit figyelembe véve a vizsgáztatást is az egyes hivatásrendek szerveznék.²³

Bánáti János javaslata azonban nem oldja meg azt a kérdést, hogy az alaprészben mi szerepelne és milyen mélységben, mit ért az alatt, hogy „minden szakmában használható és ténylegesen is használandó ún. alaprész”, ilyen ugyanis egész egyszerűen nem létezik. A hivatásrendek konkrét meghatározása is nehézségbe ütközik: a klasszikus bírói, ügyészi, ügyvédi pálya manapság egyáltalán nem azt jelenti, mint évtizedekkel ezelőtt. Jogi szakvizsgához kötött munkakörben dolgozik sok-sok kolléga, aki nem bíró, nem ügyész és nem is a klasszikus értelemben vett (vagy egyáltalán nem) ügyvéd. Milyen külön hivatásrendnek számít, avagy hova lehetne besorolni pl. a közbeszerzésekre specializálódott jogászt, a felszámolásokkal foglalkozó jogászt, az önkormányzati szabálysértési előadót? Milyen hivatásrendi vizsgát kell tennie annak az ügyészségi fogalmazónak, aki nem büntető ügyszakos ügyészként kíván elhelyezkedni, hanem a közigazgatási törvényességi felügyeleti szakágban? Utóbbiak egyaránt dolgoznak olyan jogszabályokkal, amelyek a jelenlegi szakvizsgában részben a „polgári”, részben a „vegyes” részvizsgában található. (A szabálysértési jog pedig a büntetőjogiban).

Ügyvéd kollégáktól hallani: a pálya olyannyira telített, hogy nem engedhetik meg maguknak, miszerint kizárólag büntető ügyeket vagy kizárólag polgári ügyeket vállaljanak el. A tipikus az, hogy az ügyvédek mindkét jogágban működnek. Ez azt jelentené, hogy két hivatásrendi vizsgát is tenniük kellene – nekik kétség kívül az volna előnyösebb, ha bizonyos keretek között összeválogathatnák a vizsgájuk anyagát, és olyan papírral a kezükben foghatnának önálló praxisba, ami igazolja, általában véve képes ellátni büntetőügyben és polgári ügyben is az ügyfél képviselését.

Akik azonos, vagy közel azonos munkakört töltenek be, azokra nézve egységes vizsgakövetelményt kellene megállapítani, és vagy *nem*, vagy *csak csökkentett mértékben* (az általános tájékozottság szintjén írásban!) számon kérni rajtuk az általuk nem használt jogszabályokat és az azokhoz kötődő gyakorlatot (függetlenül attól,

²² A jogi szakvizsgarendszer megújítása, i. m.

²³ Bánáti János szerint ugyanis a jelenlegi, az ügyvédi pályára történő szabad bejárás folytán az effajta speciális tudnivalókat senki sem kéri számon a pályát váltóktól.

hogy az mely jogágba tartozik). Eszerint, aki büntető ügyszakos ügyész szeretne lenni, tegyen vizsgát a büntetőjogi részből, ám ennek is egy, a jelenleginél ésszerűbb követelményrendszeréből. Ha ezen felül további joganyagok ismeretét követeljük meg (a konvertálhatóság jegyében), valójában felesleges, és ismét a vizsga „szak” jellegét kérdőjelezzük meg.

Aki egyszerre kíván ügyvédként büntetőügyekkel és polgári ügyekkel foglalkozni, úgy a kamara megállapíthatná a követelményrendszert: adott ügyvédi feladat ellátásához mely joganyagok ismerete nélkülözhetetlen. Így például a büntető ügyekben praktizálni is kívánó leendő ügyvédnek aligha van szüksége a javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X. 11.) NM rendelet vagy a büntetőügyekben hozott határozatok végrehajtása során a bíróságokra és egyéb szervekre háruló feladatokról szóló 9/2002. (IV. 9.) IM rendelet ismeretére. Egy ilyen „összeválogatható” tételsor kidolgozására e tanulmány keretében nem vállalkozhatom, már csak azért sem, mert bizonyos munkakörök annyira specializáltak, hogy az abban nap mint nap dolgozók tudnák a legjobban meghatározni, valójában mely jogszabályok ismerete elengedhetetlen számukra, és melyek a teljes mértékben feleslegesek. (Ezért a reformot mindenképpen széles egyeztetésnek kellene megelőznie, hogy az egyes, tipikusabb munkakörök képviselői benyújthassák javaslataikat). Egyedül a specializált vizsga bevezetése eredményezheti a gyakorlati tapasztalatok számonkérését. Innentől fogva a jelöltek sem hivatkozhatnak arra, hogy nem ismerik az adott jogterület gyakorlatát, hiszen napi szinten abban dolgoznak.

A szakvizsga mélyebbre ható reformjáig már azzal is jelentős előrelépést tennének, ha a jelenlegi követelményeket (a tételeket) ésszerűsítének, mennyiségüket pedig nagymértékben csökkentenék. Az általam e tanulmányhoz megkérdezett több vizsgázó arra a kérdésre, hogy mit változtatna a szakvizsgán, akár közigazgatásban dolgozott, akár ügyvédként vagy fogalmazóként, szinte valamennyien azt válaszolták, hogy az EU-jogot sem előtte, sem azóta nem használják, és a tételsor szerinti mélységben feleslegesnek tartották megtanulni. (Valójában az EU-jogra nagy szükség van, csak valószínűleg nem abban a formában, ahogy azt számon kérik. Inkább itt is azt kellene a vizsga anyagává tenni, amivel a jogalkalmazó munkája során találkozhat, pl. előzetes döntéshozatal).

A jelenlegi rendszer nem méri fel hatékonyan és egységesen a jelöltek tudását. Ugyanakkor a vázolt reformlehetőségek nemcsak azt nem mondják meg, hogy mit, hanem azt sem, hogy pontosan *hogyan* is kérjenek számon a vizsgázatók. Jogszabályi szöveget mondjon vissza a jelölt? Vajon bármely specializáció és ésszerűsítés lehetővé tenné a gyakorlati tudás megszerzésének ellenőrzését? És mi a gyakorlati tudás, ha egyes ügyvédi irodákban másként intézik a hasonló vagy ugyanolyan ügyeket? Ha egy megyében más a bíróság gyakorlata, mint a szomszédosban? Vagy a vizsga álljon jogesetmegoldásból, amelyhez a jelölt használhat jogszabályt? Attól tartok, ez sem alkalmazható minden egyes jogi munkakörben, továbbá a bírósági határozatok – mint jogi feladványok – azért is problémásak, mert egy BH-n belül eleve több álláspont ütközik, és nem egyszer hallani – főleg az egyetemi jogászok részéről – kételyeket a gyakorlat alakulásával, a végső

döntésekkel kapcsolatban. Innentől pedig kérdés (az írásbeli szakvizsga rész esetében jelenleg is), hogy mit fogadnak el helyes megoldásnak a vizsgáztatók? A Legfelsőbb Bíróság döntését? Vagy egy kidolgozott, logikailag levezetett másik álláspontot is, ha a jelölt megindokolja az elképzelését?

A jogi szakvizsga hatása jelenleg formális, nem más, mint egy papír, amely valójában nem igazolja senki rátermettségét, nem méri le a munkájában nyújtott teljesítményét. Ha valóban ezt akarjuk igazolni, még az is megkérdőjelezhető, hogy szükséges-e központosított vizsgarendszert fenntartani. Legalábbis, ami a lebonyolítását illeti. A jelöltek egy része – és a vizsgáztatók szintén – más városból érkezik Budapestre. A rendszer felállításának idején a vizsgázók létszáma alig lehetett több néhány száznál. Nem lennék meglepve, ha manapság évente több ezren szakvizsgáznának (figyelembe véve azt, hogy egy évben országosan hányan szereznek jogi diplomát). Az ésszerűsítéskor ezt is meg kell fontolni: miért volna elvetendő, hogy a vizsgákat legalább részben megyei vagy regionális szinten szervezzék? Ehhez természetesen alaposan egységesíteni és ellenőrizhetővé kellene tenni a követelményrendszert. Megjegyzem, a jelenlegi szakvizsga egységességét a központosított lebonyolítás egyáltalán nem biztosítja. Az egyes bizottságok között akkora eltérések mutatkoznak követelményszint, a jelöltekhez való hozzáállás és vizsgáztatási kompetencia tekintetében, hogy a budapesti központi szervezésnek a bizottságokra nyilvánvalóan semmiféle hatása nincs. Az egyszerűsítés és ésszerűsítés jegyében bizonyos tudás akár olyan elektronikus, feleletválasztós, részben kifejtendő rendszerben is számon kérhető lehetne, mint amelyet már évek óta alkalmaznak a KRESZ elméleti vizsgák esetében. Az elektronikus rendszer révén ráadásul a kiértékelés, a „beugró” eredménye is azonnal megállapítható volna. Ha megyei szinten volna megszervezhető a vizsga, úgy a specializáltabb tudás is számon kérhető lehetne a jelölteken: a bizottságok akár egy gyakorlati feladattal időt szánhatnának a jelölt iratszerkesztési tudásának felmérésére, döntésképességére is.

Például a megyében vizsgázó fogalmazók a vizsga napján kapnak egy ügyiratot, amelyet délutánra – akár jogszabályok felhasználásával – önállóan fel kell dolgozniuk. Ennek során nemcsak arról győződhetnének meg a vizsgáztatók, hogy a jelölt tudja-e alkalmazni a jogszabályokat, hanem arról is, hogy képes-e dönteni, világosan, magyarul fogalmazni, kérdésekre megvédeni az álláspontját, vagy azon változtatni. Ez lehetővé tenné az anyagi és eljárási szabályok használatának, komplex ismeretének felmérését is. A részrehajlás megelőzése érdekében a bizottságok összeállítása volna kulcskérdés.

Összegezés

Összességében tehát én is azon az állásponton vagyok, hogy a jelenlegi rendszer valójában senkinek sem jó, sem a jelölteknek, sem a leendő ügyfeleiknek, sem a munkáltatóknak (akik hosszú hetekre kénytelenek nélkülözni a munkaerőt).

A megszerzett tudás döntő részét sosem használjuk a gyakorlatban, így ugyanúgy elhalványul, elavul, mintha meg sem tanultuk volna. Ha pedig a munkához valaha is szükség lesz egy szokványosan nem használt jogszabályra, azt akkor is meg kellene nézni, ha arra egyetemi tanulmányainkból vagy a szakvizsgára tanulásból félig-meddig emlékeznénk.

Ha egy reform nem is merészkedne el odáig, hogy lehetővé tenné a jogszabályok „összeválogatását”, vagy nem rendelnék el a jelenlegi tételek mennyiségének csökkentését, *mindenképpen változtatni szükséges* a szakvizsgabizottságok visszaéléseire lehetőséget adó szabályozáson. A követelményrendszer és számonkérés egységesítése hosszabb megfontolást érdemel, de a vizsgákon elhangzottak ellenőrzésének megteremtése már most rendkívül fontos lenne. Esetlegesen egy „fellevbbiteli fórum”, a bizottságok munkájának ellenőrzésére szolgáló bizottság is létrehozható volna, mely kizárólag a vizsgán készült jegyzőkönyv és a jelölt által a tételről a papírjára írtak alapján megállapítaná, történt-e szabálytalanság.

Ez a rendszer „nem ördögtől való”, az egyetemi záróvizsgákon ez a jelenlegi gyakorlat. Ott egy diploma múlhat rajta, itt pedig a szakvizsga megszerzése. Egyik sem rangsorolható a fontosságát tekintve, csupán időben – értelemszerűen – előbb szerezhető meg a diploma; semmi sem indokolja a szakvizsgák jelenlegi, az egyetemi záróvizsgákhoz képest alacsonyabb színvonalú számonkérését, megszervezését és ellenőrizhetőségét.

Szólásszabadság és érdekvédelem a fegyveres erők és rendészeti testületek működésében²

„Vagy ne adj Isten, hogy eszedbe jusson panaszkodni valamire te rohadt, amikor inspekción jön. Ha jön az inspekción és megkérdi: »Van valami panasz?» akkor te haptákba állsz büdös, szalutálsz és azt feleled: »Alázatosan jelentem, hogy nincsen, hogy teljesen meg vagyok elégedve.«”

(Jaroslav Hašek: Svejek)

I. Az emberek többsége a „katoná” szó hallatán olyan emberre gondol, akit elsősorban a bátorság, a hazaszeretet, a fegyelmezettség, az elszántság, valamint a rendíthetetlenség jellemez. A világtörténelem jelentősebb seregeit is egy-egy olyan katonával vagy éppen azok hadvezéreivel tudjuk azonosítani, akik ezen tulajdonságokkal kétségtelenül fel voltak vértelve. Gondoljunk a makedón hódítóra, Nagy Sándorra, a frank uralkodóra, Martell Károlyra, vagy a keresztes háborúk hadvezéreire: Barbarossa Frigyesre, Oroszlánszívű Richárdra, illetőleg Salah ad-Dinra. Mindezekkel szemben az Osztrák-Magyar Monarchia seregeinek legismertebb katonája nem volt sem bátor, sem fegyelmezett, sem elszánt, sem rendíthetetlen, sőt nem volt osztrák, de még csak magyar sem. Ez a férfiú nem volt más, mint Svejek, akit – a sör szeretetén kívül – egyetlen dolog jellemzett igazán, nevezetesen az, hogy mindig kimondta, amire gondolt, még ha azzal komoly bonyodalmakat is idézett elő.

Írásomban arra kívánok választ keresni, hogy a „derék katoná” által is minduntalanul gyakorolt véleménynyilvánítás szabadságának vannak-e olyan speciális korlátai, amelyeket a katonai szervezetek sajátos életviszonyai kívánnak meg.

II. A véleménynyilvánítás joga már igen korán, az 1789-ben Franciaországban kiadott, Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatában megfogalmazásra került. Napjainkra már valamennyi jogállam alapvető emberi jogként ismeri el, ez szubjektív oldalról azt jelenti, hogy mindenkinek joga van véleményét, állásfoglalását, kritikáját, érzéseit, gondolatait, valamint az általa ismert adatokat szabadon kifejezésre juttatni, objektív oldalról pedig az állam kötelességét írja elő, annak vonatkozásában, hogy biztosítsa a demokratikus közvélemény mint alapvető politikai intézmény kialakulásának és működésének feltételeit.

¹ Fejes E., budapesti katonai ügyészségi ügyész, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság titkára

² A 10. Budapesti Nemzetközi Katonai Büntetőjogi Konferencia 2011. szeptember 8. napján elhangzott vitaindító előadásának szerkesztett változata.

Habár a kommunikációs alapjogok „anyajogának” tekinthető szólásszabadság szinte minden más alapvető jog érvényesíthetőségének mellőzhetetlen eszköze, mégsem tekinthetünk rá abszolút jogként, hiszen különösen súlyos érdeksérelem, illetőleg annak veszélye esetén törvényes lehetőség van a korlátozására.

Ennek feltételeit a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint az Emberi Jogok Európai Egyezménye a következőképpen határozza meg:

- a megszorításokat kellő pontossággal, olyan megfogalmazásban kell törvénybe foglalni, hogy minden állampolgárnak módja legyen ésszerű mértékben előrelátnia magatartása következményeit;
- a korlátozásnak valamilyen, demokratikus társadalomban szükséges intézkedésnek kell minősülnie; illetve
- törvényes célt kell szolgálnia.

Az Alkotmánybíróság – mindezekon túl – további feltételek fennállását is megköveteli az egyes alapjogok, így a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása esetére, amelyek az alábbiak:

- az állam csak akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el;
- az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya legyen megfelelő arányban egymással, több lehetséges és alkalmas korlátozás közül pedig azt kell választani, amely az eredmény biztosítása mellett a korlátozással érintettre a legkisebb sérelemmel jár;
- a véleménynyilvánításhoz való jog gyakorlása által valamely alkotmányos érték közvetlen veszélyeztetettsége, vagy annak reális bekövetkezésének a lehetősége.³

Mindezek alapján alapjog korlátozására csak a *szüükségesség*, az *arányosság*, valamint a *reális veszély* elvének figyelembevételével kerülhet sor. A demokratikus jogrendszerek a véleménynyilvánítás szabadságával szembeállítható érdekek négy csoportját szokták megkülönböztetni:

1. Az *egyén érdekeinek védelme* (a becsületet, az emberi méltóságot és a magán-szférát védi)
2. Az *egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme* (faji, vallási, nemi stb. diszkriminációt jelentő megnyilvánulásokkal szemben véd)
3. A *társadalom egésze érdekeinek védelme* (a köznyugalom, a közegészség, és a közérkölcös védelme)
4. Az *állam érdekei* (például az alkotmányos alaprend védelme, illetőleg az állam külső és belső biztonsága)⁴

III. Az állam érdekein belül el kell különítenünk egy olyan speciális érdekkört, amelyről az imént idézett nemzetközi egyezmények is említést tesznek, mint

³ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, 57/2001. (XII. 5.) AB határozat

⁴ Halmai G. – Tóth G. A.: Emberi jogok. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 465. o.

a korlátozás lehetséges okai és céljai, nevezetesen a nemzetbiztonság, a területi integritás, a közbiztonság, a zavargás, illetve a bűncselekmények megelőzésének az érdeke.⁵

Ezt juttatja kifejezésre a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (továbbiakban: Alkotmány) is, amikor kimondja, hogy az állam „védi a nép szabadságát és hatalmát, az ország függetlenségét és területi épségét, a nemzetközi szerződésekben rögzített határait”, valamint „elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, melynek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.”⁶ Az állam ezen alkotmányos kötelességét a fegyveres és rendvédelmi szervezetek fenntartásával és működésével biztosítja, melyek hatékonyságáról csak és kizárólag, akkor beszélhetünk, ha egységes irányítás szerint működnek, soraikban pedig szigorú szolgálati rend és fegyelem uralkodik.

Fontos kiemelni, hogy a katonai szervezetek hatékony működése feltételezi az állomány tagjának a személyes felelősségérzetén alapuló engedelmességi készségét, amely alapján – az egyéni érdekeit háttérbe szorítva, a szolgálati rend által biztosított keretek között – végrehajtja a jogszabályokban foglaltakat, valamint az előjárói által meghatározottakat. Ennek során tiszteletben kell tartania az állam, valamint az állampolgárok közösségének érdekeit, a jogszabályokat, a szolgálati tekintélyt, végezetül pedig a szervezeti hierarchián belül elfoglalt pozíciójából adódó kötelességeit, így köteles felelősséggel viseltetni előjárói, illetve alárendeltjei irányába is. Annak érdekében viszont, hogy mindezek érvényesüljenek, egy speciális jogviszonynak kell fennállnia a katonai testületek, valamint a kötelékükhöz tartozó személyek között, amelyben mindkét felet sajátos kötelezettségek terhelnek és jogosultságok illetnek meg.

Mindezek alapján rendelkezik úgy a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény (továbbiakban: Hjt.) 3. § (2) bekezdése, hogy „az állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó köteleit – a Honvédség rendeltetés szerinti feladatainak megvalósítása érdekében – önkéntes vállalás alapján, szigorú függelmi rendben, életének és testi épségének kockáztatásával, egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti.”

A katonai szervezetek működését jellemző alapvető tényezők, így a fegyelem, a szolgálati rend, valamint a fegyelem szükségszerűen feltételezik az állomány tagjai egyes alapjogainak részleges korlátozását, de ismételten ki kell emelni, hogy a korlátozás kizárólag a szolgálat érdekében, de akkor is csak feltétlenül indokolt esetben és mértékben történhet, illetve nem okozhat aránytalan hátrányt.

A fentieknek megfelelően szabályozza a Hjt. III. Fejezete is az alapvető jogok gyakorlásának feltételeit, részlegesen korlátozva – többek között –

- a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát;
- a gyülekezési jogot;

⁵ 20/2006. (V. 31.) AB határozat

⁶ Alkotmány 5. §, 8. § (1) bek.

- az egyesülési jogot; valamint
- a véleménynyilvánítás szabadságának jogát.

A szabad véleménynyilvánítás jogával kapcsolatban – fegyveres és rendvédelmi szervezetek befolyásmentes és hatékony működés érdekében – az alábbi korlátoakat szabja a törvény: *„Az állomány tagja a részére kiadott parancsot, intézkedést nem bírálhatja, azokról a jog- és érdekérvényesítő tevékenysége körén kívüli véleményt nem mondhat, a szolgálati rendet és a fegyelmet sértő nyilatkozatot nem tehet, a sajtónyilvánosság igénybevételével hivatalos eljárásban magánvéleményt nem nyilváníthat. A szolgálati rendet és a fegyelmet veszélyeztető sajtóterméket az állomány tagja nem állíthat elő, és nem terjeszthet, ilyen tartalmú plakátot, hirdetményt vagy emblémát nem függeszthet ki.”*⁷

Meg kell azonban említeni, hogy mindezek nem jelentik a véleménynyilvánítás szabadságának teljes korlátozását, hiszen a törvény lehetőséget biztosít arra, hogy az állomány tagja szolgálati panaszt nyújtson be az általa sérelmezett intézkedés vagy mulasztás ellen, sőt arra is van lehetősége, hogy vélt vagy valós sérelmei orvoslása érdekében az országgyűlési biztoshoz, az ügyészséghez, vagy adott esetben az Alkotmánybírósághoz forduljon.

Megállapítható tehát, hogy csupán az alapjog részleges és szükségszerű korlátozásáról van szó, nem pedig gyakorlásának az ellehetetlenítéséről.

IV. Mindezek után felmerülhet a kérdés, hogy a speciális szolgálati jogviszonnyal szükségszerűen együtt járó jogkorlátozás valamilyen módon ellentételezésre kerül-e? A válasz igen, bár a mérték igazságosságát tekintve már lehetnek viták.

Az ellentételezés formái:

- a lakhatással összefüggő támogatások (pl. kamatmentes lakásvásárlási kölcsön);
- az általános szabályokhoz képest kedvezőbb regenerációs lehetőségek (pl. hosszabb tartamú szabadság); illetőleg
- egyéb ellátások (pl. étkezési hozzájárulás).

A mérleg egyensúlya Magyarországon kicsit talán elbillent a nagyobb áldozatvállalás irányába, de ez összefüggésbe hozható a gazdasági recesszióval is, így érzelhető, hogy egyes fegyveres testületek iránt csökkent a munkavállalók érdeklődése. Mindazonáltal le kell szögeznünk, hogy a fent vázolt helyzet sem jelent senki számára erkölcsi, még kevésbé pedig jogi alapot arra, hogy a vállalt szolgálatot ne az elvárható legmagasabb színvonalon teljesítse.

A rendszer nyitott, vagyis ha valaki nem érezné az áldozatvállalása, illetve annak ellentételezése között a viszonylagos egyensúlyt, akkor kezdeményeznie kell szolgálati viszonyának megszüntetését, nem pedig akarva vagy akaratlanul, adott esetben törvénybe ütköző módon bomlasztani a rendszert.

⁷ Hjt. 21. § (2)-(4) bekezdés

V. Az eddigiekben érintettük a véleménynyilvánítás szabadságának mibenlétét, korlátozhatóságának feltételeit, valamint ennek az ellentételezését, most pedig térjünk rá pár gyakorlati megfontolásra.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglaltak védelmére felállított Emberi Jogok Európai Bírósága több ügyben is foglalkozott azzal a kérdéskörrel, hogy miképpen egyeztethető össze a véleménynyilvánítási szabadság a katonai szervezetek működését biztosító fegyelem követelményével:

Az Engel és társai c. Hollandia ügy alapját egy olyan sorkatonai magazin terjesztése szolgáltatta, amelyben – a Holland Királyság álláspontja szerint – a katonai fegyelem aláásására alkalmas gondolatok jelentek meg. A helyzetet fokozta, hogy a terjesztés helyén, vagyis az ermelo-i kaszárnyában, ezen időszakban egyébként is bizonyos feszültség uralkodott a katonák között. Mindezek alapján a holland katonai főtörvényszék szankcióval sújtotta a lap szerkesztőit, illetve terjesztőit, amely ellen azok panaszt nyújtottak be a nemzetközi bírósághoz.⁸

A bíróság ezen ügy kapcsán értelmezte a véleménynyilvánítási szabadság korlátozhatóságának jogcímei vonatkozásában a „rend” fogalmát, amely szerint az *„nemcsak a »közrendet« jelenti, hanem utal arra a rendre is, amelynek egy külön társadalmi csoporton belül kell uralkodnia; és így van ez például a fegyveres erők esetében is, ahol a csoporton belüli rend hiánya kihat az egész társadalom rendjére. Következésképpen a vitatott szankciók betöltik e funkciót, ha és amennyiben céljuk a holland fegyveres erőkön belüli rend megóvása.”*

A Bíróság ezen túlmenően elismerte a katonai szolgálatból fakadó, a civil életben szokásoshoz képest erőteljesebb alapjogi korlátozhatóságot, amikor kimondta, hogy bár *„a véleménynyilvánítási szabadság ugyanúgy vonatkozik katonákra, mint a szerződő állam joghatósága alá tartozó más személyekre, de egy hadsereg hatékony működése aligha képzelhető el olyan jogszabályok nélkül, amelyek célja annak megakadályozása, hogy aláaknázzák a katonai fegyelmet, például különböző irományok révén.”* Mindezek alapján a Bíróság jogszerűnek ítélte meg a holland katonai főtörvényszék eljárását és a kiszabott szankciót, amelyet a rend fenntartása érdekében alkalmaztak.

2. A *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs és Gubi c. Ausztria* ügy irányadó tényállása szerint az osztrák hadsereg maga terjesztett számos katonai érdekvédelmi lapot, amelyek közül a fenti szervezet lapját, az *Igel*-t, kritikus hangvétele miatt kizárta, bár azt nem akadályozta meg, hogy az előfizetés útján bejuthasson a laktanyákba.⁹

Az eljárás során a Bíróság megvonta a korlátozhatóság határait is, amikor kimondta, hogy az *Igel* szóban forgó számai *„nem dicsőítik a parancsmegtagadást,*

⁸ Kovács P.: Fegyveres erők és emberi jogok. In: Acta Humana (Szerk.: Bokorné Sz. H.) Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1997/28–29., 23–24. o.

⁹ Kovács, i. m. 24–25. o.

vagy erőszakot, s nem vonják kétségbe a hadsereg hasznosságát sem. Többségük valóban tartalmaz panaszokat, javasol reformokat, illetve ösztönöz a jogorvoslati eljárások igénybevételére. A gyakran polémikus hangnem ellenére sem tűnik azonban úgy, hogy átlépték volna annak a gondolatütköztetésnek a határait, amelyekről egyetlen demokratikus állam hadserege – akárcsak az általa szolgált társadalom – sem lehet mentes.” Mindezek alapján a Gubi honvéd által írt cikkekre nem lehet úgy tekinteni, hogy azok komoly veszélyt jelentettek volna a katonai fegyelemre.”

3. Végezetül egy magyar jogesetet is ismertetnék, amely pár évvel ezelőtt nagy sajtóvisszhangot és számos kritikát kapott a magyar médiában.

Előjáróban a jogszabályi háttér: a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 357. §-a alapján „aki katonák között az előjáró, a parancs vagy általában a szolgálati rend vagy a fegyelem iránt elégedetlenséget szít” megvalósítja a bujtogató tényállását. A bűncselekmény jogi tárgya a szolgálati rend és fegyelem, amelyeknek szempontjából kívánatos, hogy a katonákban ne keletkezzenek kedvezőtlen érzelmek a szolgálat irányába. Amennyiben valaki ilyen érzelmeket kíván másokban felkelteni és ennek érdekében szóval vagy tettel társait ilyen irányba befolyásolni igyekszik, már indokolt a büntetőjog eszközehez nyúlni.¹⁰

Az egyik rendőrszakszervezet alezredesi rendfokozattal rendelkező főtitkárának utasítására 2007. év folyamán olyan dokumentumok kerültek fel az általa képviselt társadalmi szervezet honlapjára, amelyek – többek között – az alábbi kijelentéseket tartalmazták:

„A rendőri vezető kiválasztása urambátyám alapon történik évek óta és egyre nagyobb arányban. Ma már szinte csak az lehet rendőri vezető, akinek vagy politikai támogatottsága van, vagy pedig rendőri vezetők rokona, egyenesági leszármazottja. [...] Évtizedes múlttal rendelkező, tapasztalt, az állomány által elfogadott személyeket csak azért nem emelnek vezetővé, mert nincs patrónusuk. Egyre több az alkalmatlan, hátszéllel rendelkező rendőri vezető.”

„Ez a legjellemzőbb ma a rendőri vezetőkre. Jogsértések, törvénytelenések, majd ha ezt szóvá tesszük, akkor elvtelenül visszatámadnak, ellehetetleníteni próbálnak, büntetőfeljelentéseket tesznek, bíróságokon hecceléssel vádolják a tenni akaró, a megújulást, megtisztulást szorgalmazó javaslatainkat. A rendőrség jelenlegi vezetői garnitúrájának nagy része szakmaiatlan, embertelen és jogsértő módon irányítja a rendőrök mindennapi munkáját.”

A dokumentumok internetre történő feltöltésével a vádlott állításai a nagy nyilvánosság számára hozzáférhetővé váltak és azokat számos rendőr is olvasta. Az idézetekből látható, hogy a vádlott – az elégedetlenség szítására alkalmas véleményével – közvetlenül támadta a bűncselekmény jogi tárgyát, a szolgálati rendet és fegyelmet, de megsemmisítő kritikával illette az annak alapját képező előmeneteli

¹⁰ Berkes Gy. (szerk.): Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008, 871. o.

rendet, valamint a függelmi viszonyokat is. A vádlott azonban nem csak a katonai rend ellen ágált, hanem politikai nézeteinek is hangot adott.

A megalapozott gyanú közlését követően a médiában hosszas diskurzusok folytak arról, hogy egy szakszervezeti tisztségviselő esetén a véleménynyilvánítás nemcsak jog, hanem egyben kötelesség is, továbbá az ellátott feladataiból adódóan a véleménynyilvánítás szabadsága szélesebb körű, mint egy átlag munkavállaló, esetünkben a hivatásos állomány valamely tagja vonatkozásban.

Ezen felvetések kapcsán indokolt ismertetni az Alkotmánybíróság 58/1997. (XI.5.) számú határozatát, melynek indokolásában a taláros testület rámutatott, hogy *„az egyesülés szabadsága, illetve az érdekvédelmi szervezkedés szabadsága nem biztosít alkotmányosan védett jogot arra, hogy a szervezet tagjai a szervezet működéséért bűncselekményt valósítsanak meg.”*

A 2000/49-es számú BH pedig mindezt konkretizálja a rendőrség hivatásos állományába tartozó személyek esetére, amikor kimondja, hogy *„a rendőr büntetőjogi értelemben katona, akire a függelmi viszonyok akkor is kötelezőek, ha szakszervezeti tisztségviselőként jár el.”*

Az érdekképviseléssel kapcsolatos jogszabályok, különös tekintettel a Munka Törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvényre, pontosan meghatározzák, hogy milyen munkáltatói intézkedések esetén lehet jogszerűen fellépni az érdekképviseleti szervnek és annak mi a formája. Az idézetek alapján egyértelmű, hogy a terhelt a fenti véleményének a hangoztatásával nem érdekképviseleti tevékenységet fejtett ki, hiszen – a törvények által biztosított jogintézmények igénybevétele helyett – inkább negatív hangulatot igyekezett az általa „képviselt” rendőrök körében teremteni. Nem az ő érdekükben szólalt fel a valós, vagy vélt sérelmek orvosolására jogosult szervnél, hanem indulatok kiváltására alkalmas – általánosító – véleményét éppen azon munkavállalóknak címezte, akiknek alapvetően nincs ráhatása a testület működtetésére.

A vádlottat mindezek alapján a bíróság bűnösnek mondta ki és a legszigorúbb katonai büntetést, a lefokozást alkalmazta vele szemben, mert az elkövető méltatlanná vált rendfokozatára.

VI. Vitathatatlan, hogy csínytevései miatt – a háborút túlélni igyekvő, egészséges észjárással megáldott – Svejkre szerethető figuraként gondolunk, de vizsgáljuk meg tetteit a büntetőjogász szemével is! Habár az I. világháború óta sok idő eltelt, de amiatt, hogy – szolgálati tekintélyüket szinte teljesen aláásva – a bolondját járatta feljebbvalóival, illetőleg amiatt, hogy különös kéjjel igyekezett bomlasztani a számára teljesen értelmetlen katonai apparátust, bizton állíthatjuk, hogy hősünk ma sem kerülhetné el a felelősségre vonást.

A rablás büntetőjogi szabályozásának történetisége

„A gonoszok szövetkezése hatalmasabb minden hatóságnál és minden hivatali szervezetnél. Mert a bűn erősebb az erénynél. S hiába ítéljük el: érdekelt bennünket. Mert a bűn is az emberi lélek megnyilatkozása s általa bepillantást nyerünk annak titkaiba. S mert végre is a bűnös ember is ember, s az erény és bűn harca az élet. – A mi életünk is.”²

Bevezetés

A vagyoni elleni deliktumok egyidősek az emberi társadalommal, kultúrával és szabályozásuknak minden korban kiemelkedő szerepet tulajdonítottak. Az ok egyrészt azon a tényen alapszik, hogy a fejlett országokban a vagyoni elleni bűncselekmények az összbűnözés kb. 70%-át teszik ki,³ másrészt – a mennyiségi jelentőségen túl – alapvető e bűncselekményi kategória gazdasági és ideológiai meghatározottsága is. A fennálló, vagy az elérni óhajtott társadalmi rend és annak bázisául szolgáló vagyoni, elsősorban tulajdoni viszonyok létrehozása és megszilárdítása céljából az államhatalom mindig előszeretettel hívta segítségül a büntetőjogot, melyen belül a vagyoni elleni deliktumokra vonatkozó szabályozás fejezte ki a legközvetlenebbül és a legszembetűnőbben az uralkodó alapfelfogást.⁴

A történelem során a vagyoni viszonyok elleni támadások zöme eredendően a lopásban nyilvánult meg és a többi bűncselekmény a lopás elkövetési magatartásból alakult ki, miként a cikk alapjául szolgáló rablás is.

Mivel a rablás a legsúlyosabb vagyoni elleni deliktum,⁵ mely ugyanakkor sok-sok évszázados múlttal rendelkezik, jelen tanulmány kísérletet tesz a magyar jogtörténet tipikus megoldásainak bemutatására, melyhez azonban elengedhetetlenül szükséges a hazai viszonyoknál jóval korábbi, tulajdonképpen az alapjául szolgáló szabályozás megemlézése is.

¹ Dr. Sisák N., nyomozó, BRFK; PhD hallgató, PPKE

² Turcsányi Gy.: A modern bűnözés. Rozsnyai Károly kiadása, Budapest, 1929, 10. o.

³ Kó J.: Vagyon elleni bűncselekmények. In: Kriminológia, Szakkriminológia. (Szerk.: Gönczöl K.) Complex Kiadó, Budapest, 2006.

⁴ Nagy L. T.: Adalékok a vagyoni elleni bűncselekmények magyar jogtörténetéhez. Kriminológiai Tanulmányok 32. kötet, Budapest, 1994, 123. o.

⁵ Kereszty B. – Maráz V. né – Nagy F. – Vida M.: A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 2005, 741. o.

A rablás szabályozásának kialakulása

A rablást mint a lopás erőszakos változatát koronként változóan, de a legősibb törvényektől kezdve rendkívül szigorúan büntették.⁶ Hammurabi törvénykönyve a rablást a betöréssel együtt említette, és a bűncselekmény szankciójaként egyedül a halálbüntetés került meghatározásra.

A fenti szabályozáshoz képest előrelépést jelentett, hogy az egyiptomiak már éle-
sebben elhatárolták a rablás és a lopás törvényi meghatározásait és az elkövetővel szemben szankcióként a kártérítés mellett a vagyonek Kobzása is alkalmazásra került.

Manu törvénykönyve a rablást ugyan a lopás címe alatt szabályozta, de a bűncselekmény megvalósulásához feltételként írták elő a tulajdonos jelenlétében történő erőszakos elkövetést. A jogfejlődés bizonyítéka lehet, hogy már nemcsak a tettest, hanem a neki segítő személyt is halálbüntetéssel sújtották.⁷

A római jog kezdetben a furtum minősített eseteként határozta meg a rapinát – vagyis a lopás olyan módon történő elkövetését, amikor a tettes erőszakot alkalmaz –, később önálló deliktummá vált a praetori jogban.⁸ Más vélemény szerint a praetori jogban a furtumból és az iniuriából (sértés) alakult ki a rapina (rablás), vagyis az ingó dolog elvétele személy elleni erőszak vagy fenyegetés útján.

A germán jogban már a kezdetekben elkülönült a rablás és a lopás tényállása. A rablás tágabb értelemben jogellenes bitorlást, szűkebb értelemben a más személy birtokában álló ingó dolog jogellenes elvételeét jelentette. Rablásnak minősült még a jogellenes zálogadás és mindehhez az társult, hogy az elvett dolognak nem kellett idegen tulajdonúnak lennie, hiszen megvalósította a bűncselekményt az a tulajdonos is, aki a saját zálogba adott marháját a zálogbirtokos istállójából áthajtotta a sajátjába. A XIII. századi germán jog már különbséget tett az egyszerű és az erőszakos rablás között. Előbbit csupán pénzbüntetéssel, míg az utóbbit az útirablással együtt halállal büntették. Bizonyos esetekben minősítő körülményként vették figyelembe az üzletszerűen, a fegyveresen, illetve az éjszaka történt elkövetést. Néhol rablásnak minősült az ingatlan jogellenes elfoglalása, az elszállítás, sőt az illetéktelen kerítésemelés is.

A Constitutio criminalis Carolina nem vagyon elleni, hanem a közbiztonságot sértő deliktumként határozta meg a rablást, mely egyébként, pontosan súlyának érzékeltetése végett, a gyújtogatás és a lázadás büntetetei közé került elhelyezésre.

Az egyházi büntetőjog négyféle rablásszerű bűncselekményt ismert. A raptus az érzéki motívumból elkövetett nőrablást jelentette, a plagium a nyereségvágyból elkövetett emberrablást takarta, a rapina dolograblás néven vált ismeretté, és végül a latrocinium az útonállás megfelelője lett.

⁶ A magyar büntetőjog különös része, i. m. 807. o.

⁷ Angyal P.: A magyar büntetőjog kézikönyve 11. A rablás és a zsarolás. Budapest, 1934, 4. o.

⁸ Benedek F.: Római Magánjog. Pécs, 1995, 205. o.

Az egyházi felfogás szerint szűkebb értelemben a dolog nyílt elvétele nem volt elegendő a rablás megállapításához, a bűncselekmény megvalósulásához szükségképpen feltételként határozták meg az erőszak fennállását is.

A későbbi jogfejlődésben két irány alakult ki. Az egyik irány képviselőjeként Carpzow nevét említhetjük meg, aki csak az útonállást ismerte, míg a másik felfogás képviselője Böhmer, a rablás lényegét a személy elleni erőszakban határozta meg.

A XIX. és XX. század büntető törvénykönyveiről és törvényhozási munkáiról pedig összességében elmondhatjuk, hogy kivétel nélkül a vagyon elleni deliktumok körébe illesztették be a rablás bűncselekményét.⁹

A rablás a magyar jogtörténetben

A feudális jogfejlődés

Már őseink vándorlása során, a pásztortársadalom viszonyai között, fokozatosan kialakult a magántulajdon; az etelközi magyarokra sem volt jellemző a teljes egyenlőség, ugyanakkor a feudális magántulajdonon alapuló társadalmi rend bevezetésére csak a honfoglalást követően került sor.

I. (Szent) István nevéhez fűződött először a magántulajdon és a vagyon védelme, ugyanakkor a vagyon elleni deliktumok még nem különültek el egymástól, mivel a lopással egy tekintet alá esett a rablás, valamint az egyéb tulajdont károsító cselekmények.¹⁰ A továbbiakban azonban hazai jogunk már meglehetősen korán felismerte a rablás és a lopás közötti különbséget.

Werbőczy István 1514-ben keletkezett Tripartituma ugyan nem emelkedett jogerőre, de a bíróságok már a kezdetektől alkalmazták, mely az ún. főbenjáró bűntettek közé sorolta a rablást.¹¹

Az önálló és egységes magyar büntetőtörvénykönyv iránti igény már viszonylag korán, 1687-ben Lipót uralkodása idején felmerült, de csak az 1712–1715. évi országgyűlésen került tárgyalásra a Praxis – Criminalis. Bencsik Mihály professzor 1712. évi javaslata az elkövetés nyilvánossága, illetve annak hiánya alapján divergált a rablás és a lopás között és rablásnak (latrocinium) minősült a közúton történő megtámadás és kifosztás, valamint a magánházba való erőszakos behatolás, valamint a bentlévők sanyargatása és kirablása.

Az 1795. évi magyar büntető törvénytervezet a polgárok javait, vagyonát és szabadságát veszélyeztető bűntettek között a XXXIV. szakaszban rendelkezett az „útonállásról” és a „rablásról”: „A bármely személy ellen haszonszerzés céljából okozott

⁹ Angyal, i. m. 5–6. o.

¹⁰ Nagy L. T., i. m. 124–126. o.

¹¹ Csalay A.: A rablás feltételrendszerének modellje a 80-as években. Magyar Jog 1992/2., 72. o.

erőszak (anélkül azonban, hogy annak halála következne be) latorság, amennyiben pedig a támadó ténylegesen el is vesz erőszakkal valamint, a büntetnek rablás a neve.”

Mivel a tervezet már meghatározta az erőszak fogalmát is, a büntetés kiszabásánál enyhítő körülményként rendelte figyelembe venni az alkalmazott erőszak csekély mértékét. Hasonlóan minősült az eltulajdonított érték alacsony volta, illetve ha a rablást olyan személy parancsára valósították meg, akinek az elkövető engedelmességgel tartozott. Szintén kedvezőbb elbírálásban részesült az az elkövető is, aki a cselekmény elkövetésekor „súlyos ínségben szenvedett és ennek enyhítése céljából” alkalmazott mással szemben erőszakot. Súlyosító körülménynek minősült, ha a bűncselekményt olyan személyek követték el, akiket bizalom alapján a köz oltalmára rendeltek, ha a rablótámadás annyira erőszakos volt, hogy a megtámadottra ütlegeket is mértek és sebeket is ejtettek rajta. Szintén kedvezőtlenebb elbírálásban részesült többes elkövetés esetén, aki a rablást és latorkodást foglalkozásszerűen űzte.

I. Ferencz 1808. évi decretuma két helyen is rendelkezik a rablásról. A XI. cikkely 11. § szerint: „Gyújtogatók, rablók, martalóczok, utonállók, azok, akik fosztogatva főképpen házi gazdáikat vagy falubeli lakosokat erőszakosan megtámadják: a kár megtérítése mellett fogsággal, bilincsel s a tett súlyos voltahoz képest halállal is büntetnek. Párhaj, czivódás, veszekedés, verekedés, a kihágás és vétség szerint kimérendő büntetéssel torlaltik meg.”

A 1827. évi büntető törvénykönyv javaslat a titokban történő elkövetést a lopás kiegészítő elemévé tette és a kellőképpen nem őrizhető tárgyak ellopását súlyosabb cselekményként értékelte.

Az 1843. évi javaslat már az elhelyezésnél is megfontoltabban cselekedett, így előre helyezte a vagyon elleni bűncselekmények három típusát, a lopást, a sikasztást, valamint a talált vagyon vissza nem adását, majd ezután áttért az erőszak és a fenyegetés használata mellett elkövetett két vagyon elleni deliktumra és külön, a XXXIII. fejezetben került meghatározásra a rablás kilenc szakaszban. A 317. §-ban megfogalmazott alaptényállás szerint „...habár a tetteges erőszak vagy erőszakkali fenyegetések, nem a kirablottnak, hanem más jelenlévőknek személye ellen voltak is intézve, rablónak tekintetik.” Definiálta az erőszakkal történő fenyegetést és nemcsak az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést ismerte el, hanem e körbe vonta azon eseteket is, amikor „...annak értékére nézve súlyos és azonnali veszéllyel vannak összekötve.”

Rablásnak minősült a lopás elkövetője is, akit az elkövetéskor, illetve amikor az ellopott ingó „vagyonnal” történő távozáskor értek tetten, és aki az őt gátolni vagy feltartóztatni igyekvők ellen alkalmaz erőszakot vagy erőszakkal történő fenyegetést.¹² „A rablás büntetése tíz évig terjedhető rabság (320. §), súlyosabb sértések s kínzások esetében tizenny évi rabság (321. §), mely büntetések még egy negyed

¹² Merényi K.: A rablás pönalizálásának fejlődése a kezdeti kodifikációs törekvésektől a felszabadulásig. Jogtudományi Közlöny, 1988/4., 171–172. o.

résszel megsúlyosíthatnak midőn a rablást többen összeszövetkezve követték el (322. §).¹³ Az utolsó két szakaszban a rablás végrehajtására irányuló bűncselekmény bevezetett és kísérleti stádiumában rekedt alakzatainak kritériumait határozta meg a javaslat.¹⁴

A továbbiakban a tanulmány külön kiemeli és kitér a három büntető törvénykönyv részleteire, hasonlóságaira és különbözőségeire.

A Csemegi Kódex

A Csemegi Károly nevéhez fűződő első magyar Büntető Törvénykönyv – Csemegi Kódex – az 1878. évi V. törvenyzikk, 1880. szeptember 1-jén lépett hatályba és több szempontból tekinthető úttörőnek.

A törvény a rablást a zsarolás bűncselekményével egy (XXVII.) fejezetben szabályozta. Eszerint akkor valósult meg a deliktum, amikor az elkövető az idegen ingó dolgot a birtokostól vagy „birlalótól” jogtalan eltulajdonítás céljából a sértett, illetve más jelenlévő személy ellen irányuló erőszak vagy fenyegetés alkalmazásával vette el. A 346. § szerint „rablásnak tekintetik a lopás: ha oly módon követik el, hogy véghezvitele céljából valamely személy öntudatlan, vagy védekezésre képtelen állapotba helyeztetik.”

A későbbi törvénykönyvek e két megfogalmazást összevonva alkották meg a maguk alaptényállását, mely a tettesi magatartás körét tekintve nem változott az 1878-as meghatározáshoz képest.

Ugyanez az elkülönülés-összeolvadás tendencia figyelhető meg a tettenért tolvaj által tanúsított erőszak esetében is, mivel rablásnak tekinti a kódex azokat az eseteket is, amikor a „tetten kapott tolvaj a lopás véghezvitele, vagy a lopott tárgy megtartása végett erőszakot vagy fenyegetést használ.” Ugyancsak rablásnak minősül a dologelvétele, „ha oly módon követtetik el, hogy véghezvitele céljából valamely személy öntudatlan, vagy védelmére tehetetlen állapotba helyeztetik”.

A fenti kódex esetében, ahogy a rablási magatartások köre szilárdságot mutat, úgy ezekkel a cselekményekkel szemben támasztott követelmények döntő többsége is stabilnak bizonyultak. Így már e kódex érdeme, hogy a későbbi törvénykönyvekkel együtt célzatos bűncselekményként kezeli a rablást, megjelenik a tettenérés fogalma és adott maradt az a felfogás is, hogy e tényállásnál a törvény a birtokban tartás status quoját védi, nem pedig jogszerűségét.

Megtartották a későbbi törvénykönyvek azt a nézetet, hogy az elvétel fogalma kiterjed a kikényszerített átadásra; megmaradt az a követelmény, hogy a tettesnek, a dolog birtokosának és a tettesi eszközcselekmény elszenvetőjének térben együtt kell lenniük és a tettes részecselekményeinek kontinuitása a rablás megállapításának feltétele.

¹³ Angyal, i. m. 8. o

¹⁴ Merényi, i. m. 172. o.

Eltérés tapasztalható azonban a későbbi törvényekhez képest a rablás alaptényállásával kapcsolatosan a fenyegetés megfogalmazásában és értelmezésében. A kódex speciális visszaesési szabályokat alkotott, ugyanakkor a halmazat kérdésében és a minősített esetek köre tekintetében is eltérő szabályozást tapasztalhatunk.

Rablás esetén az első törvénykönyv kizárólag a fegyházbüntetés kiszabását tette lehetővé, mely később szintén módosításra kerül, és jelentős változásokon megy keresztül a büntetések tartalma is.¹⁵

A továbbiakban megállapítható, hogy a Csemegi Kódex rendelkezései hosszú időn át alapvető változtatások nélkül érvényesültek és nem került sor a vagyon elleni bűncselekmények törvényi tényállásainak jelentősebb átforgalmazására sem.

Az I. Büntetőnovella (1908. évi XXXVI. tc.) csupán a merev és túl szigorú büntetési tételeket módosította, míg a II. Büntetőnovella (1928. évi X. tc.) a rablásnál elvileg kötelezővé tette a szabadságvesztés büntetés kiszabását, ugyanakkor fogház helyett pénzbüntetés alkalmazása is felmerülhetett.¹⁶

Az 1948. évi XLVIII. tc., az ún. III. Bn. a zsarolás törvényi tényállásából kiemelte azokat az eseteket, amikor az elkövető a jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igényének érvényesítésére törekedett. Az „erőszak vagy súlyos hátránnyal való fenyegetéssel” megvalósított eseteket pedig a jogtalan önbíráskodás megnevezéssel vétséggként szabályozta.

A 2.560/1949. (III. 19.) számú Korm. rendelet a termelészövetkezeti csoportok, tagjaik és vagyonuk fokozott védelméről rendelkezett. A rendelet 2. § (1) bekezdése a termelészövetkezeti vagyonhoz tartozó vagy termelészövetkezeti használatban lévő valamely vagyontárgyra elkövetett rablást és egyéb vagyon elleni bűncselekményeket, vagy az efféle cselekmények elkövetésére irányuló felbujtást minden esetben büntettként rendelte minősíteni, és polgárok javait sértő ilyen deliktumoknál meghatározott büntetésnél súlyosabb szankcióval fenyegette.

Pregnáns változást eredményezett az 1950. évi 24. sz. tvr., mely kiszélesítette a társadalmi tulajdon fokozott büntetőjogi védelmét, mivel amennyiben a visszaesőként vagy „bűnszövetkezet” két vagy több tagja által megvalósított bűntett a társadalmi tulajdonban különösen nagy kárt okozott, az elkövetők büntetése halál volt. Szintén halálbüntetéssel sújtották azon személyeket is, akik a társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgyat felgyújtották, felrobbantották, illetve az ilyen jellegű vagyontárgy elrablásával okoztak különösen nagy kárt.

A fentieket némileg módosította az 1956. évi 11. sz. tvr., mivel szűkítette a halálbüntetés kiszabásának lehetőségét, mely ezáltal kizárólag a szándékos elkövetés esetén vált alkalmazhatóvá.

¹⁵ Csalay A.: A rablás kódex szintű szabályozásának fejlődése Magyarországon. *Magyar Jog*, 1987/10., 886–888. o.

¹⁶ Nagy L. T., i. m. 136. o.

Az 1961. évi V. törvény

Az 1962. július 1-jén hatályba lépő Büntető törvénykönyv már külön fejezetben helyezte el a társadalmi, illetve a személyi tulajdonban lévő vagyontárgyak ellen elkövetett cselekmények tényállását, valamint a büntetésükre vonatkozó rendelkezéseket. A törvény a rablás tényállási elemeit, minősített eseteit, valamint az elkövetőkre kiszabható büntetési tételeket egységesen a társadalmi és személyek javai elleni büntettekről szóló XVI. fejezetben a 299. §-ban szabályozta. Az (1) bekezdés alapján volt büntetendő, aki az idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás céljából más ellen alkalmazott erőszakkal, avagy élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel vette el, illetőleg aki a dolog megszerzése érdekében valakit öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezett. Rablásként rendelte minősíteni a törvény azokat az eseteket is, amikor a tetten ért tolvaj a már megszerzett dolog megtartása végett alkalmazott erőszakot, avagy élet, testi épség elleni közvetlen fenyegetést.

A törvény a minősített eseteket két fokozatban állapította meg, vagyis azon esetekre, ha a cselekményt visszaesőként vagy bünszövetségben valósították meg. Az értelmező rendelkezésben rögzítettek szerint a visszaesőként való minősítés megállapításához szükséges volt, hogy az elkövetőt korábban megvalósított tulajdon elleni szándékos büntetést már szabadságvesztésre ítélték és az újabb ilyen jellegű büntetést a megelőzően kiszabott büntetés kiállításától vagy végrehajthatósága megszűnésétől számított öt éven belül hajtsa végre. Bünszövetség pedig akkor jött létre, amikor két vagy több személy szervezetten követte el a bűncselekményeket, illetve ha a végrehajtásban megállapodtak.¹⁷

Fentiek alapján megállapítható, hogy a törvény kiterjesztette a visszaesést megalapozó bűncselekmények körét valamennyi vagyon elleni bűncselekményre, leszűkítette a megállapításához szükséges időintervallumot öt évre, visszaállította az egyszeri „elítélhettség” követelményét és elvárásként határozta meg, hogy a korábbi büntetésnek szabadságvesztésnek kell lennie.

A törvény immár kódex szinten szabályozta a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett rablás alakzatát abban az esetben, ha különösen nagy kárt okozott, mivel ekkor tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztéssel vagy halállal fenyegette az elkövetőket. A büntetés végrehajtásának tekintetében a korábbi Kódexhez képest a négy fokozat két fokozattá csökkent és a választás joga a büntetés-végrehajtást illette és módosulások tapasztalhatók a büntetések tartamában is.¹⁸

Az 1971. évi 28. sz. tvr. számottevően módosította a törvény tulajdon elleni büntetésekre vonatkozó rendelkezéseit, melyből elsősorban kiemelendő, hogy a szankciók köréből kiiktatta a halálbüntetést, valamint szélesebb területen tette lehetővé a deliktum csekélyebb súlyú változatainál a vagylagos szankciók alkalmazhatóságának körét.

¹⁷ Merényi, i. m. 483. o.

¹⁸ Csalay (1987) 888–889. o.

Az 1978. évi IV. törvény

Hatályos Büntető törvénykönyvünk széles körű, alapos előkészítés után 1979. július 1-jén lépett hatályba és a rablás tényállását a XVIII. fejezetbe, „A vagyoni elleni bűncselekmények” közé helyezte. A hatályos törvény a korábbi szabályozás kapcsán a tényállások fogalmi elemein és az alapesetek büntetési tételén nem változtatott. Módosította, és kiszélesítette viszont a minősített esetek körét, melyet kezdetben két csoportra osztotta.¹⁹

A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés volt, ha a rablást

- a) fegyveresen,
- b) jelentős értékre,
- c) bűnszövetségben vagy csoportosan követték el.

A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés volt, amennyiben a rablást

- a) különösen nagy értékre,
- b) jelentős értékre fegyveresen, bűnszövetségben vagy csoportosan követték el.²⁰

Napjainkban a minősített esetek köre már négy csoportra osztható. Jelenleg így az első csoportba tartoznak az értékhatártól függő minősítő körülmények, míg a másodikba az elkövetés módja, illetve a társas elkövetés különböző fajtái. A harmadik csoportot a speciális passzív alanyok köre körvonalazza, míg a negyediket a fentiek kombinációi alkotják.

A rablás alapvető ismérvei nem változtak már huzamosabb ideje, a módosítások csak apróbb változtatásokat eszközöltek, melyek közül a fentiekkel összefüggésben az alábbiak tekinthetők jelentősnek:

A 321. § (3) bekezdés d) pontja tekintetében a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXXI. 71. § (1) bekezdése iktatta be a kódexbe, hogy amennyiben a hivatalos személy, külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt, vagy közfeladatot ellátó személy ellen, e feladatának teljesítése során követik el a rablást, öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. A szabályozás 2002. április 1-jétől vált hatályossá.

A közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges törvénymódosításokról szóló 2008. évi LXXIX. törvény 14. § – számítását módosította: 2009. évi LXXX. törvény 51. § (3) – iktatta be a kódexbe a 321. § (6) bekezdését, melynek eredményeképpen a rablás előkészületét is büntetni rendeli a törvény.

A 321. § (3) bekezdés a) pontja vonatkozásában a Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 51. § (1) bekezdése iktatta be a kódexbe a felfegyverkezve történő elkövetést, mint minősítő körülményt, mely 2009. augusztus 9-től vált hatályossá.

¹⁹ Merényi, i. m. 484–485. o.

²⁰ Kádár K. – Moldoványi Gy.: Büntető Törvénykönyv. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó; Budapest, 1979, 390. o.

A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 51. § (1) bekezdése 2009. augusztus 9-i hatállyal iktatta be a (4) bekezdést, mely szerint a büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a rablást

- a) fegyveresen,
- b) különösen nagy vagy ezt meghaladó értékre,
- c) jelentős értékre hivatalos személy, külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt vagy közfeladatot ellátó személy ellen, e feladatának teljesítése során, illetőleg jelentős értékre felfegyverkezve, bűnszövetségben vagy csoportosan,
- d) felfegyverkezve vagy csoportosan hivatalos személy, külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt, vagy közfeladatot ellátó személy ellen, e feladata teljesítése során követik el.

A Büntető törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló 2009. évi LXXX. törvény 51. § (1) bekezdése 2009. augusztus 09-i hatállyal iktatta be a (5) bekezdést, mely szerint a büntetés tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha a rablást

- a) jelentős értékre fegyveresen,
- b) fegyveresen hivatalos személy, külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt vagy közfeladatot ellátó személy ellen, e feladata teljesítése során követik el.²¹

Befejezés

A tanulmány törekedett kitérni és bemutatni a rablás kialakulásának és fejlődésének jelentősebb állomásait, melyet áttekintve egyértelműen körvonalazódik, miért is tekintjük klasszikus bűncselekménynek a szóban forgó deliktumot. A szabályozás már rendkívül korán, meglehetősen pontosan felismerte és alkalmazkodott is ahhoz a társadalmi igényhez, melynek kiszolgálására létrejött.

A rablás kódex szintű szabályozásának fejlődésével kapcsolatosan megállapítható, hogy egyfelől nagyfokú stabilitással találkozhatunk az alapeset megállapításánál, az elkövetői magatartások tipikus válfajainál és a társadalomra veszélyesség mértékének értékelésénél. Másfelől viszont egy komoly fejlődéssel találjuk szembe magunkat, mind jogtörténeti, mind jogtechnikai okból, ugyanakkor olyasfajta megújulást is láthatunk, mely önmagában jelentőséggel bír. Ilyen például a rablás teljes elszakadása a lopás és a zsarolás tényállásától, vagy akár rendszertani elhelyezkedésének és fogalmi apparátusának letisztulása.

Összességében kijelenthető, hogy ez az alapok stabilitásával összekapcsolódott fejlődés lehetővé teszi a napjainkban megnövekedett számú efféle bűncselekmény elemzését, mely nélkülözhetetlen a bűnüldözés és a bűnmegelőzés számára is.

²¹ CD Jogtár

Ugyanakkor folyamatos és a bűnözéshez idomuló változtatásokra van szükség, a társadalomnak viszont valamelyest türelmesnek kell lennie, bízva abban, hogy a jogalkotás és a jogalkalmazás együttesen és hatékonyan fel tud majd lépni az elkövetőkkel szemben.²²

„In rebus quibuscumque difficilioribus non expecttandum, út quis simul, et serat, et metat, sed praeparatione opus est, ut per gradus maturescant.”

(BACON., Serm. fidel., n. XLV.)²³

²² Csalay, i. m. 890. o.

²³ „Minden dologban, különösen a nehezebbekben, nem várható el, hogy valaki egyszerre vessen és arasson, hanem szükséges egy várakozási idő, hogy azok fokozatosan megérhessenek.” Cesare B.: A bűnökről és büntetésekről (Ford.: Madarász I.) Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998. 11. és 67. o.

Mészáros Ádám: Büntetőjogi kodifikációk alkonyán és hajnalán

A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései

Megjelent Mészáros Ádám¹ legújabb könyve a büntetőjogi kodifikációról, különös tekintettel a büntetőjogi felelősség aktuális kérdéseire.

A szerző könyvének első részében a büntetőjogi kodifikáció stációit mutatja be (I. fejezet: Kísérletek egy új Büntető törvénykönyvre), majd a büntetőjogi felelősség egyes kérdéseit emeli ki. (II. fejezet: A büntetőjogi felelősség egyes problematikus területei) Utóbbin belül a bűncselekmény fogalmát, a társadalomra veszélyesség és a jogellenesség, a jogos, illetve a megelőző jogos védelem intézményeit elemzi, valamint az elkövetőkkel kapcsolatban a problematikus területekre hívja fel a figyelmet. Az utolsó rész (III. fejezet) de lege ferenda javaslatokról szól.

Mészáros Ádám csalódásának ad hangot, amikor azt írja az első fejezet első pontja végén, az IRM első tervezetének bemutatása után, hogy „joggal várhatta volna el mind a szakmai közönség, mind az átlag állampolgár, hogy az alkotmányos, a büntetőjogi és a jogalkotási követelményeket messzemenően figyelembe vevő tervezet kerüljön ki a minisztérium berkeiből. A vizsgálat eredményeképpen ennek legfeljebb részben sikerült eleget tenni. A remény természetesen megmaradt, hogy a problematikus területek átgondolásával végül egy megalapozottabb, szakmaibb normaszöveg” készüljön el.

A szerző véleménye szerint a harmadik tervezet „továbbra is megmaradt azon az úton, amely csupán egy új Általános rész megalkotásához vezetett volna. Ennyiben hasonlatos az előző tervezethez. Számos felelősségi szabálya szintén a második tervezet eszméjét követte. Négy dolgot kell kiemelni, ami változást jelentett volna. Az első, és csupán felemásan dicséretes, hogy a harmadik tervezetre sikerült eljutnia a normaszöveg készítőjének odáig, hogy a nullum crimen elveket helyesen fogalmazza meg. A második, hogy a bűncselekmény fogalmában a társadalomra veszélyességet a jogellenesség kategóriája váltotta fel. Ezzel azonban számos kérdés nyitva maradt: így például egyrészt, hogy mennyivel jutottunk volna így előre, másrészt, hogy mit jelentett volna a jogellenesség, az alanyi vagy tárgyi jogot érint-e, ontológiai vagy normatív jellegű-e stb. A harmadik a jogos védelemhez kapcsolódik. A tervezet a jogos védelem szabályai között – kivételt nem tűrően – lefektette volna, hogy a megtámadott nem köteles kitérni a jogtalan támadás elől, illetve kodifikálta volna az ún. megelőző jogos védelmet. Végül a negyedik, hogy a tervezet a kóros elmeállapot szabályából

¹ Mészáros Á. PhD, tudományos munkatárs, OKRI

kivette volna az addigi példálózó felsorolást, amely jogalkotási szempontból mindenképpen előnyére vált volna a szabályozásnak.”

A könyv egyik legértékesebb részét a jogos, illetve a megelőző jogos védelemnél írtak adják. A szerző a *megelőző jogos védelem* szabályait az alábbiak miatt tartja érdemesnek az átgondolásra:

„a) A *jogtalan támadással* kapcsolatos alapvető követelmény, hogy valamely bűncselekmény törvényi tényállását valósítsa meg, amellyel kapcsolatban nem állhat fenn jogellenességet kizáró ok. Azonban, ha a „támadó” végszükséghelyzetben van, mert például egy kóbor kutya támadása előtt átugrik a kerítésen, a védelmi eszköz annak ellenére működésbe lép, hogy nincs jogtalan támadás. Szintén kizárhatja a „támadás” jogellenességét, ha arra jogszabály engedélye alapján, hivatali, hatósági jog/kötelezettség gyakorlása során kerül sor (pl. tűzoltó vagy mentő behatolása válik szükségessé).

b) A *védelmi eszközzel* szemben támasztott követelmény, hogy nem lehet az élet kioltására alkalmas. A miniszteri indokolás ezzel kapcsolatban hivatkozik a Btk. felfegyverkezve történő elkövetést meghatározó értelmező rendelkezésére, eszerint: felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál [Btk. 137. § 4. b) pont]. Mint arra az 1978. évi IV. törvény e rendelkezéshez fűzött miniszteri indokolása is utal, az emberi élet kioltására alkalmas eszköz lehet bármiféle fegyver, robbanóanyag, de egyéb célt szolgáló eszköz is, például kalapács, csákány. Ez kiegészítendő azzal, hogy „megfelelő” használat mellett szinte bármi alkalmas lehet az emberi élet kioltására. Problémát jelent továbbá, hogy mi történik akkor, ha az eszközt annak tudatában telepítik, hogy az nem alkalmas az élet kioltására, és egyébként általában nem is alkalmas arra, de a támadó mégis meghal: pl. csapdába esik, és hosszú idő alatt elvérzik. Ezért felelősség terheli a telepítőt? És ha igen, milyen címen? A szándékos emberölés nem valósulhat meg, mivel az eszköz telepítője nem kívánta és nem is nyugodott bele a támadó életének kioltásába. A gondatlan emberölés szintén nem, mivel testi sértés okozására irányuló szándék van. Annyi bizonyos, hogy testi sértés okozására irányuló szándék van, és az is bizonyos, hogy az eszköz a konkrét esetben alkalmas volt az emberi élet kioltására, hiszen a támadó meghalt. A halálos eredmény tekintetében a védekezőt szándékosság nem terhelte, így legfeljebb a halált okozó testi sértés maradhat. Annak megállapításához egyrészt szükséges az eredményre kiterjedő gondatlanság, másrészt a korábban említettek értelmében az meg beleférhet a védekezés arányosságába, így túllépésként nem értékelhető.

c) A *védekezési szándék* hiányával itt nincs különösebb probléma. A gondot azonban a védelmi szándék terjedelme jelenti. A védelmi berendezés ugyanis nem tudja felmérni azt, hogy a jogtalan támadás milyen veszéllyel fenyeget. Nem tudja felismerni azt, hogy a támadás mire irányul, mik lehetnek a lehetséges következményei. Így, hogy az csupán egy „egyszerű” magánlaksértés, vagy lopásra, rablásra, esetleg nyereségvágyból elkövetett emberölésre irányul.

d) A bírói gyakorlat szerint az elhárító tevékenység *arányosságának* vizsgálatánál a támadás lehetséges következményeinek és nem a támadó szándéka felismerésének van jelentősége. Kérdéses azonban, hogy a „védekező” hogyan ismeri fel előre a még be sem következett támadás lehetséges következményeit? Mi ellen védekezik? Magánlaksértés, lopás, esetleg rablás, testi sértés, emberölés, vagy mi ellen? A védekező a védelmi eszköz telepítésekor sem a támadó személyét, sem annak cselekvési módját, sem annak eszközeit nem ismeri, azonban mindennek ellenére, a rendszer úgy alkalmas jelentéktelen támadás esetén is igen súlyos és visszafordíthatatlan sérelem okozására, hogy nem alkalmas arra, hogy vizsgálja az elhárítás szükségességét, annak mértékét és az arányosságát sem.

e) Az *időbeli túllépés* szempontjából az az alapvető probléma, hogy az hogyan akadályozható meg? Hogy védhető ki az időbeli túllépés, ha a védekező nincs jelen? Pl. a jogtalan támadás pillanatában a védelmi berendezés működésbe lép, a jogtalan támadás megszűnik, de a csapda még fogva tartja, és ezzel súlyosabb sérelmet okoz a támadónak, aki akkor már nem támadó, mert támadásra képtelen állapotban van. A védekezést nem lehet leállítani, mert a védekező nincs ott.

f) Az arányosságbeli túllépéshez kapcsolódva kell szót ejteni az *önkéntes eredményelhárítás* problémájáról. Az önkéntes eredményelhárítás lehetőségétől és az ahhoz kapcsolódó büntetlenségtől a védekező itt – a jogos védelem „alapesetétől” eltérő módon – meg van fosztva. Ha a védelmi eszköz által okozott sérelmet, illetőleg annak a támadáshoz viszonyított aránytalanságát a jelen lévő védekező észlelné, még lehetősége lenne az eredményt elhárítani, így viszont erre esélye sincs.

g) Fontos törvényi előírás, hogy a védekezőnek a büntetlenséghez a *sérelem elkerülése* érdekében mindent meg kell tennie, ami tőle az adott helyzetben elvárható. A miniszteri indokolás ennek körében arra utal, hogy ez teljesíthető például a jogtalan támadás esetleges következményeire a figyelmet közvetlen, vagy közvetett módon felhívó valamely jelzés (felirat, ábrázolás, fény- vagy hangjelzés) alkalmazásával. Ezzel kapcsolatban csak egyetérteni lehet *Belovics Ervinnel*, aki azt hangsúlyozza, hogy a jogos védelem esetén a személyesen védekezőt sem terheli olyan kötelezettség, hogy a védelmi cselekmény kifejtése előtt előzetesen tájékoztassa a támadót arról, hogy védekezni fog. A védekezés joga ugyanis törvényben biztosított alapjog, így annak gyakorlásával minden külön figyelmeztetés nélkül kell számolnia annak, aki jogellenes magatartást tanúsít.

h) A másik ehhez kapcsolódó probléma az, hogy a jogos védelemnek a lényege, hogy visszaverje a jogtalan támadást, ez pedig tipikus esetben sérelmet okoz a támadónak. A jogos védelem esetén sem kitérés kötelezettség nincs, és a szükséges esetben és mértékben nem kell törekedni a sérelem elkerülésére. Nem látom sem ésszerű indokát, sem módját annak a törekvésnek, amely ezt a védelmi berendezés telepítése esetén megköveteli. Nehezen képzelhető el a gyakorlatban az olyan eszköz hatékonysága, amely meglétére egyrészt előre figyelmeztetnek (lehetővé téve az ezzel való számolást, az arra való felkészülést, ártalmatlanná

tételt), másrészt amely nem okozhat sérelmet (mert nyilvánvaló, ha a vétlennek nem okozhat sérelmet, akkor a jogtalan támadónak sem tud)."

A szerző szerint „a megelőző jogos védelem jelenlegi szabálya olyan felelősséget terhel a védelmi berendezés telepítőjére, amit ő maga az eszköz telepítésekor fel sem tud mérni. A közrend és közbiztonság megteremtése mint állami feladat hiányának megoldását nem lehet az állampolgár kezébe adni. Az állampolgárnak természetesen joga van különféle riasztóberendezéseket használni, de a bizonytalan kimenetelű védelmi berendezések telepítése nem lehet a bűnözés elleni harc eszköze.”

Mészáros Ádám könyve a Digital Paper gondozásában jelent meg, 2011-ben.

Válogatás a szakirodalomból

BÜNTETŐJOG

BÓCZ ENDRE

Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete
Pallas Páholy, Budapest, 2010

ERDEI ÁRPÁD

Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában
ELTE Kiadó, Budapest, 2011

KARSAI KRISZTINA

Fogyasztóvédelem és büntetőjog
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011

MÉSZÁROS ÁDÁM

Büntetőjogi kodifikációk alkonyán és hajnalán. A büntetőjogi felelősség aktuális kérdései
Digital Paper Kft., Budapest, 2011

NEMZETKÖZI JOG

EGEDY GERGELY

Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011

NAGY CSONGOR ISTVÁN

Nemzetközi magánjog
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011

EURÓPAI UNIÓ

KECSKÉS LÁSZLÓ

EU-jog és jogharmonizáció
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2011

MUNKAJOG

HÖRESNYI JULIANNA CSILLA

Bérgarancia. A magyar szabályozás és annak gyakorlata
Pólay E. Alapítvány, Szeged, 2011.

¹ Sümeginé Tóth P.: könyvtárvezető, a Legfelsőbb Bíróság Könyvtára

Alapítva, 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Matécsa Artemon, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
Főszerkesztő: Kiss Anna PhD, Legfőbb Ügyészség
Főszerkesztő-helyettes: Fazekas Géza, Központi Nyomozó Főügyészség
Felelős szerkesztő: Fürcht Pál, Budapesti Nyomozó Ügyészség
Olvasószerkesztő: Sümeгинé Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság
A szerkesztőség elnöke: Hadler Andrea, Budakörnyéki Ügyészség

A szerkesztőség tagjai:

Auer László, Békés Megyei Főügyészség (Tanulmányok rovat)
Búdi László, Budapesti Fellebbviteli Főügyészség (Egyesületi Hírek sportrovat)
Diófási Ágnes, Debreceni Fellebbviteli Főügyészség (Egyesületi Hírek rovat)
Fónay Tamás, Siklói Városi Ügyészség (Hazai kapcsolatok)
Jagusztiin Tamás, Budakörnyéki Ügyészség (Ügyészi Hírek rovat)
Lajtár István PhD, Legfőbb Ügyészség (Tanulmányok rovat)
Misi László, Heves Megyei Főügyészség
Nánási László PhD, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
Széplaki-Nagy Gábor, Legfőbb Ügyészség (Európai Figyelő rovat)
Törő Andrea, Budapesti V-XIII. kerületi Ügyészség (Európai Figyelő rovat)
Venczl László, Katonai Főügyészség (Nemzetközi kapcsolatok)
Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Jogi lektorok:

Belovics Ervin PhD, Legfőbb Ügyészség
Finszter Géza, MTA doktora, ELTE ÁJK
Mészáros Ádám PhD, OKRI
Varga Zs. András PhD, Legfőbb Ügyészség
Vókó György PhD, habilitált doktor, CSC, Legfőbb Ügyészség

Munkatársak

Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Giricz Anna – kiadványgondozás

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal. A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni a kiss@okri.hu, illetve a kiss.anna@mku.hu e-mail címekre. A cikkek terjedelme maximum 20.000 leütés lehet. Nem tudunk színes táblázatokat, grafikonokat, diagramokat közölni. A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja. A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internet-hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.